Colecția

TEXTE DE FRONTIERĂ

VIOREL ROTILĂ

DATE AUTOR

Viorel Rotilă, *Din alchimia unei existențe. Jurnal de idei*
© 2010 Institutul European, Iaşi

INSTITUTUL EUROPEAN, editură academică recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior
Iaşi, str. Lascăr Catargi nr. 43, cod 700107, O.P.1, C.P. 161
tel. 0232/230800; tel./fax 0232/230197
euroedit@hotmail.com
http://www.euroinst.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ROTILĂ, VIOREL
Din alchimia unei existențe. Jurnal de idei /
Viorel Rotilă; Iaşi : Institutul European, 2010

ISBN 978-973-611-

Reproducerea (parțială sau totală) a prezentei cărți, fără acordul Editurii, constituie infracțiune şi se pedepseşte în conformitate cu Legea nr. 8/1996.

Printed in ROMANIA

VIOREL ROTILĂ

DIN ALCHIMIA UNEI EXISTENȚE

Jurnal de idei

INSTITUTUL EUROPEAN
2010

Dedic această carte

celor care mi-au salvat viața și integritatea fizică:
dr. MIHAI DEBITA, dr. NICOLAE GOGULESCU,
dr. COCA MORARU, dr. VIOLETA GHINEA,
dr. ANCA FLOREA;

prietenilor mei,
LIDIA CELMARE, VASILE SION, ZOFOT (TRUFAȘ)
MIHAELA, TRAIAN PALADE, AUREL CĂLUIAN,
de la care am aflat adevăratul sens al prieteniei, fiindu-mi alături în vremuri de răstrişte;

și tuturor celor care m-au îngrijit cu devotament.

Cuvânt înainte

Această carte este rodul unor gânduri aşternute pe hârtie de-a lungul a aproape un deceniu de viaţă, cea mai mare parte fiind rezultatul ultimilor 5 ani. Ea redă în primul rând un traseu spiritual, surprinzând aspecte esenţiale ale propriei reflecţii asupra existenţei. Ceea ce nu înseamnă o anatomie a vieţii personale, ci o deslușire a ceea ce am crezut că este important din gândurile ce ar putea fi considerate, în mod pretenţios poate, proprii. Din acest motiv este vorba de o scriere personală, în care mă recunosc şi mă regăsesc în cea mai mare măsură. Gândurile ce dau conţinut lucrării au fost scrise în primul rând *pentru mine*; prin asta nu vreau să spun că e vorba de „literatură de sertar", ci să surprind importanţa scrierii lor în propria devenire spirituală. E vorba de o clarificare a mea faţă de mine, şi faţă de alţii în acelaşi timp. Propria raportare la conţinutul lor este discret ambiguă: le-am depăşit, devenind oarecum altul, şi, în acelaşi timp, mă recunosc în ele.

În mod indiscutabil acest mod de a scrie, sub forma fragmentului, este tributar unora din marii autori de gen, cei care m-au influenţat în cea mai mare măsură fiind, într-o ordine cronologică aproximativă: Constantin Noica, Emil

Cioran, Albert Camus şi Friedrich Nietzsche; pot să-i numesc *maeştrii* mei, fără a fi vinovaţi de puţina pricepere a ucenicului. În acelaşi timp consider că *fragmentul* este însuşi modul de-a fi al gândirii noastre, *sistemul* fiind un construct ulterior, în bună măsură derivat dintr-o viziune metafizică. Trebuie să precizez încă că aceste rânduri stau şi sub semnul unor preocupări de „gândire sistematică" (de fapt de scriere sub această formă), desfăşurându-se în paralel cu scrierea lucrărilor *Heidegger şi rostirea fiinţei* şi *Tragicul în filosofia existenţialistă franceză*, care îşi aşteaptă publicarea, şi cu *Structura conştiinţei*, care îşi aşteaptă finalizarea; inevitabil, există un oarecare transfer de teme între aceste lucrări, diferind însă modul de abordare. Toate acestea au constitui motive suficiente pentru a avea curajul să-mi aşez gândurile sub forma prezentei cărţi a cărei lectură v-o propun.

Timpul vieții noastre trece pe nesimțite. Poate că rostul bătrâneții, cu durerile ei, este de a ne face să percepem mai acut trecerea timpului, pentru a ne determina să ne săturăm de timpul vieții noastre. Altfel, am mai vrea. Avantajul unei vieți chinuite: moartea este așteptată ca o ușurare. Poate de aici și lipsa noastră, ca popor, de pragmatism, de eficiență economică: dorim să ne facem viața mai suportabilă! În acest caz ineficiența ține de un specific metafizic.

*

Societatea actuală creează, pentru fiecare individ, mai multe atracții facile decât în trecut, atracții în care individul poate rătăci până (dacă) se descoperă pe sine. Există mai multe piste false, multe din ele trebuind a fi epuizate de fiecare persoană, trăite, pentru a le descoperi inconsistența. A crescut numărul rătăcitori. Pentru multe domenii o mare parte a publicului o formează rătăcitorii. Unii ajung să rătăcească toată viața. Neregăsindu-se niciodată, la urmă nu se mai îndură să moară. Apelează la medicină pentru încă un răgaz, pentru încă o căutare. Căutarea (la modul prost al ei) a devenit însuși scopul; o căutare lipsită de dorința de a găsi.

*

Interogația asupra propriei vieți (adevărata interogație) este esențială la nivel individual dar problematică la nivel social. Nu este posibilă o societate de indivizi „metafizici", compusă numai din cugetători. E nevoie ca o mare

parte din membrii societății să muncească, animați fiind de cu totul alte motivații, atraşi de lucruri lumeşti.

*

Există elemente care au rolul de a asigura coeziunea socială şi unul din acestea îl constituie generalul comun. Indiferent de infinitatea variațiunilor individuale trebuie să existe şi un număr de elemente identice (cel puțin aparent) pentru toți indivizii unei societăți care să facă posibilă legătura dintre ei. Cel mai important element socializant este limbajul. Se adaugă mediul comun, precum şi alte împrejurări dintre care merită a fi menționată figura conducătorului. Importantă în aceste sens îmi pare a fi şi Şcoala, ca instituție, care trebuie să aducă acele elemente de identitate şi unitate necesare unei națiuni, formând acea bază de cunoştințe comune.

*

Fusta scurtă evidențiază criza unor valori morale. Pare de neimaginat intimitatea în aceste condiții: totul este arătat, nemairămânând nimic de descoperit; cel puțin sub aspectul imaginii. În mod paradoxal fusta scurtă poate trimite la căutarea personalității: între atâtea fuste scurte, între atâtea intimități arătate, nu-ți rămâne a căuta decât deosebitul şi intimitatea personalității. Nu fac exces de moralitate; coapsele dezgolite atrag atenția, plac chiar, cu toate că este greu de distins între plăcerea estetică şi pofta sexuală. Nici nu ştiu dacă această distincție este nimerită în cazul relațiilor dintre cele două sexe. Totuşi, e parcă un pic prea mult, deşi nu întoarcem niciodată capul pentru a nu vedea. E un pic prea mult cel puțin în comparație cu ceea ce se vrea a crede despre asta: că aşa se poartă, asta este moda, că este avut în vedere frumosul, că fiecare se îmbracă pentru sine, şi altele. Dincolo de aceste bune intenții declarative e vorba în primul rând de a da culoare penajului având ca scop dorința de a atrage. Plecând de la utilizarea hainelor pentru protecție s-a ajuns la folosirea lor pentru

impresie. Ba chiar hainele ajung uneori să dezgolească mai mult decât să îmbrace.

Îmi place! Îmi displace că îmi place! Dar tot îmi place! Şi tot îmi displace! Dar…

*

Să fie dezgolirea un semn al diminuării atracției față de misterele feminine? Se întrec reprezentantele sexului frumos să-şi țipe nurii din lipsa a ceva mai profund ori din cauza unor bărbați din ce mai reticenți? Este semnul unui veac dominat de superficialitate, în care aparențele primează? Coapsele dezgolite în public sunt compatibile cu profunzimea sau cu frumusețea sufletească? Când concursurile de Miss şi manechinele ajung idealuri feminine este semn că femeile înclină să se trateze ele însele drept obiecte frumoase şi nu drept existențe. Aceste atitudini se situează la polul opus mişcării feministe. Şi ambele sunt reacții exagerate. Doar că primele sunt mai naturale.

*

Care este rolul social al hainelor?

*

Îmbrăcămintea înfrumusețează exteriorul; chiar ajunge să spună ceva despre fiecare. Spune ceva şi pentru că trebuie să spună; există şi persoane ce sunt ascunse de haine pe care le poartă, care nu sunt sau nu se lasă exprimate de hainele lor, aceste accesorii ale existenței fiind departe de a fi principale. Evoluția societății a condus la dispariția grupurilor mici şi compacte în care fiecare se cunoştea cu fiecare. Aceste grupuri permiteau încadrarea exactă a fiecărui individ, propriul comportament desfăşurat în timp oferind criteriile de încadrare. Grupul social compact şi distinct s-a transformat în mulțimea pe care o vedem în oraşe. Însă şi aici e nevoie de criterii de indi-

vidualizare, de indici de recunoaştere a indivizilor, faţă de care ceilalţi trebuie să-i orienteze comportamentul. Cel mai rapid şi mai des criteriu de individualizare îl constituie îmbrăcămintea. Hainele permit o rapidă prezentare a insului pe care le poartă. Nu importă că uneori prezentarea nu surprinde caracteristicile individului; contează faptul că cel mai adesea acest criteriu funcţionează.

*

Odată cu moda am ajuns să fim purtaţi de haine. Ne sunt estompate trăsăturile de personalitate de către îmbrăcăminte. Suntem catalogaţi după îmbrăcămintea pe care o purtăm: e la modă sau este desuetă. Moda ne uniformizează, făcându-ne să părem produşi în serie. Suntem violentaţi de slogane de genul: „Spune cum te îmbraci ca să-ţi spun cine eşti" sau „Eşti ceea ce mănânci" ori „Spune care-ţi sunt prietenii ca să-ţi spun ce fel de om eşti". Nu contest faptul că aceste abordări au un dram de adevăr. Necazul e că au doar un dram de adevăr dar încearcă să sugereze că deţin întreg adevărul. Partea vrea să treacă drept întreg.

*

Cuvintele creează sau doar descoperă? Există lumi pe care nu le-am fi sesizat dacă n-ar fi fost anumite cuvinte, aşa cum există stări care rămân neexprimate din lipsa cuvintelor potrivite.

*

Denaturarea valorilor: cineva este apreciat că este bogat neavând nici o importanţă cum a ajuns aşa („Nu mă întrebaţi cum am făcut primul milion!"). Ba chiar furtul începe să fie apreciat, mai ales când statul susţine această moralizare a furtului prin faptul că nu face nimic pentru al împiedica şi sancţiona, hoţii rămânând nepedepsiţi. Liderii informali ai diverselor grupuri sociale sunt furi. Aceştia ajung modele pe

care tinerii îi imită. Ce fel de societate este aceasta în care sunt încurajate (cel puțin prin nesancționare) astfel de idealuri?

*

Marile aglomerări urbane izolează individul. În lumea satului fiecare individ este prins într-un angrenaj complex şi mai multe perechi de ochi îl privesc şi-l supraveghează. Atitudinea celorlalți față de el depinde de comportamentul său. Comportamentul său este parte integrantă a chipului sub care este văzut de ceilalți. La oraş se produce o ruptură între comportament şi aspect: fiecare este ceea ce pare a fi. Poți „fi" ceea ce vrei să pari; nu mai eşti ajuns din urmă de propriile acte. S-a inventat noțiunea de caracter pentru a evidenția eventualele rele, însă numai cele sancționate de lege. Individul este „scăpat" de morală; aceasta nu mai are efect asupra sa. Fiecare are a se teme numai de justiție. Ba mai mult, predominantă este teama de a fi descoperit şi nu teama de a fi pedepsit pentru faptele sale.

O altă parte neplăcută: la oraş riști să mori fără ca cineva să-ți descopere lipsa. Când te descoperă eşti deja descompus. (Asta dacă nu ai o soție. Dacă o ai riști a te descompune înainte de a muri.)

*

Şestov, *Apoteoza lipsei de temeiuri*: Să dai împrumut înseamnă să-ți fie plătit în viața viitoare. O frumoasă dovadă de credință. La noi se apropie de asta pomana.

*

Este posibil ca lipsa de eficiență a poporului român să fie datorată lipsei coeziunii sociale. Indivizii care alcătuiesc poporul nu sunt lipsiți de valoare (cel puțin unii dintre ei) însă nu pot acționa împreună. Ca popor nu ne lipseşte vocația creatoare sau economică, ci ne lipseşte vocația de popor. Sutele de ani de ascundere prin păduri

n-au avut ca efect decât o coeziune a microgrupurilor. Şi o proiectare într-un viitor incert a propriei libertăți.

*

Impresia de evoluție în cunoaştere o avem raportându-ne la cunoştințele noastre anterioare. Am senzația că am evoluat după ce am căpătat o nouă informație. Însă ce relativă este această evoluție.

*

Ne instalăm pe pământ prin intermediul lumii. Lumea înseamnă un mediu de civilizație şi cultură, un mod de raportare a ceea ce am devenit la ceea ce am întâlnit. Pentru a putea locui îi dăm naturii sensuri. Spre exemplu, copacul îl înțelegem prin intermediul funcțiilor sale: fabrică de oxigen, lemn de tăiat pentru diverse utilizări, fructe de cules, umbră, funcție estetică, eventual şi o funcție axiologică, copacul arătându-ne ce nu suntem noi în sensul că suntem mai mult decât atât. Şi avem convingerea că acesta este copacul şi aceasta este realitatea. De fapt acesta este copacul pentru noi. Presupunând că o altă specie identifică alte funcții copacului, atunci alta este realitatea pentru specia respectivă. Putem spune că există mai multe realități? Unde este *realitatea obiectivă*?

Poate că tocmai conştientizarea imposibilității obiectivității înseamnă obiectivitate.

*

Categoriile stilistice la Blaga pot fi înțelese ca modalități de semnificare proprii fiecărei lumi.

*

Încercăm să descoperim inteligibilitatea lumii sau să imprimăm lumii inteligibilul?

*

Fr. Nietzsche spune că omul obiectiv este o oglindă. Omul obiectiv nu este om. Poate este judecător. A fi om înseamnă a fi subiectiv, a fi un „eu". Obiectivitatea există ca intenție și tendință, însă în sine este situată dincolo de om. Poate în oameni. De aceea se consideră că dreptatea unui act este direct dependentă de numărul de judecători; mai mulți poate însemna un început de obiectivitate, cel puțin socială. Mai mulți înseamnă și o nivelare a „eu"-lui. Obiectivitatea ușurează existența unui „eu" printre celelalte „eu"-ri, dar îl și oprimă. Obiectivitatea seamănă în acest caz cu societatea. Societatea arată adevărul?

*

Suferința conduce la detașare.

*

Trăirea vieții riscă să devină o valoare în sine. Mă gândesc la trăirea care nu are în vedere anumite valori, trăirea care nu are în vedere nimic. Mai bine spus viețuirea. Viețuirea de dragul viețuirii. Una din consecințe: dorința de prelungire a vieții. Unii oameni se tem să mai moară. Încercă amânarea continuă a morții. Dispare treptat moartea împăcată. Semn că se pierde înțelegerea vieții.

*

Creşte teama de moarte și dorința de prelungire a vieții. În bună măsură și datorită calmantelor apărute. Prezența durerii face adeseori moartea dorită și înțeleasă. Dacă dispare durerea se dorește prelungirea artificială a vieții. Intervine aici și confortul societății moderne care face ca uneori viața să fie dorită pentru ea însăși, fără existența unui țel mai înalt, pentru că viața începe să semene cu o lungă vacanță. Dorința de amânare a morții dovedește și insuficienta meditație asupra ei, fiind totodată o mărturie a atenuării vieții religioase.

*

Ne macină dorința de a depăși lumea noastră ca și cum am fi epuizat-o deja, fără ca de fapt să fi ajuns să o cunoaștem în întregime. Îmi dă târcoale bănuiala că lumea noastră este inepuizabilă. Există lucruri aici pentru care o viață de om nu este îndeajuns în a le trăi. Mai mult chiar, în locul în care ne aflăm sunt posibile mai multe lumi (asta o dovedește cu prisosință istoria). Sau poate că lumea este un „organism" în care fiecare este specializat în ceva; ceea ce descoperă ceilalți îmi este transmis într-un fel de rezumat. Totuși, rezumatul este destul de departe de trăirea proprie. Goethe: „Dacă vrei să atingi infinitul, cutreieră finitul în toate direcțiile".

*

Deseori judecăm oamenii după modul în care își organizează viața. În felul acesta riscăm să nu descoperim ce sunt ei cu adevărat. Avem nevoie de-o obiectivare a ființei fiecărui om și cea mai la îndemână este aparența creată la interferența dintre omul respectiv și realitatea care-l înconjoară. Un exemplu de obiectivare îl constituie pentru om casa sa. Vedem cum își organizează casa și știm ceva despre el. Casa sa poate fi lumea sa. E un posibil punct de pornire. Un altul ar fi felul în care se prezintă. Numai că acestea nu trebuie să fie singurele puncte de orientare. De fapt sunt singurele orientări posibile numai asupra oamenilor care nu mai sunt nimic altceva decât casa lor, aspectul lor exterior, eventual încă vre-o câteva mici amănunte. Mulți nu conștientizează asta și excelează în a prezenta o imagine cât mai bună. Până la un punct sunt de lăudat. Numai că ei nu fac decât să pară. Accept ca valori de interpretare a unui om casa sa și modul în care se prezintă atunci când acestea reprezintă în mod clar expresia internă a omului, îl reprezintă, atunci când armonia creată în exteriorul său este expresia armoniei interne. Pentru a avea certitudinea acestui fapt am nevoie de cel puțin câteva alte semne.

Spre exemplu: comportamentul, faptele realizate pe o perioadă îndelungată, preocupările, nivelul intelectual: a nu se confunda nivelul intelectual cu pregătirea şcolară evidențiată în numărul de clase absolvite sau sub forma diferitelor diplome. Datorită viciilor de sistem şcolile absolvite nu constituie o certificare a nivelului intelectual, ci doar o prezumție a acestuia. Dezvoltarea intelectuală cere un efort susținut ce depăşeşte cadru pregătirii instituționale şi care, uneori, se poate desfăşura şi în afara acestui cadru. Există preocupări intelectuale şi la unii din cei care nu au absolvit nenumărate şcoli, aşa cum nu există la unii (numeroşi) din cei care le-au absolvit. Necesitatea şcolilor reiese totuşi din faptul că este cu mult mai mare numărul intelectualilor şcoliți decât a celor fără şcoală.

*

În momentul lecturilor îmi răsar în minte în mod involuntar felurite amintiri, multe din ele neştiind că le posed. Se fac oare conexiuni involuntare pe zonele în care figurează aceste amintiri? Informațiile căpătate prin lectură trezesc un anumit gen de afecte a căror expresie sunt aceste amintiri? Satisface lectura textelor respective dorințe născute în momentul desfăşurării acțiunii, dorințe a căror amintire îmi apare? Ceva din cele ce se desfăşoară în jurul meu, la care nu sunt atent, stârneşte aceste amintiri prin simpatie sau asociere? Ce ți-e şi cu psihanaliza asta!

*

Ideea existenței a două grade ale morții: moartea care survine asupra vieții şi moartea care desemnează faptul de a nu se fi născut niciodată.

*

Încerc să mă ajung din urmă. Eu, cel ce sunt, încerc să ajung din urmă acel „eu" care aş fi putut fi, în speranța

că mai pot fi încă. Vreau să-mi trăiesc încă una din posibilitățile de-a fi.

*

Limbajul este baza societății. Limba este ceea ce se formează şi durează numai în raporturile dintre oameni. Un om poate dori să-i anuleze pe ceilalți, să-i subordoneze, dar, în mod ideal vorbind, nu va putea niciodată să le ia limbajul. Ba mai mult, limbajul în sine va avea nevoie ca aceştia să-l păstreze. Imaginați-vă un om care poate vorbi dar n-are cu cine!

*

Nu mă mai puteam suporta aşa! Începusem să mă văd cum mă vedeau şi ceilalți, adică prin intermediul ocupațiilor mele. Exista riscul împăcării cu această situație, riscul închiderii într-o imagine, într-un şablon. Riscam identificarea cu eticheta pe care o aveam. Odată cu acestea, simțeam că încep să mor încet, încet. Probabil că aşa arată moartea esențială: devii imobil, fix, poți fi definit în mod exact pentru tot restul vieții, pentru ceilalți, dar în special pentru tine; ai senzația că te-ai descoperit complet, că te-ai epuizat. Nu mai ai nimic să spui şi să-ți spui. Nu mai poți fi altfel decât eşti. Când nu mai dorești să fii aşa cum crezi că ar trebui să fii înseamnă că ai murit.

*

De multe ori lectura determină gânduri care nu au o legătură directă cu ceea ce citeşti în acel moment. În mod cert lectura prilejuieşte o activitate a gândirii care merge dincolo de cele sugerate de ea şi dincolo de cele memorate. Care este rolul contextului în gândire?

*

Despre rolul imitației în societate. Numeroşi oameni fac cele mai multe lucruri pentru că „aşa se face", pentru că

şi ceilalți fac la fel, neavând deci nicio determinare internă, sau doar fabricând justificări după copierea gesturilor. Şi de aici poate surveni înstrăinarea: din faptul că oamenii fac, uneori în mod inconştient, numeroase lucruri, pentru a fi pe placul celorlalți, deşi şi ceilalți sunt tot simpli imitatori, trăiesc o viață de împrumut.

*

Viața ca o veşnică luptă împotriva lui „aşa se cade", împotriva acelei părți din social care încearcă să normeze acolo unde doar libertatea trebuie să troneze. Poate este şi necesară această tendință de impunere, ea creându-mi posibilitatea de a mă împotrivi, de a avea împotriva cui şi la ce mă împotrivi.

*

La Tatarkiewicz (*Istoria celor şase noțiuni*) găsesc informația că în vremurile vechi cel care dorea să intre într-un ordin cavaleresc trebuia să menționeze „neamurile ce intră în alcătuirea neamului său". Iată ce formulă de solidaritate familială şi, în acelaşi timp, de constrângere morală: să fii responsabil pentru renumele întregului neam! Ceea ce făptuieşti să se răsfrângă asupra tuturor rudelor tale! Văd în acelaşi timp în această situație şi o posibilă selecție a valorilor din punct de vedere genetic. Aşa a evoluat omenirea: printr-o continuă selecție a valorilor. Secolul XX, odată cu promovarea aparenței, a anulat profunzimea şi a promovat prefăcătoria.

*

Consider o carte bună pe cea care odată cu lectura ei îmi declanşează o mulțime de gânduri colaterale. Acesta ar fi atributul principal al unei cărți importante: să provoace gândurile. Restul cărților doar suscită memoria şi atenția, provocând totodată plictiseală. Oare plictiseala n-a apărut odată cu anumite tipuri de cărți?

*

Un ideal al deceniilor anterioare era dorința de a călători, dorința de vacanțe. Mulți doreau să petreacă și să vadă. Însă știau să vadă? Își puneau problema dacă știu să vadă? Cred că există o educație a vederii. În același timp, există ceea ce se numește *cultură* care determină implicit și o anumită educație a vederii. Dacă nu ai la ce cunoștințe să inserezi monumentele vizitate nu le poți înțelege. Adică ai o vedere parțială a lor. Le-ai zărit numai.

*

Un gând despre scindările conștiinței și schimbările de dispoziție care creează iluzia mai multor persoane în una singură.

*

Henri Bergson, *Râsul*: „Simțurile și conștiința mea nu-mi livrează din realitate decât o simplificare practică". O frumoasă intuiție.

*

Bărbații sunt mai logici decât femeile. Observ că femeile trăiesc mai mult decât bărbații. Ori logica nu e bună, ori epuizează. Mai pot spune bărbații că sunt mai deștepți? Poate că ard mai intens. Poate muncesc mai mult (ori femeile muncesc mai puțin). Ori poate nu există nici o legătură între logică și viață, viața fiind o chestie ilogică prin excelență.

*

Problema drepturilor omului (ce are drept corespondent probabil în filosofie existențialismul) a apărut și datorită abuzurilor statului, datorită faptului că printr-un act erau afectați din ce în ce mai mulți indivizi. Modernitatea înseamnă și o aplecare asupra individului, studiul microuniversului.

*

Rolul interzicerii *substituției fideicomisare* în anularea tradițiilor. Dacă nu poți impune păstrarea unei axe familiale atunci există încă un motiv pentru disoluția familiei în înțelesul ei amplu.

*

Impresia că America (SUA) o cunosc prin filme. Aproximativ aceleaşi imagini prezentate într-un film diferă de cele prezentate într-un documentar. Lăsând la o parte limitele ecranului, chiar şi intervenția regizorului, reiese dependența unor imagini, a impresiilor pe care acestea le produc, de acțiunea urmărită sau întâmplările prezentate. Adică vederea, modalitatea în care integrez cele văzute, depinde de cele intenționate.

*

De ce ar trebui să dăm ascultare bătrânilor înțelepți? În primul rând că şi-au demonstrat înțelepciunea ajungând la această vârstă. Apoi deoarece ei ne pot oferi o perspectivă asupra vieții proprii asemănătoare cu cea pe care o vom avea noi la bătrânețe; ei ne pot da „mintea românului cea de pe urmă". În plus, sunt şi eliberați de pasiuni.

*

Un film poate prezenta un anumit aspect din imaginea lumii. Poate face să se ivească un anumit mod de a vedea lucrurile. Prin intermediul unui film poți vedea lumea şi prin ochii altcuiva.

*

Un gard implantat într-o direcție în care oricum nu aveam de gând să merg constituie tot o restrângere a libertății. Pot fi pedepsit dacă nu vorbesc aşa cum se cade despre pogromul evreilor. Consider că nu am înclinații antisemite, ba chiar sunt numeroase lucrurile pentru care le admir la

evrei. Mă deranjează însă modul în care forțează opinia mea. Vreau să mă convingă, nu să-mi impună anumite convingeri. Domnilor care stați cu dreptatea într-o mână și cu suferința ostentativă în alta, apropo, cum stă treaba cu palestinienii? Nu-mi puteți cere să-mi pun cenușă în cap pentru ce au făcut unii dintre cei de-un neam cu mine împotriva neamului vostru atâta timp cât noi nu am reușit să-i judecăm pe cei din neamul nostru care au făcut atâtea grozăvii cu neamul nostru.

*

Sartre: în întoarcerea la sine a conștiinței apare o distanță care este un neant. Noica: între eu și sine nu există identitate, sinele fiind ceva mai cuprinzător decât eul; omul este o continuă mișcare de la eu la sine. Sinele – transcendental și transcendență în același timp. Amândoi se îndreaptă spre aceeași idee: nu suntem perfect identici cu noi înșine. Acesta este motivul pentru care ne căutăm continuu. Heidegger: Dasein-ul poate să afle cine este abia odată cu moartea; abia atunci el este la modul deplin, a ales deja dintre toate posibilitățile de-a fi și a împlinit ceea ce a ales. Abia atunci când nu mai poate alege ar putea spune că este; numai că tocmai atunci nu mai poate fi. Dasein-ul este întreg când nu mai are a fi. Dasein-ul este astfel devenire-întru-ființă. Moduri diferite de a exprima căutarea de sine, alegerea de sine.

*

Părăsind distincția dintre „umanizanta" filosofie și „recea" știință ar trebui să luăm în considerare și o trasare a umanului în zona modului de-a fi al științei. Am în vedere în special modificările pe care tehnologia le aduce umanului, „extensiile" survenite în cadrul acestuia. Să reluăm astfel întrebarea: ce este umanismul?

*

Numele lucrurilor (numirea lor) țin de modul de operare a conştiinței cu ele; ele constituie etichete după care conştiința le identifică şi în jurul cărora le constituie existența, le delimitează hotarele.

*

Odată cu apariția *inginerului* polii de putere din lume s-au înmulțit.

*

Sentimente pe care ni le raționalizăm (le mutăm în domeniul raționalului) şi cunoştințe care se transformă în sentimente.

*

Comunismul, sau tentația comunismului, a dispărut (sau pare că a dispărut). Interesant este ce rămâne în urma lui în conştiința indivizilor, a societăților care i-au supraviețuit. Cât din el se va transforma în mit, ce conținuturi vor supraviețui şi sub ce forme, cu ce transformări? Pentru a decela urmele pe care acesta le-a lăsat în conştiințe avem nevoie de comparații, de urmele lăsate în conştiințe de alte ideologii în alte timpuri. Avem nevoie de metodă şi de instrumente.

*

Cinematograful a debutat însoțit de muzică şi nu se mai poate desprinde de ea; simțim o lipsă atunci când imaginile nu apar pe un fond sonor muzical. Se naşte astfel obişnuința unei asocieri ce are şi un al doilea sens: muzica cheamă imagini, scene, poveşti.

*

SF-ul s-a dezvoltat pe terenul lăsat liber de credință.

*

Dăm copiilor tot ceea ce-şi doresc, creăm ceea ce se numeşte „o copilărie fericită" pentru a le induce plăcerea de a trăi, sentimentul că viaţa este plăcută, trebuie trăită. Şi vrem ca acest sentiment să nu-i părăsească, să-i determine să-şi trăiască viaţa.

*

Despre necazurile moralei într-o societate dominată de publicitate. În condiţiile în care comercianţii au căpătat libertatea şi abilitatea excitării şi potenţării instinctelor noastre, a te supune imperativelor morale devine aproape imposibil. Aderăm în mod conştient la anumite valori în timp ce inconştientul ne este stimulat în cu totul alte sensuri. Ia naştere astfel schizofrenia individului ce aparţine societăţii de consum.

*

Radioul şi televiziunea ca instrumente ce fac posibilă democraţia: ele informează pe cei care, în lipsa lor, n-ar avea acces la informaţii. Păcatul intervine atunci când în loc de informaţii dau sentinţe.

*

Atracţia pe care o exercită filmele este determinată şi de asemănarea lor cu visele (atât cele din timpul somnului cât şi cele ce apar în starea de veghe, reveriile); ele conţin aceleaşi *intrări* în lume ce sunt prezente şi în visele noastre.

*

Într-un anume sens ne suntem străini: nu ştim ce vom spune sau ce vom face în anumite momente, în diverse împrejurări. Ne descoperim pe măsură ce suntem expuşi la anumite situaţi. Suntem în aşteptarea noastră pentru a afla cine suntem. Cel care va face o greşeală sunt eu, cel prezent în faţa mea, cu zonele mele de penumbră cu tot, împăcat cu

felul meu de-a fi. Odată greşeala comisă societatea îmi va condamna întreaga existență, cea trecută, cea prezentă ba chiar şi pe cea viitoare; ar vrea, în felul acesta, să mă căiesc pentru toată existența mea. Dar sâmburele existenței mele, cel care a făcut posibilă evitarea tuturor tentativelor de suicid ce mi-au bântuit existența, cel care m-a ajutat să suport povara existenței, îl constituie tocmai această relativă împăcare a mea cu mine, cu străinul care îmi sunt, faptul că mă accept în cele din urmă aşa cum mă văd, încercând chiar, la nevoie, să modific proiecția pe care lumea o are în conştiința mea, să-i rearanjez sistemul de valori astfel încât propria existență să-mi apară ca justificabilă.

*

Se pare că în toate limbile pământului există înjurături considerate a fi apanajul (uneori şi penajul) masculilor. Ceea ce indică o violență sublimată ce răbufneşte în limbaj. S-ar impune a vorbi ceva şi despre sensul ontologic al înjurăturilor.

*

Civilizația occidentală conduce la diverse forme de înstrăinare a individului; spre exemplu, datorită autoturismelor personale oamenii se înghesuie tot mai puțin în mijloacele de transport în comun, lipsind astfel unul din instrumentele importante ale comunicării (şi implicit al socializării): proximitatea. Şi exemplele pot continua. Forma dominantă de interacțiune o constituie televizorul. Nivelul aspirațiilor sociale este reglat (mai degrabă determinat) prin reclame. Formele de divertisment sunt fie legate de statul în fața televizorului fie, tot prin intermediul acestuia, de consum: pentru a-ți petrece timpul liber în orice mod imaginabil trebuie să consumi ceva. Consumul – noua formă a lipsei omului de libertate. Consumismul – boala ascunsă a societății occidentale. Societatea de consum con-

sumă de fapt individul. Şi când te gândeşti că acesta este exact tipul de societate la care aspirăm!

*

Hapy end-ul ca sursă a dramelor individuale: individul, a cărui postură de telespectator este din ce în ce mai accentuată, îşi proiectează viaţa după coordonatele filmului hollywodian, adesea la modul inconştient. De aici ia naştere perpetua lui inadecvare. Iată încă un argument în favoarea filmelor de artă în cadrul cărora eroul moare, sau gestul lui trece nevăzut, iubitul se plictiseşte de iubita sa ajungând s-o urască; „şi au trăit nenorociți până la adânci bătrâneți".

*

Din perspectiva influenței exercitate de televiziune asupra *forma mentis* a telespectatorului, a nu te uita la televizor (în sens mai restrâns a nu urmări anumite programe de televiziune) conduce la apariția unei rupturi între noi şi cei ce ne înconjoară (sau pe care îi înconjurăm), determină serioase dificultăți de comunicare. Şi la urmă tot noi ne enervăm că nu suntem înțeleşi!

*

Continuatorii sofiştilor sunt avocații. Măcar de-ar avea tot atâta elocință.

*

Individului aflat într-o profesie intelectuală creierul nu-i mai aparține; el lucrează astfel cu cea mai personală parte a lui.

*

Dumnezeu a dat omului cuvântul – spune Biblia. Ființa a dat omului rostirea – spune Heidegger. Un morman de cărți scrise pentru a ajunge la aceeaşi concluzie.

*

Pentru a putea vorbi în mod obiectiv despre ceea ce înseamnă Europa trebuie să ai mai întâi parte de ceea ce G. Liiceanu numeşte „descentrare": ieşirea din credința că te-ai născut în buricul lumii, într-un neam ales, că vorbeşti cea mai poetică lume s.a. O descentrare bazată pe cunoaşterea culturii şi civilizației europene. Trebuie mai întâi să simți că eşti barbar atunci când treci prin nişte țări civilizate, că aparții unui neam de barbari, că regulile de convieţuire pe care ei le respectă cu strictețe, pe care le-au interiorizat devenind valori, pe tine te stingheresc. Să recunoşti că ți-e dor un pic de liberele maidane mioritice unde poți să-ți arunci nestingherit gunoiul din maşina aflată în mers sau să-ți schimbi uleiul pe marginea şanțului fără ca cineva să sune la Poliție.

*

Despre singurătatea resimțită într-un sat din Luxemurg: nimeni nu mânca semințe pe banca din fața casei, nu mă simțeam nici admirat nici bârfit, ceea ce mă făcea să mă întreb dacă exist. Am simțit ca dispărute reperele unei existența în funcție de care eram obişnuit să mă definesc.

*

De ce ajunge să ne plictisească celălalt? Aşteptăm de la cei pe care îi cunoaştem să reprezinte o continuă aventură? Nu ne place modul de-a fi al celui care ne plictiseşte (dar nu chiar atât de mult pentru a-l urî)? Ce relevă plictiseala raportat la ceilalți şi la noi? O dispoziție afectivă în care lumea nu ne mai spune nimic sau noi nu mai avem raportul potrivit față de lume? Apare plictiseala doar ca un moment necesar între momentele de trăiri intense? Ce mă plictisesc aceste întrebări!

*

Nostalgia după anumite locuri. Există oraşe de care ne legăm afectiv, fie şi doar vizitându-le. Sunt construite în

armonie cu sistemul nostru afectiv. Corespund la ceva intim din noi.

*

Un drept la care oamenii țin foarte mult: dreptul la diferență. Chiar dacă este o diferență ce apare în cadrul aseănării. Diferența este căutată cu asiduitate, creată atunci când nu este găsită, pentru a justifica în acest chip existența proprie. E cea care ne justifică în interiorul speciei. Poate îmbrăca diverse forme: merge de la *eu sunt diferit* la *celălalt nu este ca mine*. În ce-a de-a doua perspectivă este o difeență inversată; *celălalt*, duşmanul, cel de la care provine tot răul nostru, devine un moment al justificării existenței prorii. E o diferențiere prin negație: de la *eu sunt altfel decât ei* se trece la *eu nu sunt ca ei*. În ambele variante ale diferenței ne justificăm prin ceilalți. Poate deveni criteriu de difeențiere orice: vârsta, sexul, rasa, apartenența politică etc. Dacă nu există criterii atunci ele sunt inventate. Există o modă a acestor criterii; curentul la putere este *corectitudinea politică*, aceasta contestând toate criteriile de diferențiere la care a apelat până acum umanitatea, inventând, prin chiar existența sa, altele: *celălalt* este incorect politic, este retrograd, este majoritar şi deci opresiv etc. Setea de un *celălalt* în care ne proiectăm temerile nu dispare, fiind satisfăcută de noi forme. Şi asta deoarece în mod curent ne definim propria existență în funcție de ceilalți; şi un mod al acestei definiri îl constituie diferența. Depinde de fiecare pe ce zonă pune accentul definirii existenței proprii: pe asemănare (contează cu cine), pe diferență în sensul de altfel (de mai bine sau doar diferit) ori pe diferența negativă.

*

Psihanaliza: psihologie + confesional (sau laicizarea confesionalului).

*

În raporturile cu societatea individul devine un *Alter*, o regiune a sa fiind modelată de relația cu societatea.

*

Postmodernitatea ne propune o nouă imagine: individul cu căşti în urechi. Este omul care, din punct de vedere auditiv, este conectat la o altă realitate, la o altă lume. Poate este o reacție la zgomotele cotidiene. Or, poate suntem într-o epocă în care auzul predomină. Trebuie să recunoaștem: de la casetofonul dat la maxim (eventual purtat pe umăr) la discretele căşti strecurate în urechi este un progres remarcabil; în mod sigur pasul următor va fi implantarea unui senzor pe creier care să transmită sunetul. A-ți purta cu tine ambianța sonoră preferată fără a le-o impune și altora reprezintă un progres tehnic de apreciat. Protejarea de zgomote e și ea bună. Dar dacă zgomotul îi survine individului tocmai prin căşti? În plus, cel ce poartă căştile bănuiesc că are impresia că toată lumea dansează pe muzica lui.

*

Gregaritatea şi absența interiorității; iată câteva caracteristici ale primitivismului. Precum nişte conştiințe incomplete care nu-şi găsesc împlinirea decât comunicând continuu între ele. Împlinirea pe care indivizii o pot simți în gaşcă dă seama de o lipsă de interioritate, fiind un atavism. Avem toți un primitivism latent în noi ce reuşeşte să răbufnească în momentul în care ne simțim în interiorul unui grup, unei mase de oameni. Pe stadioane până şi cei care şi-au demonstrat dezvoltarea intelectuală se scufundă în manifestări asemănătoare ritualurilor tribale; istoria micilor comunități în care se înscriau bătăliile dintre triburi este perpetuată de susținătorii echipelor de fotbal.

*

Un grup zgomotos în tren. Care este motivul pentru care cei marcați de recurența primitivismului se manifestă

zgomotos? Deoarece doresc să se facă auziți pentru ca ceilalți să le confirme că există (fie şi înjurându-i!). De la cei care-şi contemplă existența în modificările pe care le aduc naturii (lumii pe care o creează sau la a cărei creație participă) la cei pentru care singura formă de confirmare a existenței proprii o reprezintă tulburarea pe care reuşesc să o producă celor dintâi (dacă reuşesc să-i şi sperie atunci sunt convinşi că au o existență împlinită).

*

Un cuvânt care-şi pierde orice semnificație când se aplică la oameni: *normalitatea* (poate expresia actuală a *moralității*). Şi când te gândeşti că în numele lui s-au exercitat atâtea opresiuni.

*

Ca să ne argumentăm existența unor urme de noblețe în limba română (şi, prin asta, în spirit) ne străduim să identificăm rădăcinile greceşti sau romane ale unor cuvinte, lăsând subtil să se înțeleagă că, odată cu preluarea lor, am păstrat ceva din noblețea acelor civilizații. Nu se înghesuie nimeni să vorbească despre unele cuvinte al căror sens ne vine de la huni, sau de la tătari, ori de la alte neamuri, odată cu ele preluând de fapt şi ceva din firea lor sălbatecă.

*

Maurice Merleau-Ponty are dreptate în importanța pe care o acordă corpului raportat la existență: spre exemplu, dacă nu cunoşti principiile funcționării sistemului nervos îți scapă o parte din comportamentul persoanei. Trebuie să ştii mai întâi că la baza plăcerii stă o diferență de prag senzorial pentru a înțelege cărui fapt i se datorează fuga continuă după nou, sau indiferența pe care o manifestăm deseori față de o plăcere la scurt timp după cucerirea ei.

*

Suntem marcați de discontinuitate: starea de *conștiență* ne este zilnic întreruptă de somn, inspir-ul ne este întrerupt de expir, continuitatea gândurilor noastre este doar un construct teoretic (determinat în bună măsură de organizarea liniară, legată, a poveștilor, a cărților pe care le lecturăm, a filmelor, a vieților cărora le admirăm închegarea și din care ne facem un ideal).

*

Poate în faptul că reușim să legăm gânduri situate la o oarecare depărtare în timp stă identitatea noastră; *eu* sunt *eu* doar întrucât reușesc să continui un gând întrerupt în urmă cu un minut, cu o zi, cu un an, în măsura în care mă regăsesc cumva în acea idee pe care o reiau și pe care o simt ca fiind a mea și, în același timp, ca fiind *mine*.

*

Despre arbitrarul legilor. Îndrăznim uneori să considerăm infracțiune ceea ce știm că fiecare dintre noi facem, mizând pe faptul că noi nu vom fi printre cei prinși, sperând astfel ca soarta să nu ne fie nefavorabilă. De fapt, legile reprezintă (cel puțin în societatea noastră) mai degrabă un ideal, la care se adaugă teama și coerciția aleatorie. Cum nu toate infracțiunile sunt depistate (ba chiar foarte puține) legea nu face decât să perpetueze astfel nedreptatea.

*

Într-o diversitatea atât de mare (sexuală, religioasă, etnică etc.) cum creăm spațiul în care ne putem întâlni? O parte a lui o constituie spațiul public. Dar restul?

*

Există lucruri pe care le plătim cu propria persoană; varianta atee a pactului cu diavolul. Spre exemplu, ne vindem propria existență unui ideal de bunăstare.

*

Nostalgia după copilărie (atunci când apare) se datorează şi situării în acel univers de sensuri în care împlinirea dorinţelor noastre depindea de persoane bine determinate: mama, tata, bunici.... Ştiam ce vor de la noi şi învăţasem cum îi putem determina să facă anumite gesturi. Altfel spus, gradul de indeterminare al lumii era destul de scăzut deoarece ne ştiam zeii. O parte din angoasele vârstei adulte este datorată necunoscutului conturat pe măsura sporirii cunoaşterii noastre; cunoaşterea ne-a schimbat zeii (şi ni-i schimbă continuu, pare-se): cei noi sunt mult mai departe (poate prea departe). Nu-i mai vedem, deseori nu le simţim afecţiunea, nu le putem anticipa dorinţele, acţiunile. Şi atunci gândim: ce bine era când eram copii! Toate lucrurile ce ne vin din acea perioadă poartă cu ele ca un halo atmosfera acelei lumi, sensurile pe care ele le aveau în acea lume. La rândul nostru începem să jucăm (sau încercăm) rolul de zei în faţa copiilor noştri, reînviind magia, creând acel *ilo tempore* al copilăriei ce constituie unul din fundamentele vieţii psihice. Părintele este astfel încărcat cu o sarcină cosmotică, el organizând primul univers al copilului; va fi un zeu rău sau bun dacă va folosi palma sau vorba şi recompensa în trasarea limitelor acestui univers. În acelaşi timp, ne atrage la copilărie şi raporturile ei cu posibilul; eram atunci la începutul tuturor posibilităţilor de-a fi. A avea în faţă viaţa toată înseamnă şi a te avea înaintea ta ca posibilitate aproape infinită, a putea să te alegi dintr-o mulţime de variante; puteam fi orice (sau aproape). Acum, când vedem cum ne-am ales, nu suntem întotdeauna fericiţi; chiar dacă am ales cele mai bune variante (caz pur ipotetic, cred; şi apoi, bune în raport cu ce?) ne lipseşte o parte din libertatea de alegere (de a ne alege); suntem constituiţi în bună măsură aşa cum ne-am ales (sau am fost obligaţi să ne alegem). Dacă măsurăm libertatea după numărul posibilităţilor de a ne alege, atunci trebuie să constatăm că ne-a mai rămas puţină (puţină *libertate increată*, cum spunea

Berdiaev; chiar daca se referea la altceva). Nu ne rămâne decât să ne împăcăm cu alegerile noastre trecute, adică cu noi cei de astăzi. Deseori ne apasă sensurile pe care alegerile noastre le capătă; cum ele depind de contextul în care ne aflăm (de universul de sensuri în care ne aflăm la un moment dat, altfel spus de o anumită poziționare a lumii), descoperim că am făcut şi ceea ce nu intenționam să facem, că unele din alegerile noastre suportă şi alte perspective, făcând din noi eroi sau vinovați, victime sau agresori. Cum pe acea zonă a existenței noastre alegerea nu mai are eficiență, nu ne rămâne decât să dăm sensurile ce ne convin mai mult alegerilor trecute, să ne argumentăm că am făcut bine, că am trăit, că avem o existență împlinită; alegerile care nu pot fi transformate, care în chip evident nu suportă o resemnificare, arătându-ne alegerile greşite, le transformăm în non-alegeri, împovărăm cu ele contextul, pe alții, pe ceilalți, societatea, epoca, timpul, regimul etc.

*

Despre reforma învățământului universitar. Dorința de schimbare este determinată de bune intenții (să ne amintim însă că şi Iadul este pavat cu ele). Se doreşte cuantificarea exactă a activității fiecărui profesor, orientarea învățământului către studenți, mutarea accentului de pe informare pe formare şi multe alte lucruri teoretic foarte bune. Numai că nu toate lucrurile pot fi măsurate; ori nu cu cele mai relevante instrumente de măsură. Altfel spus, „sistemul metric" al activității universitare are foarte multe neajunsuri. În principiu el este orientat către evidențierea calității, cantității şi eficienței. Orice lucrare este cu atât mai bine punctată cu cât a fost comunicată într-o conferință cu o participare mai largă (de universitari sau cercetători, pentru că alt auditoriu nu prea contează, chiar şi atunci când este vorba de parlamentari, inclusiv europeni) sau într-o publicație mai bine cotată. Însă nu întotdeauna acest lucru este

relevant ori nu denotă impactul social al unei lucrări. Istoria ne arată numeroase cazuri de cercetări neapreciate de contemporanii autorului şi valorizate în mod deosebit de posteritate; putem spune astfel că eficacitatea socială nu se poate cuantifica într-un chip riguros. În plus, sistemul este permeabil şi la nonvalori: o banalitate rostită într-o conferinţă internaţională este mai bine punctată decât un eseu ce poate schimba câteva idei într-o mulţime de cititori.

*

Învăţământul are, pe lângă rolul de a forma, şi pe cel de a conserva. O parte din discuţiile despre lipsa efectelor sociale ale anumitor forme de învăţământ este datorată exacerbării pragmatismului. Nu cunoaştem îndeajuns consecinţele acestor „gesturi didactice" pentru a da sentinţe absolute. E o scuză? Poate! Dar dacă nu e?

*

Tendinţa actuală a occidentului în domeniul învăţământului şi a cercetării este orientarea spre interdisciplinaritate. Dar interdisciplinaritatea înseamnă de fapt filozofie.

*

Bucuria pe care o trăim când descoperim un mod de gândire care corespunde felului nostru de-a fi; una din cele mai mari bucurii intelectuale. Îl preluăm, şi el devine fereastra pe care gândirea noastră o deschide către tot ce este; în funcţie de el urmează să vedem totul. Numai că deschiderea pe care ne-o dă această nouă perspectivă asupra lumii poate reprezenta în acelaşi timp o închidere. Devenim hegelieni, kantieni, heideggerieni, iliescieni (Nepotrivită alăturare, dar aşa este neamul nostru românesc, plin de nepotriviri, discontinuu. Nu ne putem închega ca naţiune în mod eficient deoarece suntem plini de discontinuităţi; nu ne legăm unii de alţii, nu reuşim să formăm un tot orientat

înspre ceva; poate că orientat înspre nimic.), şi nu mai reuşim să depăşim aceste moduri de a gândi atunci când este nevoie. E o formă de identitate personală şi de comoditate intelectuală în acelaşi timp. Ştim cine suntem, avem nişte repere clare (pe măsura nevoii noastre de claritate, sau înțelegerii pe care o avem despre claritate), nu trebuie să ne mai argumentăm fiecare principiu, nu trebuie să mai afirmăm, să mai scriem; mai că nu mai e necesar nici să gândim. Ne-am găsit zeul (sau surogatul de zeu), ceea ce ne eliberează întrucâtva de povara existenței.

*

Ne constituim viața ca o serie de promisiuni neonorate: promisiunile pe care ni le facem. Pentru a nu ne considera oameni lipsiți de cuvânt ne construim scuze. Sistemul scuzelor care ne justifică nereuşitele necesită mai multă muncă decât ar fi necesară pentru împlinirea promisiunilor.

*

Bocetul joacă un rol de marker ontologic: în funcție de intensitatea lui (şi de mulțimea bocitoarelor) se descoperă valoarea existenței mortului, demnitatea sa ontologică. Ceea ce arată că măsura importanței unei existențe este dată de legăturile afective prin care ceilalți sunt legați de el. În fond, mulțimea participanților la înmormântare, numărul coroanelor, fastul ceremoniei, sunt elemente considerate relevante pentru valoarea unei existențe stinse; ele indică conexiunile, altfel invizibile, ale acestei existențe cu ceilalți; reprezintă un altfel de indicator al intersubiectivității.

*

Pentru a-ți demonstra tovărăşia cu Spiritul trebuie să arați asta cumva: într-o argumentare, o intervenție, o vorbă de duh, în scris etc. Cum lucrul cel mai greu de recunoscut este lipsa oricărei legături cu el (paradoxul e că pentru a-i

descoperi absența trebuie să-l ai; sau să te aibă), existența ne este, într-un fel, o lungă cercetare a urmelor sale în viața noastră. Ne bucurăm fie şi dacă-i zărim umbra, arătând-o ca fiind chiar esența sa. Un alt sens al paradoxului: cu cât te vizitează mai puțin cu atât eşti mai convins că te locuieşte în permanență. E paradoxul prostului: pentru a şti că este prost îi trebuie un dram de inteligență care, dacă l-ar poseda, tocmai l-ar scoate din statutul de prost. Devenim sinceri atunci când începem să-l recunoaştem la alții fără a căuta să-i negăm prezența; plecând de aici putem clădi pe diferență.

*

Alcoolul reprezintă unul din mijloacele noastre de luptă cu fiziologia: îl îngurgităm (şi) când nu ne place cum suntem alcătuiți, cum funcționăm, când nu suntem mulțumiți de modul în care percepem lumea. Prin intermediul alcoolului în loc să schimbăm lumea, modificăm doar modul în care o percepem. Cere mai puțin efort.

*

Trăirile oamenilor, credințele lor, pot fi regăsite în sensul cuvintelor pe care le folosesc. Analiza unei limbi ne poate prezenta modurile de-a fi ale unei nații şi a indivizilor ce o compun. Cu cât mai multe nuanțe în cuvintele care desemnează trăiri, cu atât mai bogate sunt trăirile. Limba este principalul loc de sedimentare a experiențelor unui popor, a existențelor care i-au străbătut alcătuirea.

*

Existența omului este un lung drum către sine.

*

Despre spiritul de revoltă al celor care cred în lege (sau se tem de ea) împotriva celor care fac din a nu fi prinşi „de lege" (sau atunci când sunt prinşi din a scăpa de ea) un

mod de-a fi. Iată două specii civice diferite: şmecherii şi cetățenii. Şi cine are dreptate? Din păcate, uneori dacă am respecta legile pas cu pas s-ar ajunge la o nefuncționare a societății; şi aici şmecherii au cumva o îndreptățire. De cele mai multe ori însă supunerea cetățenilor face posibilă atât existența societății cât şi a şmecherilor; e un fel de simbioză între parazit şi gazdă.

Suntem într-o zonă a lumii în care domnia legii nu are tradiție; acest spațiu a fost dominat mii de ani de forță şi de bunul plac. Avem nevoie de timp să ne obişnuim cu semnificațiile conceptului de lege.

*

Existența noastră se ascunde în spatele conului de umbră lăsat de etichetele ce ni le aplică semenii.

*

Suferințele unui mod de-a fi: a trăi prin intermediul proiectelor. Eşti întotdeauna în alt loc decât cel creat de prezența corpului propriu; şi mereu în alt timp, desfăşurând o temporalitate proprie. O existență construită pe *a fi altundeva*, *a fi altcândva* şi pe *a fi* altceva. E într-un fel *a aştepta să fii*, ceea ce înseamnă că *nu eşti încă*. Toate acestea constituind de fapt „conținutul" existenței proprii.

*

Hipertextul ca modalitate de funcționare a gândirii. Calculatorul este constituit după modul de-a fi al gândirii, sau gândirea noastră începe să fie influențată de acest instrument, preluându-i tiparele?

*

Despre „nedreptatea geniului": câteodată ne trăsneşte o idee de care devenim foarte mândri. Ne schimbă chiar şi imaginea de sine: începem să ne stimăm, admirându-ne

parcă de la distanță (ca formă atenuată de schizofrenie). Apoi constatăm că alții au gândit asta înaintea noastră şi toată această construcție se prăbuşeşte. Dincolo de „drama" individuală se pare că e ceva *în aer* care ne îndeamnă să gândim la fel. Pot fi asemănările structurale ale conştiinței, ori inconştientul colectiv, sau altceva. Dacă reuşim să depăşim căderea de pe piedestalul pe care ne înălțasem vom descoperi încă un semn al asemănărilor noastre, unul din multele elemente ce umplu conținutul noțiunii de umanitate.

*

Pentru a veni în sprijinul individului chinuit de angoasele existențiale într-un mediu de bunăstare ce îndeamnă la izolarea întru îndestularea din bunurile achiziționate, occidentalii au lansat conceptul de *grup de sprijin* în cadrul cărui mai mulți indivizi (de preferat având aceleaşi chinuri existențiale) se întâlnesc periodic şi îşi discută problemele. Aflăm astfel cât de înapoiați sunt de fapt, ei descoperind abia de curând lucruri care sunt constitutive societății noastre, şi asta de mai multe sute de ani. Avem două forme de grup de sprijin pe care le putem comunica cu succes în cadrul oricărui schimb de bune practici: cârciuma şi banca din fața porții (mai nou a blocului), alcoolul şi semințele (de floarea soarelui, evident) fiind mediatorii.

*

De ce oare bețivii occidentali sunt solitari? La limită, dacă eradicăm alcoolismul va trebui să dăm bani la psihologi (poate că tocmai ei sunt cei care luptă împotriva lui).

*

Alcoolul este oglinda în care ne vedem mai frumoşi şi mai buni.

*

Calculatorul – o interesantă metaforă a minții umane.

*

Tabelul ca formă de exprimare a adeziunii colective. Când semnezi un tabel eşti de acord cu ceva; sau refuzi ceva. Existența personală capătă o formă identică cu cea a vecinilor de rând. Toți avem dreptul la acelaşi număr de rubrici; sigur una pentru nume şi alta pentru semnătură, la care se pot adăuga şi alte coordonate care contribuie la identitatea noastră oficială. Tabelul e o ipostază a unui *noi* închegat într-un anumit moment, a unui acord colectiv existent la un moment dat (orice tabel serios are o dată). La limită, esența unui popor ar putea fi exprimată printr-un număr de tabele (mai mic sau mai mare, în funcție de coeziunea respectivului popor). Poate că existența indivizilor în cadrul aceloraşi tabele îi duce la ideea de egalitate: dacă pe tabel arătăm la fel, de ce unii ar fi mai cu moț? O forma discret mai elevată a tabelului este lista; parcă sună altfel când spui *listă de persoane*! Lipsindu-i rubricile ce au exact acelaşi spațiu pentru fiecare, lista lasă parcă mai mult loc înşiruirii unora din elementele personalității. Lista e de persoane, în timp ce tabelul e mai degrabă pentru indivizi. Însă atât tabelul cât şi lista trag individul către gregaritate. Când te treci pe ele întotdeauna tragi cu ochiul peste linie, la ce au scris ceilalți; şi parcă îl compătimeşti un pic pe primul semnatar care a trebuit să dea modelul punerii în căsuțe a unora din coordonatele existenței proprii; chiar dacă a privi peste linie are alura unui act de indiscreție. Tabelul consacră co-prezențe nedorite dar şi din cele aşteptate; ne uităm să vedem dacă a semnat cutare persoană pentru a ne decide dacă semnăm şi noi. Deşi intenționează să consemneze un act de adeziune voluntară la ceva, tabelul lasă loc şi indeciziilor: sunt destui cei care semnează doar pentru că alții (anume) au semnat. Nu decid să fie de acord cu acel ceva pentru care *a apărut* (impersonal, ca orice decizie

colectivă) tabelul, ci de fapt sunt continuu de acord cu ceilalți (chiar dacă nu mereu cu aceiași). Astfel, a te *înscrie* într-un tabel comportă și un discret iz de modă. Prin vecinătățile pe care le instituie lista consacră alte dimensiuni ale personalității: cei care au semnat lista celor 50 de intelectuali nu pot fi altceva decât intelectuali; în felul acesta este instituit un status.

Pentru a-și scoate cumva în evidență copiii, în condițiile uniformității la care forțează tabelul, părinții le dau mai multe nume; descoperi într-un tabel că pe cutare îl mai cheamă și altfel și parcă i-ai mai descoperit o dimensiune.

*

Despre oamenii care nu-și simt limba. Pentru unii a vorbi constituie singura mărturie a propriei existențe; legătura cu propria persoană reușesc să o facă doar pe calea vorbelor pe care și le aud. Și atunci vorbesc în continuu, fără a avea în mod necesar ceva de spus. Singura manifestare a propriilor vorbe este cea a unei existențe ce nu reușește altfel să se zărească pe sine. Momentul thetic, pasul înapoi pe care-l facem din propria existență cotidiană pentru a ne vedea (întoarcerea către sine) le este inaccesibil. Singura formă de a ajungere la sine posibilă este de a se proiecta în afară pentru a se zări, de a se manifesta prin vorbe pentru a-și auzi propria existență. Și mai că n-ar fi nimic rău în asta (în afara oboselii pe care ne-o determină încercarea de a desluși sensuri în spusele lor) dacă într-adevăr s-ar exprima (pe ei), dacă prin intermediul cuvintelor ar reuși să arate o existență. Partea neplăcută e că se privesc admirativ și nu interogativ; sunt mulțumiți de ce spun. Nedumerirea altora în fața sensurilor pe care pretind că le vehiculează îi nedumerește; se simt plini de sensuri și nu pot pricepe cum de alții nu-i înțeleg, nu-i admiră. Unii dintre ei se cantonează în această nedumerire și vor tenta

adecvarea, în timp ce cei mai mulți o depășesc tot pe calea admirației față de sine, eventual așteptând posteritatea să-i judece (și pentru asta se apucă de scris). Varianta mai reușită este atunci când conștientizează faptul că expresia nu acoperă intenția care a determinat-o, ba chiar uneori nu are nicio legătură cu ea.

Legătura strânsă pe care par a o avea acești vorbăreți cu limbajul este de fapt una nepotrivită, forțând tot timpul o pervertire a limbii. Ceea ce nu reușesc să înțeleagă e că limba este principalul bun public al unei nații (ea aparține cumva spațiului public) având nevoie de protecția de care se bucură orice bun public (evident, nu la noi). Suntem *primiți* într-o limbă și ea nu va deveni și a noastră decât atunci când vom reuși să ne-o însușim corect (sau cât mai corect, cel puțin); „a noastră" are sensul nu de a o stăpâni, ci mai degrabă de comodat, fiind obligați să ne comportăm față de ea asemenea unui bun proprietar, s-o sporim chiar, însă fără *ius abutendi*. A folosi cuvintele cu o indiferență manifestă față de sensurile ce le sunt posibile înseamnă o sărăcire a lor.

*

De la *a crede* am trecut la *a avea*; proprietatea ca formă de credință contemporană. De altfel una eficientă în plan pragmatic, ea fiind cea care-l munceşte pe om întreaga viață. Fără-de-rostul muncilor Iadului pare a fi urcat pe pământ. Într-un acces de fundamentalism am putea spune: diavolul este banul pentru că în vederea lui trăiește și se chinuiește omul contemporan. Diavolul cumpăra sufletul omului; acum omul își vinde sufletul pentru bani (diavolului?). Diavolul era un mediator al dorințelor omului, un mijloc pentru obținerea plăcerilor; cu cât succes îndeplinește banul acest rol! Banul este diavolul, sau diavolul este banul?

*

Dacă pentru omul religios orientarea este dată de locul sfânt, pentru contemporanul necredincios centrul lumii îl reprezintă proprietate personală. Nu există nici măcar o sfială în înlocuirea sacrului; decretăm că *proprietatea este sacră* fără a conştientiza că prin asta ne situăm în cadrul unui surogat de religie.

*

Poezia ne poate învăța să simțim.

*

Păcatul legilor: sunt elaborate în sfera rațională fără să-l ia în considerare pe *a simți*.

*

În urma unui avion pe cer rămâne o urmă, un mic norişor. Ne-am pierdut dreptul la un cer senin; ceea ce este deasupra noastră (în imediata vecinătate, să spunem) nu mai este opera hazardului. Cum să mai răzbată privirea noastră prin atâtea semne ale puterilor umanului către Dumnezeu? Propriile activități încep să se interpună între noi şi astrul nostru; posibilitățile pe care energia electrică ni le oferă fac ca Soarele să-şi piardă importanța inițială. Însă în construcția umanului Soarele deține un rol important. Asistăm pe nevăzute la o reconstrucție a umanului, la o re-centrare pe propria existență!

*

Progresul?! De unde şi către ce? A progresa înseamnă a parcurge o cât mai mare parte dintr-un drum către ceva. Care este acest *ceva* către care progresăm? Dacă definim drept progres orice modificare față de o stare inițială atunci progresul nu reprezintă decât o fugă de ceva. În această variantă de ce fugim? De condiția umană?

*

Progresul este bazat pe o cât mai bună organizare socială, pe o tot mai accentuată aglutinare a indivizilor. El se desfăşoară în dauna individualității, împotriva ei chiar. În mod paradoxal parcă, această aglutinare accentuată a oamenilor nu este însoțită de o întărire a relațiilor dintre ei, de o apropiere, ci de o înstrăinare. Tehnica ne pune la dispoziție mijloace de izolare tot mai complexe. O izolare ce este însoțită de o disoluție a spațiului privat.

*

Nu suntem în „vârful" progresului, ci la unul din multele sale capete posibile.

*

Suntem robii propriilor dorințe! În coordonatele filosofiei istoriei marxiste am putea spune că sclavagismul nu a dispărut, ci doar a luat noi forme: muncitorul stă 8 ore închis într-un spațiu impropriu existenței doar pentru a câştiga ceva bani, ca să aibă cu ce-şi cumpăra diverse lucruri, din care poate abia 20% îi sunt de strictă necesitate. Funcționarul lucrează în două locuri având la bază aceeaşi motivație (se spune că îşi ia două job-uri, formula având rostul de a crea o distanță între el şi munca sa, distanță iluzorie de altfel). Dacă definim esența propriei existențe prin intermediul proiectelor personale o să descoperim supărător de multe proiecte legate de munca noastră. A munci pentru a câştiga, a câştiga pentru a cheltui şi a cheltui pentru a avea constituie o valoare a timpurilor noastre. Dacă privim silogismul într-un sens invers o concluzie ar putea fi: muncim deoarece lucrurile pe care ni le dorim ne posedă!

*

Despre dispersia unei vieți în care *a trăi* este țelul suprem (având drept corolar pe *a trăi bine*). Putem vorbi de o anume formă de biruință a existențialismului: ne facem un

zeu din propria viaţă; închinăm un cult (deseori şi sub forma „culturii", adică a *culturismului*) propriului corp; lăcaşul de cult contemporan este sala de gimnastică. Urmărim idealuri de împlinire personală vrând parcă să devenim „tot mai oameni" într-o nerostită definiţie a umanului. Această religie a *vieţii lungi*, a *binelui personal,* are drept principală caracteristică refuzul morţii, refuz manifestat fie prin lupta împotrivă fie prin uitarea ei. Acel „se moare" heideggerian, destul de actual, este o dovadă a inconsecvenţei ce ne caracterizează: plecând de la evidenţa faptului că toţi oamenii mor nu reuşim să facem pasul logic necesar şi să conştientizăm faptul că şi noi murim (cu tot ceea ce presupune asta). Suntem sub o nouă formă de dominaţie a morţii, una insidioasă, inaparentă. Murim zilnic tocmai pentru că uităm că suntem muritori, pentru că nu ne proiectăm existenţa în funcţie de acest adevăr ontologic.

*

Succesul ideologiilor se datorează şi coerenţei propunerilor pe care le avansează. Pentru contemporanul bântuit de dispersia sensului propriei existenţe, de puzderia de *telos*-uri cu care este asaltat şi care-i accentuează continuu angoasa, a se odihni în interiorul unei lumi în care sensurile sunt date de-a gata, valoarea lor fiindu-i demonstrată de numărul tot mai mare de adepţi, reprezintă o formă tentantă de refugiu.

*

Căutarea de sine. Fuga de sine. Fuga după sine. Iată dimensiuni ale existenţei contemporane!

*

Motivaţia principală a rezistenţei familiei atâtea mii de ani e legată de supravieţuire, este una economică. Acum, când a crescut gradul de siguranţă privind supravieţuirea,

ițele care leagă femeia de bărbat într-o familie sunt tot mai puține. Într-o bună măsură familia mai rezistă (atât cât o face) datorită inerției create în toată această perioadă.

*

Vizionarii izgoniți de comunitate își datorează exilul nevoii de coerență sub imperiul căreia stă existența indivizilor ce compun comunitatea, comunitate care nu are nevoie de cineva care riscă să-i rupă armătura de sensuri ce ține indivizii uniți și, în bună măsură, feriți de angoase. Coeziunea unei comunități este dată și de cantitatea (și calitatea) de sensuri de-a gata pe care a secretat-o pentru a servi existențelor ce o compun.

*

Filozofia științei este pătrunderea inginerilor în filozofie. Într-un fel putem spune că se întorc la matca originară.

*

Odată cu apariția blocurilor raporturile omului cu pământul se modifică: nu-l mai simte sub el, sunt alții a căror prezență se face simțită zilnic ca obturându-i legătura cu glia. Această etajare tulbură cumva și ideea de ierarhie, o afectează. A sta sub același acoperiș, care desemna inițial o intimitate, și-a pierdut sensul.

*

Orice organism are în mod spontan tendința de adaptare la mediul extern. Însă, în timp ce toate celelalte viețuitoare se rezumă la a se adapta la mediu, omul merge mai departe și încearcă să adapteze mediul la organismul său; e o inversiune a mecanismelor de adaptare. Marea trecere, pasul decisiv înspre om, îl constituie această depășire a pasivității înspre acțiune. Într-un fel, toate acțiunile noastre prezente prin care siluim natura pentru a deveni

confortabilă, încercând să ne-o subordonăm, sunt întreținute de energiile necesare supraviețuirii; modelăm într-un mod particular o tendință înnăscută a organismului nostru. Dacă luăm în considerare separarea omului în corp şi suflet (sufletul fiind cumva partea ce depăşeşte stadiul de simplu corp, corp a cărui existență are drept caracteristică principală străduința adaptării) putem crede într-o dominare a corpului de către suflet.

*

Mijloacele de informare cât mai exactă ca element de disoluție a unor relații sociale, a dorinței de apropiere dintre oameni: nu mai au nevoie de ceilalți şi pentru informare; dispare deci o zonă de atracție reciprocă, un mediu de coagulare. Diferența ar fi că în acest plan informația nu este rece, ci una trăită.

*

Încercarea de a depăşi statutul de *față*, de imagine; fie şi numai pentru a ajunge la cel de *persoană* (cu sensul său de *persona*).

*

În Occident pensia a înlocuit Paradisul; a fi pensionar este statutul visat de lucrător. A fi pensionar înseamnă a fi pur consumator, în absența oricărei munci (lipsa muncii pare o îndepărtare de Iad, de muncile sale); un Paradis în care totul este la îndemână (mai puțin vederea feței Lui Dumnezeu). A trăi cât mai mult ca pensionar echivalează cu a rămâne cât mai mult în Paradis; moartea este în acest caz un fel de izgonire din Paradis. Pentru a motiva munca societatea occidentală a interiorizat Paradisul, l-a cuprins în structurile sale, i-a dat un loc pe Pământ. Este vorba de un împrumut de imagini şi de mecanisme. Necazul este că vecinătatea Paradisului nu îndeamnă la înmulțire; or, perpe-

tuarea Paradisului se bazează tocmai pe munca tinerelor generații. Soluția? Perpetuarea Paradisului pe baza generațiilor tinere din est promițându-le în schimb un colț din el. Veniți din iadul comunismului! Celor din estul Europei promisiunea le pare atractivă (mai ales că se suprapune în bună măsură cu ceea ce le promitea comunismul, diferența fiind una a vizibilității idealului, a perspectivei apropierii lui; într-un anume sens esticii au găsit comunismul promis ca fiind deja înfăptuit de societatea capitalistă). Întrebarea este dacă nu cumva ei poartă cu ei o altă imagine a Paradisului pe care vor dori cândva să o realizeze (adică să o transforme în real).

*

Motivația muncii românilor în Occident este legată şi de traiul prost al celor rămaşi acasă: e mai uşor de îndurat străinătatea ştiind că *acasă* implică un chin. Diferența de câştig transformă exilul în deplasare.

*

Diferența dintre utilizarea în scop ustensilic a limbii şi cea în vederea mântuirii este definitorie pentru orientarea individului. In-diferența (ca instituire a unei diferențe între sine şi limbă) față de limbă este specifică orientării ustensilice, în timp ce cercetarea de sine şi căutarea Lui Dumnezeu este definitorie pentru ce-a de-a doua orientare.

*

Tăria gândului: a te conține întru-totul în fiecare idee; a presimți deja ceea ce urmează în ceea ce este. Chiar dacă e periculos de aproape de puținătatea conținutului.

*

Dar dacă darul profetic, capacitatea de a pre-vedea, constituie expresia accesului la *un altfel de limbaj*, capaci-

tatea unei gândiri organizare după cu totul alte reguli decât cele stabilite de logică?

*

Tehnica, ca eliberare a femeii pentru telenovelă. Telenovela e un mod public de a te uita pe gaura cheii, o satisfacere a dorințelor servitorilor de-a avea acces la altceva decât la propria viață. Tehnica poate aduce deci o egalizare în jos a oamenilor. Seamănă cu egalitatea în sărăcie realizată de comunism.

*

Suntem la îndemâna sensurilor ce vin în întâmpinarea a ceea ce ne place. Într-un fel, noi nu avem sensuri, ci suntem avuți de ele; se înstăpânesc asupra noastră în funcție de o dispoziție de moment ori de interesul pe care organismul nostru, acest străin cu care suntem condamnați să trăim, ni-l dictează. Binele reprezintă un meta-sens ce-și are rădăcinile în acest dialog pe care-l avem cu Străinul din noi; el se conturează în spațiul ce ia naştere între noi, în vidul pe care-l creează disputa noastră.

*

Dacă definim esența unui om ca fiind gândirea, cum gândirea nu se naşte decât cu ajutorul limbajului, iar limbajul își datorează existența faptului-de-a-fi-cu, societății, dialogului dintre oameni, atunci putem spune că a fi împreună cu Celălalt, fie și numai în dialog, ține de esența omului. Cât mai este de aici până la societate?

*

Dacă religia n-ar fi închis totul, n-ar fi constituit un Univers în cadrul căruia lucrurile să poată fi explicate unul prin altul, să poată fi raportate, sensul ar fi fost și acum la un stadiu „primitiv" (prin „primitivismul" sensului înțeleg

ceva ce încă nu este sens, o aşteptare a sensului, o structurare a lui la modul posibilului); ceea ce înseamnă un „primitivism" al conştiinței, deci al omului. Poate părea paradoxal pentru un post-modern ce înțelege totul prin prisma ştiinței (fără ca ştiința să poată fi înțeleasă prin ea însăşi), însă tocmai ceea ce se obişnuieşte a privi ca înapoiere spirituală, religia, a dat naştere de fapt spiritului; şi aceasta ar fi o explicitare făcută în maniera ştiinței.

*

Fiecare durere reprezintă o scurtă vizită (de curtoazie!) pe care ne-o face moartea; aşa, ca să nu uităm de ea; sau să nu ne uităm finitudinea. Durerea ca *memento mori*. Primul vestitor al propriei morți – unul credibil – este propriul organism.

*

Accentul pe care societatea occidentală îl pune pe comunicare este determinat de dorința de a uniformiza sensurile, de a crea trimiteri asemănătoare (ceea ce uşurează şi înțelegerea). Un fel de „comunism" al sensului creat pe cale comunicării.

*

Am recunoscut un român pe o plajă din Italia prin faptul că stătea cu mâinile în buzunarul şortului. Fără să ştie, purta cu el o parte din sensurile înrădăcinate în mentalul nației sale; veacurile de nesiguranță în care strămoşii săi, trăitori în societăți nesigure, au strâns bruma de bănuți (care deseori reprezenta toată averea lor) în buzunar ca să nu fie furați se iveau în gesturile lui (şi asta aflându-se în mijlocul unui popor care începând de prin sec. al XIII-lea a introdus scrisorile de credit tocmai ca măsură împotriva hoților). Deceniile de comunism în care bunicii sau părinții lui şi-au exprimat, prin intermediul acestui gest, entuziasmul pentru întrecerile socialiste şi clădirea comunismului erau sintetizate în acest gest. Până la urmă desco-

perim că a ține mâinile în buzunare, un fapt destul de aproape de lene, indolență și autoerotism, e în definitiv un gest metafizic ce poate figura ca *brand* de țară.

*

Occidentul a învățat să depășească parte din neajunsurile erei informaticii, în special prin manifestările organizate în spațiile publice, la care cetățenii participă cu entuziasm, relansând ideea de comunitate.

*

În condițiile mondializării, în care tot mai multe națiuni își fac intrarea în „spațiul public mondial", fiecare aducând cu sine Istorii naționale ori comunitare. Istoria, ca transcendență pe orizontală (ca promisiune de nemurire) își pierde treptat din atractivitate: este foarte greu să te remarci în puzderia de personaje istorice. Acest declin este contrabalansat de ascensiunea „istoriilor domeniale", respectiv cele ce se desfășoară pe diversele domenii ale vieții publice: artă, sport, tehnică s.a. A-ți rămâne numele în istoria tehnicii, spre exemplu, a constituit o puternică atracție în condițiile dezvoltării tehnicii și încă mai rămâne în actualitate, chiar dacă creșterea vertiginoasă a numărului de invenții (vizibile în avansul tehnicii) scade un pic din atractivitate. Sunt în plin avânt sportul și câteva sectoare din domeniul artei. Oare ce-o să mai avansăm în prim-planul vieții publice pentru a potoli dorința noastră de transcendență?

*

Ceea ce-i lipsește lui Heidegger este existențialul *credință*.

*

Se anunță vremuri de secetă intensă și guvernanții lansează proiecte de sisteme de irigație, asta după ce am

distrus tot ce se realizasem tot noi în acest domeniu în perioada comunistă. Lipsa noastră de coeziune ca popor se manifestă şi sub forma contradicțiilor dintre generații: generația nouă neagă tot ce a făcut cea anterioară; două generații sub comunism au negat tot ce se făcuse anterior. Cei veniți după comunism neagă tot ce au făcut generațiile din timpul comunismului (şi chiar din interiorul acestor generați se ivesc persoane care fac carieră din a nega ce a făcut generația lor; iar alții contestă făcând-o pe scamatorii, doar pentru a nu se observa că fură lucrurile cărora le neagă orice valoare). Nu suntem capabili să ne asumăm ca națiune, în întregul nostru, şi să selectăm ce a făcut bine fiecare. În fuga noastră după modelele altora distrugem tot ce a fost făcut până la noi. Suntem discontinui; identitatea noastră este foarte aproape de non-identitate; adică dată doar de teritoriu pe care (nu ştim să) îl locuim şi de limba pe care (nu ştim să) o vorbim.

*

Conştiința credinciosului este centrată pe doi poli: *Sinele* şi Dumnezeu. În funcție de aceşti poli iau naştere toate orientările şi, plecând de aici (dar şi în acelaşi timp), toate valorile. Nu discutăm aici tăria fiecăruia dintre poli.

*

Modalitatea în care „ne aşteptăm din viitor", ne aruncăm în brațele unor proiecte de sine şi ne raportăm continuu la ceea ce ne-am propus constituie în acelaşi timp şi o fugă de *sine*, cel prezent, cel a cărui existență ne mulțumeşte. O mare parte din proiectele de sine către care fugim sunt forme de *escapism*, ce vin şi dintr-un fel de neînțelegere a propriei naturi, a modului nostru de-a fi. Ajungem să ne trăim astfel viața ca o continuă fugă după ceea ce noi ne-am pus în față, care este în bună măsură o fugă *de* noi. În plus, orientarea către viitor ne îngustează clipa prezentă; în

felul acesta trăim timpul în mod inegal: noi față de noi și noi față de alții. Și, tot alergând după propriul viitor, la un moment dat sensul timpului se inversează: devenim nostalgici după trecut, pe care nu-l avem decât într-o mică măsură, și pe care îl recreăm prin filtrul propriilor nostalgii.

*

Omul își este propria sa lipsă.

*

Dacă ne situăm într-o perspectivă fenomenologică, raporturile noastre cu limba sunt esențiale pentru ceea ce putem cunoaște.

*

Cum cunoașterea stă sub semnul unificării, al totalizării, a te face înțeles presupune ați proiecta ideile din perspectiva întregului care nu ești dar pe care te străduiești să-l constitui.

*

„Centrul lumii" poate fi situat și în *zona* unei anumite limbi (gândesc aici stabilirea unor coordonate în funcție de care se creează centrarea existențelor; centrarea fiind situată în imediata vecinătate a stabilirii identității); în această perioadă el ar trebui căutat poate în *zona* limbii engleze.

*

Cu limba putem avea o *relație internă*, atunci când ne însușim cuvintele, când folosindu-le ne și exprimăm în măsura în care exprimăm, și o *relație externă* în cadrul căreia ne facem doar transmițători ai cuvintelor, purtători inerți ai ecoului gândirii altora.

*

Negația constituie unul din indicatorii faptului de a învăța, în sensul tare al termenului, deoarece *a învăța* presupune a te afla cu toată ființa ta prezent la cele *de învățat*, a te raporta ca întreg la ele şi a le însuşi în măsura în care se armonizează cu acest întreg. Şi ce nu se armonizează va fi *reținut* dar ca neîncadrându-se, ca negat.

*

Sensul tare (dar, în mod paradoxal, uneori şi cel prost) al unei profesii este de a deveni mod-de-a-fi.

*

În trecut militarii încercau să-şi decoreze costumele cât mai plăcut, să îmbine cumva forța militară cu frumsețea; asta le dădea şi un pic senzația că sunt de partea binelui, Frumosul fiind situat în vecinătatea Binelui. Acum uniformele soldaților şi-au pierdut strălucirea (poate cu excepția celor de paradă), orientarea fiind către uniformele de camuflaj, către contopirea soldatului cu natura. Asta scade un pic şi din responsabilitate, moartea părând a veni de undeva din natură; soldatul contemporan ar dori să nu-şi mai asume crimele, şi nici măcar să le treacă pe seama statului, ci a naturii. Față de epocile anterioare în care soldatul încerca să-şi potențeze omenescul, să şi-l evidențieze şi prin intermediul uniformei, contemporaneitatea a creat tipul de soldat ce se apropie tot mai mult de un mecanism de ucis, de o forță a naturii; vrea să fie destin, ceea ce i-ar aboli orice vină.

*

Chelul se vede întotdeauna ca având păr! Instinctual îşi alege acele poziții în oglindă care îl arată sieşi ca având păr, ca fiind situat în zona normalității în ceea ce priveşte pilozitatea. Este chiar surprins când camerele de luat vederi din diverse magazine (montate special pentru a vedea hoțiile!) îl dezvăluie ca aparținând clasei chelioşilor; şi sur-

priza este retrăită de fiecare dată, semn că între timp a reuşit să-şi reconstituie imaginea de sine pe aceleaşi coordonate. Acelaşi este modelul tuturor diferenţelor flagrante dintre imaginea de sine şi cea la care au acces ceilalţi.

*

Iubita ca *noemă*: este iubita ce apare pe fondul dorinţe noastre de a iubi şi care îmbracă, deseori în mod inconştient, urmându-şi propriul interes (sau propriul destin de viitoare consoartă), haina tuturor dorinţelor noastre; devine *noema noesei* pe care o avem despre iubire. Păcat că se iveşte temporalitatea!

*

Multe din căutările noastre sunt determinate de modul în care suntem dispuşi în lume, de modul propriu de-a fi; deseori nelinişti pe care le considerăm „metafizice" nu sunt decât ambiguităţi ce apar ocazional în câmpul înţelegerii noastre ori tulburări secretate de un chimism deficitar.

*

Când dorul de ceva ne apucă în timp ce muncim foarte probabil ca el să ascundă o anumită raportare a noastră la ceea ce facem în acel moment (cel mai adesea definibilă ca *lene*).

*

Avem nevoie de a ne poziţiona frecvent în cadrul socialului, a mulţimii; expresiile de genul „nu sunt singurul care face aşa" dau glas dorinţei noastre de a ne vedea *în*, de nu fi ieşit din cadru, de a nu fi diferiţi; teama de diferenţă constituie o altă expresie a dorinţei de mulţime, de odihnire în impersonalul *se*. Putem identifica două mari tipuri: cei care toată viaţa doresc să se diferenţieze de alţii, să fie originali, uneori ajungând la o originalitate cu orice preţ, şi

cei care îşi consacră toată viaţa lui a *a fi la fel*, alergând după un „*la fel cu ceilalţi*" în care se situează deja. Ambele tendinţe sunt situate în cadrul umanului; prima îi dă extensiunea iar ce-a de-a doua densitatea.

*

Pentru mulţi bărbaţi alcoolul este un bun înlocuitor al femeii (deseori chiar un antidot): starea de euforie durează mai mult, poate fi luat după dorinţă (alcoolul nu are „dureri de cap"; doar le dă), arată o imagine de sine extrem de reuşită, şi exemplele pot continua. De aceea este una din dependenţele cele mai urâte de către femei, termenul de „alcoolic" căpătându-şi sensurile sale tari de la ele.

*

Despre rolul la care ne obligă societatea ca limită. Alegem un rol dintr-un număr limitat de roluri posibile. Ne închidem în el, ni-l asumăm cumva, şi începem să-i judecăm pe ceilalţi în funcţie de modul în care îşi joacă rolurile; rolul care am devenit nu mai vede oameni, ci roluri. A reuşi să vezi oamenii presupune de acum un efort considerabil. Poate şi pentru faptul că dacă n-am limita oamenii la aparenţele lor, la rolurile lor (la etichetele pe care li le aplicăm, cum spunea Bergson) am obosi să operăm cu atâtea existenţe, încercând să-i dăm fiecărui gest semnificaţia adecvată. Rolul este sensul cel mai accesibil pe care putem să-l dăm actelor umane, existenţelor. Avem elemente suplimentare ce ne ajută să clasificăm: este înalt, este gras, este prost, este deştept etc. Aceste clasificări presupun raportări ce ne vin dintr-un *gata făcut*. Ele ne ajută să scăpăm de existenţa altora care, altfel, ar risca să ne acapareze, să ne consume atenţia. Cu câtă bucurie îngurgităm lecturi ori filme ce ne ajută să ne rezumăm semenii, ce ne explică dintr-o dată o întreagă existenţă!

*

Un ideal al existenței contemporane: personajul. La el ne-au condus romanele modernității și unele forme de artă contemporană. Presupune un mod de obiectivare a propriei vieți, de fixare a ei în niște cadre precise și în evidente relații pozitive cu ceea ce constituie pentru noi valoarea. Are simplitatea unui ideal și se bucură de aprecierea publicului. Un personaj reprezintă o existență ce are foarte mulți martori: publicul. Deoarece nu ne suntem de ajuns pentru noi înșine avem nevoie de martori ai existențe propriii; poate un reflex ce ne vine din veacuri de conștiință religioasă ca singurul mod de-a fi al conștiinței. Cum Dumnezeu, ca martor al existenței noastre (în fața căruia mărturisim), ori nu ne este suficient ori avem față de El o raportare la modul lipsei, căutăm martori printre semenii noștri; mărturia lor despre existența noastră constituie o nouă formă de nemurire, una situată în limita istoriei. Ne place atât de mult viața *aceasta* și lumea *aceasta* încât *aici* ne dorim să fim nemuritori. Și ce formă de imortalitate mai elevat am putea gândi în aceste condiții decât să devenim un personaj?

*

Actul de a califica pe cineva drept prost are întotdeauna două capete: a-l poziționa pe cel vizat pe treapta ce-a mai de jos a unui sistem de valori și a ne considera pe noi, cel mai adesea în mod implicit, pe treapta ce-a mai de sus. Satisfacția de a descoperi (deseori forțând astfel de *descoperiri*) proști contribuie la întărirea eului propriu. „Ești prost" înseamnă în același timp „eu nu sunt ca tine", „eu sunt deștept", „sunt atât de deștept încât îmi dau seama de prostia ta" etc. Poate că principalul indiciu pentru prostie îl constituie tocmai frecventul recurs la apelativul „ești prost" la adresa altora.

*

Legile la noi au aceeaşi structură cu ceea ce am numit *sensul lui a face la români*.

*

O rugăciune reprezintă o re-centrare a conştiinței.

*

Existența *Sine*-lui ca zgomot: este sunetul scos de bătăile inimii.

*

Ne naştem cu necunoaşterea propriul corp şi îl descoperim explorându-l. La tinerețe ne identificăm total cu propriul corp; odată cu vârsta intervine şi distanțarea față de el, transformarea lui în *Altul*. Urmează dorința despărțirii de el sub forma morții. Acesta este rezumatul istoriei relației cu propriul corp care suntem.

*

La ceea ce numim *inconştient* este posibil să-i corespundă alte realități: spre exemplu, o potrivire a anumitor situații, astfel încât *actele inconştiente* să fie doar contextualizări ale anumitor tendințe de altminteri vizibile. De altfel, de *inconştient* țin aspectele de care nu suntem conştienți; or, nu putem fi conştienți de ceea ce nu ştim. În felul acesta am putea spune că *inconştientul* este un concept gnoseologic, ce acoperă mai curând neştiința personală decât vreo imposibilitate obiectivă de a vedea ceva.

*

Victoria progresismului poate fi zărită şi în cuvinte: termeni precum „minte deschisă", „progresist" etc. dau seama de o anumită orientare a societății, de valorile dominante existente. Ca multe alte valori şi acestea ascund însă faptul că sunt conjuncturale, că sunt impuse de om într-o

anumită perioadă istorică, că au un caracter istoric. O eroare frecventă ce este dată de faptul că ne raportăm la ele ca fiind transcendente; este un reflex ce vine din experiența vieții religioase, din încrustarea adâncă a raportărilor religioase în orizontul nostru de sens.

*

Dacă gândim existențialismul din perspectiva umanismului său (am în vedere aici în special pe Simone de Beauvoir şi Albert Camus), a preocupării față de individ, a grijii pentru realizarea idealurilor colective numai prin respectarea persoanei, atunci putem spune că în Occident această orientare a existențialismului şi-a atins în bună măsură dezideratele. Poate că faptul de a relua meditațiile existențialiste ca temă a gândirii noastre ne va aduce la acelaşi nivel, aceasta fiind partea necesară a drumului către ceea ce înseamnă bunăstarea Occidentului.

*

Sub influența metafizicii tradiționale care vizează imuabilitatea ființei nu putem gândi la modul absolut *telos*-ul acestei lumi decât sub forma unei imobilități temporale, ca ieşire din timp: fie sub forma Raiului, fie sub altă o formă. Cum arată însă „capătul fără de capăt", *telos*-ul gândit ca fiind tot sub timp? Putem gândi Raiul sub forma procesului, a curgerii, a temporalității?

*

La Heidegger raportarea omului la moarte (autentică dar şi inautentică) dă naştere sensului timpului; înțelesul timpului ia naştere plecând de la ceea ce am numi *propria situare temporală*. Abia după deslușirea înțelesului temporalității se poate vorbi de sensul ființei.

*

În deciziile curente ale persoanei logica funcționează ca acoperire pentru alte elemente ce fundamentează de fapt aceste decizii. Conceptul de rea-credință elaborat de Sartre reflectă într-o bună măsură modalitatea în care deciziile sunt luate. Cred că în privința hotărârilor oamenilor trebuie cercetată naşterea sensului, logica fiind doar unul din elementele ce intervine în naşterea sensului.

*

Personificarea dă seama de prinderea noastră în modul uman de a înțelege, ne arată ceea ce înseamnă *a lumi*. A atribui caracteristici omeneşti lucrurilor indică mai curând dorința de a le aduce la modul curent de înțelegere. Apariția științei a limitat considerabil utilizarea acestui procedeu; acum tindem să vedem mai curând formule în lucruri; şi aceste formule sunt construite dintr-o perspectivă utilitară. Limitarea utilizării personificării reprezintă o limitare a recursului la poezie; deci apariția științei înseamnă mai puțină poezie. Încă un părinte pe care știința şi l-a înghițit: poezia.

*

Avem obişnuința de a ne proiecta „lumi" indiferent de situația în care ne-am afla; adică *lumim*. Ne stabilim anumite coordonate, ne proiectăm şi reproiectăm viața în funcție de posibil. Adevărata proiectare intervine poate abia pe marginea imposibilului; viața noastră ca o broderie pe marginea imposibilului (asta este disputa cu limita, care naşte tragicul).

*

Există oameni cu o inaptitudine organică pentru viața socială constituită conform modelului oficial, dar care se integrează perfect în grupurile informale: bande, cete, puşcării etc.

*

Momentele de trezire sunt rare. În rest trăim o continuă iluzie sau autoiluzionare (poate necesară supraviețuirii).

*

Cred în virtuțile filosofiei, în influența pe care aceasta a exercitat-o asupra vieții. Văd însă în același timp diferitele enormități la care a dus uneori transpunerea idealului în real. Poate că ceea ce a lipsit și lipsește încă este măsura.

*

Despre libertate se poate discuta abia începând de pe holurile tribunalelor; sau sfârșind cercetarea acolo. O dovadă ne-o dau scriitorii secolelor XIX și XX care au le-au vizitat, simțind prin asta unele din sensurile libertății. Libertatea își are multe din dimensiunile sale situate în ceea ce juriștii numesc *spațiul juridic*; limitele acestuia dau seama de limite ale libertății oamenilor care se situează *în* acel spațiu juridic.

*

În condițiile în care soldații sunt luați la oaste fără a avea libertatea alegerii, monumentele închinate eroilor sunt mai curând altare ale iertării, prin intermediul cărora societatea încearcă să-și răscumpere crimele înfăptuite odată cu trimiterea acelor soldați la moarte.

*

Ne lăsăm modelați de alții până și în modularea sonoră a cuvintelor; ea va fi uneori apropiată de unul din modelele preferate, în încercarea noastră de a corespunde idealului ales (sau proiectului de sine). De cele mai multe ori nu suntem conștienți de toate acestea; ceea ce nu ne oprește să fim așa.

*

Din gramatica unei limbi răzbat semnele ierarhiilor valorice ale acelei naţii; semn că stabilirea valorilor ţine în bună măsură de problema Sensului.

*

Muzica reprezintă un bun fundal pentru viaţa afectivă. Ea dă referinţe trăirilor proprii (constituie o structură de orizont), le dezvăluie, le face conştiente. Muzica face legătura dintre iraţionalitatea trăirilor (poate inefabilul) şi reflexia asupra lor, în încercarea (ce aparţine subiectului şi nu muzicii) de a le transforma în gând. În condiţiile în care afectivitatea reprezintă un orizont (unul din orizonturile necesare pentru naşterea sensului, asigurând „un rezervor de trimiteri" ce dă viaţă sensului „dintr-o parte", oarecum pieziş, dar nu mai puţin necesar), putem considera că ea intervine în precizarea orizontului de sens, în clarificarea lui.

*

Într-o societate care a făcut din ştiinţă un obiect de cult, o religie, deosebirile dintre oameni se fac în funcţie de titlurile ştiinţifice obţinute, care reflectă munca depusă cu creierul. Această situaţie dă seama de un anume mod de ierarhizare a valorilor care încă nu s-a sedimentat deplin în legi, efectele fiind observabile deocamdată doar în anumite sfere ale moralei.

*

Suntem o naţiune marcată de diferenţa dintre teorie şi practică.

*

Proprietatea ca expresie a dorinţei omului de putere. Dorinţă şi satisfacerea dorinţei ca elemente primordiale ale lumii prezente. Dorinţa este dorinţă de putere dar este şi supunere la putere. Ne sunt create dorinţe noi care ulterior

ne sunt satisfăcute, pentru a ne stăpâni. Voința de putere ca supunere la puterea altuia.

*

Ne înstăpânim treptat asupra spațiului prin mașini, prin viteză, cedând însă din libertatea noastră pentru a avea mașinile. Libertatea de a face ce? Poate de a ne urma adevărata natură, sau pentru a da curs căii spre care ne îndeamnă educația. Dar dacă aceasta este calea noastră? Dacă educația, sub forma ei actuală, înseamnă tocmai orientare pe traseul voinței de putere? Ne învățăm copii fizică, chimie, biologie, tocmai pentru a-i putea ajuta să se înstăpânească asupra ființei. Le dăm numărul ca perspectivă dominantă de raportare la ființă. Le arătăm oamenii din perspectiva numărului, statistic. E drept, încercăm, timid, să le transmitem și alte raportări, care însă se dizolvă rapid sub asaltul numărului.

A avea este o formă a voinței de putere sau un surogat de putere? A avea ca a stăpâni este, în esența sa, expresia voinței de putere. A avea ca satisfacere a unei dorințe (cine știe de cine sau cum creată) este o formă deviată a voinței de putere.

Dorințele oamenilor sunt situate predominant pe domeniul tehnicii. Ne-am înstăpânit prin tehnică asupra naturii; chiar asupra propriei naturi, pe aceasta lăsând-o de fapt subjugată tehnicii.. Ne-am lăsat subjugați, dominați de tehnică. Omul - un animal tehnic. Raportările noastre unii la ceilalți sunt predominant tehnice, mediate de tehnică: comunicăm predominant prin intermediul tehnicii (priviți pe stradă câte persoane sunt cu mâna la ureche – straniu simbol al unui salut către persoana aflată la celălalt capăt al firului; sunăm și salutăm parcă în același timp pe cel cu care vorbim), ne deplasăm prin intermediul mijloacelor tehnice, scurtând astfel distanțele. Tehnica anulează distanțele dintre oameni, dar creează alte distanțe în același timp.

Ne apropiem de ceilalți prin intermediul tehnicii uitând totuşi să fim în apropierea lor, ratând modul esențial al apropierii. Pentru noi apropierea înseamnă predominant dez-depărtare (ca înlăturare a distanțelor spațiale) şi nu empatie, privire atentă, lăsarea celuilalt să vină în vecinătatea noastră esențială. Datorită tehnicii celălalt e acolo fiind aici, şi e aici fiind acolo. Ştiind că tehnica ni-l poate aduce aproape nu ne preocupăm de el atunci când este lângă noi; nu-l mai trăim.

Cu sau fără tehnică raportarea noastră la celălalt este dominată de voința de putere. Celălalt vrem să fie „al nostru" (prieten, soț, iubit), să ne aducă mijloacele prin care ne putem procura tehnica. Imaginea pe care celălalt o capătă în ochii noştri suferă distorsionări în funcție de câtă tehnică poate să achiziționeze. Chiar şi raporturile estetice sunt modificate de tehnică: celălalt este evident mai frumos pentru noi dacă este îmbrăcat la modă, dacă are lângă el accesorii tehnice sofisticate, dacă pe fața lui sunt aplicate ultimele cuceriri ale tehnicii. Îl alegem pe celălalt în funcție de „ce poate" şi nu de „ce este"; celălalt „este" pentru noi ceea ce el poate.

Mai putem înțelege o altă formă a ființei omului? Ne mai este accesibil omul în alt mod?

Promovăm ca valori pe cei care au: bani, maşini, case etc., deci putere. În felul acesta nu-i mai vedem pe cei ce „sunt". A avea înseamnă a poseda sau a fi posedat? Cine pe cine are? Omul care îşi consacră viața ca să aibă casă, maşină etc., care munceşte în continuu pentru acestea, le are sau ele îl au pe el?

*

Supunerea naturii o realizăm predominant prin intermediul energiei. În acelaşi timp, transformăm continuu natura în energie. Natura se lasă transformată în energie să ne fie nouă cald, să putem bea liniştiți bere în fața

televizorului, să ne putem deplasa rapid dintr-un punct în altul. Zic *punct* deoarece pierdem treptat sensul cuvântului *loc*. Locurile devin simple puncte de reper ale deplasării noastre în mod continuu. Începem să fim peste tot şi nicăieri. Locul devine pentru noi un punct situat la o distanţă de X ore de mers cu maşina din punctul nostru central de raportare, şi anume televizorul propriu.

*

Să observăm cum reacţionează oamenii când li se strică televizorul. Este o adevărată tragedie. Toţi sunt dezorientaţi şi agitaţi. Dezorientarea este determinată de indisponibilitatea acestui punct central de raportare. Centrul universului individual (sau familial) îl constituie propriul televizor. Înainte de 1989 cel mai mare blestem era să se strice televizorul (mai ales înainte de Revelion). Şi cum calitatea televizoarelor pe care le puteam achiziţiona era destul de scăzută, asta se întâmpla destul de des. Dacă televizorul nu mai funcţionează nu mai avem posibilitatea de orientare; busola nu ne mai arată nordul (aici este centrul) şi intrăm în derivă. Fără ştiri viaţa noastră nu mai are suspans: găinile sunt violate undeva în lume fără ştirea noastră, babele îşi ucid, din gelozie, cu bestialitate amanţii fără ca noi să ne putem indigna. Fără televizor viaţa sufletească ne este ştirbită: ne scapă câteva secrete importante din viaţa Mariei, pierdem episoadele 10241-10280 din *Tânăr şi neliniştit reloaded,* başca secretele ce ni le dezvăluie Bebe despre ce putem şi nu ştiam. Una din invenţiile timpurilor noastre: sportul în faţa televizorului. Dacă am pierdut toate astea suntem oameni doar pe jumătate; nu mai avem ce discuta cu colegii la serviciu, nu mai avem pe ce să ne exercităm emoţiile, în evantaiul sentimentelor noastre apărând numeroase goluri.

Ne reglăm nevoile fiziologice în funcţie de televizor: mâncăm în faţa televizorului (în felul acesta luând cina la

familia Ewing, sau ieşim la picnic undeva în America), mergem la toaletă în timpul reclamelor având grijă ca nu cumva vreuna din nevoile noastre să depăşească lungimea reclamelor, viața sexuală poate începe numai după ce filmul preferat se sfârşeşte.

*

Ce ne rezervă viitorul? Televizorul care ne excită toate simțurile (inclusiv ne ia la palme, ca să trăim cu adevărat bătăile pe care le admirăm)!

*

Puterea exprimată în cai putere! Atavismul şi-a spus aici cuvântul: trăind mii de ani pe cal, sau lângă cal omul a putut înțelege numai din această perspectivă puterea ca forță. De-a lungul a mii de ani a fost mai puternic cine a avut mai mulți cai; puterea este mai mare la mai mulți cai putere. Calul a fost înlocuit de motor dar exprimarea puterii prin intermediul cailor se păstrează. Astăzi suntem mai puternici dacă avem parcate în fața blocului una sau mai multe „herghelii". De multe ori aceştia sunt cai care doar ne plimbă. Care din strămoşii noştri ar fi ținut o herghelie de cai doar ca să se plimbe cu ei? Îi includem aici şi pe cei zgubilitici care, după cum arată astăzi omenirea, sigur au existat.

*

Despre premii şi premiere. Chiar dacă premiul nu este o descoperire recentă a umanității, sensul contemporan al premiului are totuşi un iz de noutate. Am învățat să ne premiem; ceea ce înseamnă a stabili ierarhii între oameni sau între diversele dimensiuni ale umanului. Subtextul continuu este „cel mai". E încă unul din sensurile posturii de judecător a tot şi a toate cu care cochetăm; cum raportarea la un Judecător nu ne mai interesează ne inventăm

ocazii pentru a judeca. În acelaşi timp, avem nevoie să ne arătăm că mai toate atributele pe care le foloseam până acum pentru Divinitate îşi găsesc aplicabilitatea în relaţia noastră cu semenii (chiar dacă nu în sensul lor tare; dar cine mai are timp să observe). Aprobăm căutarea lui „cel mai" cu speranţa intimă că ne vom dovedi şi noi cumva, cândva, apartenenţa la el, că vom fi şi noi premiaţi sau, cel puţin, vom fi în preajma celor premiaţi. Consider că, în principiu, premiile instituie valori (de fapt le certifică); într-o epocă în care ne-am postulat drept izvorul tuturor valorilor avem nevoie de acest mecanism de selecţie şi recunoaştere a lor.

*

Omul contemporan tinde să se orienteze după modelele sociale; trecerea la o astfel de raportare cred că au făcut-o sfinţii.

*

Gândirea prin definiţii este departe de modul cotidian de-a fi; deşi pare că acesta implică definiţia. Problema apare atunci când simţi nevoia să aşezi lucrurile, să le fixezi, adică să le defineşti; dar simţi că tot efortul stă sub semnul provizoriului.

*

Prin intermediul ştiinţelor am spart unitatea lumii; introducem interdisciplinaritatea din dorinţa de a o reface (de fapt, acesta fiind rostul filozofiei).

*

Normalitatea suportă şi un sens slab din punct de vedere axiologic: în ea nu încape superiorul, acesta fiind tratat ca anormal. De unde putem bănui apropierea ei de mediocritate.

*

Parte din bucuria tinereții este dată şi de sentimentul de-a avea toată viața înainte: undeva în viitor vei putea realiza tot ce ți-ai propus, vei deveni cineva. Acum trebuie doar să te bucuri pentru toate aceste posibilități. Tinerețea este trăirea în orizontul posibilului.

*

Mulțimea modelelor de viață accesibile unei persoane în aceste vremuri, pe lângă riscurile de dispariție a tradițiilor pe care le atrage, implică şi un grad ridicat de angoasă: a alege un model (ceea ce înseamnă a-ți alege cumva existența) a devenit o operație dificilă şi tentantă în acelaşi timp. Tentația diversității şubrezeşte însă identitatea, diversitatea ridicând mari piedici unității. Apare astfel senzația unei fragmentări, a unui mozaic ce vine să compună existența. Aşa iau naştere existențele compuse.

*

Nicolae Berther consideră că există un proces selectiv de memorare ce are funcția de menținere a stimei de sine. Altfel spus, cunoaşterea noastră nu constituie o dimensiune separată de celelalte dimensiuni proprii, ci este dependentă de ele; şi asta se întâmplă, în cea mai mare parte a cazurilor, independent de voința noastră. Ceea ce mă duce cu gândul (şi) la regândirea întregului proces de învățământ, acesta trebuind să fie modelat după personalitățile elevilor (şi personalitatea elevilor modelată într-o formă adecvată învățării). Din această perspectivă motivarea învățării capătă un loc deosebit de important, ea trebuind să fie văzută ca intervenind şi în modelarea personalității.

*

Despre şabloanele gândirii (o altă perspectivă asupra mentalității sau perpetua inocență). Suntem obişnuiți ca pentru tot ceea ce ni se întâmplă să găsim vinovați; prima

reacție pe care o avem când o pățim este să căutăm rapid un vinovat; altul decât noi, evident. Asta ne liniștește un pic. Dacă nu l-am putut identifica rapid avem la îndemână un șablon furnizat de mentalul colectiv: să considerăm că vinovați sunt zeii mamei lui (putem spune că, în felul acesta, pentru noi orice obiect care ne supără are o mamă, ce se închină la niște zei al căror cult poate fi profanat ca formă de răzbunare). Acesta este rolul înjurăturilor. Obișnuința de a găsi rapid vinovați (și întotdeauna pe alții, noi nefiind decât niște perpetue victime) este adânc înrădăcinată în sufletul neamului nostru, ea devenind principala metodă de abordare a istoriei naționale. Astfel, întotdeauna considerăm pe alții vinovați pentru diversele catastrofe cu care am conviețuit în decursul veacurilor. Ne ajută în acest sens tătarii, turcii, ungurii, germanii, englezii … și lista poate continua. La limită, toți ceilalți sunt vinovați cumva (trebuie să fi făcut ei ceva, cândva, împotriva noastră; sau măcar au gândit) pentru ceea ce ni se întâmplă. Raportat la istorie, această perspectivă conține în ea ceva din marxism, ceva din perspectiva morală (forțată, de altfel) prin care acesta judecă istoria. La nivel individual ea provine și dintr-un deficit al mărturisirii, dintr-o lipsă a exercițiului spovedaniei. Prea mulți ani am uitat să ne privim cu atenție pentru a ne identifica greșelile, pentru a ne scormoni vinile și a ni le mărturisi nouă înșine. Este vorba de o lipsă de igienă a sufletului (pe care autocritica dezvoltată de comuniști nu a reușit decât să o ascundă). În acest context este evident că avem o greutate în a dialoga (cauzele acestei dificultăți sunt însă cu mult mai multe decât cele schițate aici). Principala noastră tendință nu este de a vedea în celălalt un posibil partener de discuție, ci un posibil vinovat pentru ceva; chiar dacă fapta nu o știm, trebuie să fi făcut el ceva. Și suntem adesea dominați de acest mod de a gândi fără să sesizăm că suntem prinși de fapt în puterea obișnuinței, în lenea unei minți ce își caută ațipeala într-o scurtă-

tură, că suntem captivii vinii de a ne considera perpetuu inocenți.

*

Vizitarea altor ținuturi îți poate deschide ochii pentru meleagurile natale: vezi dintr-o dată mai mult. Aici, ca şi oriunde în altă parte, *a vedea* ține de conexiunile pe care poți să le faci, sporite dintr-o dată de experiența altor locuri. *Acasă* își întăreşte sensul prin a vedea şi locurile altora.

*

Despre posibilitatea neîmplinirii (încă) propriei gândiri. Există în noi numeroase gânduri neştiute ce-şi aşteaptă rostirea. Ne-o dovedesc anumite împrejurări în care ne surprindem bucuroşi dând glas unor idei pe care nu ştiam că le avem. De remarcat că cel mai adesea asemenea momente de auto-descoperire ne sunt prilejuite de oamenii deosebiți pe care-i întâlnim. Ceea ce mă conduce la gândul că ceilalți sunt oglinzi în care ne putem zări aparența sau profunzimea, imaginea sau chipul, în funcție de calitatea de a oglindi pe care o au. Alții ne pot dezvălui perspective din care nu ne vedeam, chipuri pe care nu ni le ştiam sau, din păcate, ne pot deforma, riscând să devenim aşa cum ne fac să ne vedem.

*

Femeile independente riscă acrimea ființei lor; exemplul tradițional îl constituie fata bătrână. Dificili sunt şi bărbații singuri, dar parcă într-un chip diferit; lor le rămâne o urmă de generozitate chiar dacă născută adesea în urma indiferenței. Sau, mai degrabă vedem acrindu-se un bărbat căsătorit. Neavând un obiect stabil pentru hărțuiala cotidiană pentru a-l face vinovat de toate nereuşitele lor, femeile singure îi transformă pe toți ceilalți în vinovați pentru tot ce le lipseşte. Există şi excepții: caracterele puter-

nice de tipul maicii sau sfintei, care se salvează de acreală prin faptul că înlocuiesc iubitul cu Dumnezeu. Prăbuşirea bărbatului singur este evidenţiată adesea prin beţie (beţia poate da seama şi de existenţa unei singurătăţi în doi). Prefer însă bărbatul beţiv femeii acre; e mai uşor de suportat.

*

Căinţa este apanajul celor puternici; gesturile celor slabi sunt umbrite de frică.

*

Emmanuel Lévinas sugerează că locuinţa joacă un rol important în constituirea interiorităţii, în constituirea eului. Ceea ce înseamnă că există o strânsă legătură între casă şi egoism. Pe linia reflexivităţii, putem spune că deseori în casa sa omul se vede pe sine; adică locuinţa ca imagine de sine. Dacă luăm în considerare legătura dintre intimitatea pe care o asigură locuinţa şi propria interioritate (psihicul), ideea este pertinentă. Numai că, prin consecinţele ei, ideea este situată undeva la suprafaţa lucrurilor; ori este valabilă doar pentru un anumit interval, la o anumită categorie de oameni la care interioritatea nu depăşeşte „adâncimea" proprie locuinţe

*

Posesia casei şi „posesia" corpului propriu: pe ambele le locuim. Nu în aceeaşi măsură şi nu în acelaşi fel. (Sloganul „Eşti ceea ce mănânci!" vrea să dea seama de un anume fel de a locui corpul propriu.)

*

Suntem în acelaşi timp două puncte de vedere: corpul şi eu-l.

*

Existența (și) ca ființă ce are nevoie de hrană ne dezvăluie aspectul comestibil al lumii, al obiectelor. În fiecare sens ce îl vizăm sunt amestecate ițe ce trimit la orizontul nostru alimentar.

*

O definire slabă a omului este cea făcută prin trimiterea la sistemul de relații sociale în care se află. Spre exemplu, propoziția „G. este avocat" trimite la rolul social pe care acesta îl joacă prin intermediul profesiei sale. Este drept că faptul de-a fi avocat are și conotații ce trimit la un anume mod de definire a „esenței" omului. În cazul formulei „C. este profesor", tot la un sistem de relații este trimiterea, ea ascunzând esența. E drept, derivă de la un sens esențial: acela de Maestru, de care însă s-a îndepărtat până la a-l uita.

*

Profesorul e un actor: aspirația lui maximă este „să joace" cât mai bine ceea ce alții au gândit. Rămâne la stadiul de mediere. Abia Maestrul reprezintă adevărata ruptură, ieșirea din închiderea unui circuit. El este scriitorul și actorul propriilor acte în același timp. Avem prea mulți profesori și prea puțini maeștri.

*

Slăbirea rolului oralității în transmiterea cunoașterii a condus la o nevoie de chipuri. În intervalul creat de această nevoie se desfășoară o bună parte a artei (dar și cea mai mare parte a kitch-ului).

*

Existențialismul poate fi simțit ca apropiat deoarece „laboratorul" în care se desfășoară cercetarea și subiectul cercetării ne sunt la îndemână: propria existență.

*

Despre „toxicitatea" lecturii: orice carte esențială citită îți modifică gândirea, te transformă. În cărțile din fața noastră ne pândește pericolul modificării de sine, ne-coincidenței cu sine. La finalul oricărei cărți un alt „eu" ne așteaptă.

*

Pentru a accede la gândirea altuia ai nevoie de deschidere (de „o situare în deschis" aș spune, după modelul lui Heidegger). Deschiderea față de gândirea altuia presupune, într-o anumită măsură, o dinamitare a propriei poziții ideatice (sau cel puțin o punere a ei în paranteze). În felul acesta, orice accedere la altul înseamnă o ieșire în întâmpinare, care este posibilă doar pe fondul unei renunțări.

*

Înțelepciunea începe atunci când eşti preocupat de ceea ce va înțelege celălalt din ceea ce-i spui tu; asta presupune efortul de a-l înțelege pe celălalt înainte de a-i vorbi (sau în timp ce o faci). E un fel de preocupare pentru modul în care îți va fi decodificat mesajul.

*

La țară pentru a te plimba cu bicicleta se spune „a te trage"; termenul exprimă primordial o tragere de sine, însă una gratuită, care nu e înspre nimic. Spre ceva anume ne trag alți (implică o forțare; spre exemplu, „ne-a tras în groapă") sau ne ducem (ne ducem pe noi înşine parcă fără să vrem asta; ca în „s-a dus", pe care îl folosim pentru cineva care a murit). A „ne trage" e altfel, e o deplasare făcută de dragul deplasării sau a mijlocului de deplasare. E aproape un moment estetic: ne tragem şi ne contemplăm trăgându-ne în acelaşi timp.

*

E. Lévinas: dragostea este salt înainte şi un pas înapoi în acelaşi timp.

*

Atributele sunt atribuiri sau dezvăluiri? Sunt ceea ce punem noi sau ceea ce descoperim? Ori ceea ce putem „vedea" din ceea ce este?

*

Despre relația dintre sentiment şi rațiune: când nu ne place cineva ne aducem toate argumentele de care suntem capabili împotriva lui (conştient sau inconştient). Şi apoi începem să credem în toată această argumentație, uitând solul pe care ea a răsărit.

*

Despre rolul discuțiilor în formarea convingerilor proprii: în lipsa unei convingeri structurate orice decizie riscă să afecteze echilibrul afectiv. A te convinge, prin intermediul discuțiilor, că era cea mai bună variantă sau că nu ai avut de ales ține de menținerea unei bune imagini de sine (o igienă a sinelui).

*

Despre primatul vederii în ontologie. Ființa este căutată îndeosebi în zona vizibilului, după categoriile vederi; *a fi* este aproape sinonim cu *a fi văzut*. Ontologia este astfel tributară vederii; vederea este „cel mai ontologic simț" al nostru. Poate că ieşirea din iconic pe calea muzicii constituie o alternativă ontologică. În această variantă orice fan este adeptul unei perspective metafizice.

*

De plenitudinea unei existențe ține şi setea de semnificații. Ea este cumva varianta soft a setei de adre-

nalină; cum adrenalina dă dependență, lesne de putem imagina că şi beția de semnificații este dorită a fi continuu reluată.

*

Încercând să înveți o limbă străină îți dai seama că intenția de exprimare se îndreaptă spre cuvintele cunoscute, fiind cumva limitată de ele. Tot aşa se întâmplă şi în limba maternă: gândurile sunt orientate (chemate, ghidate) de cuvintele cunoscute, ori de cele a căror utilizare ne-a intrat în obişnuință. Altfel spus, de uşurința accesului la cuvinte depinde amploarea sau profunzimea gândului. Suntem cumva limitați de relația pe care am ştiut s-o întreținem cu limba maternă. Limba maternă ne e o limită (în sensul de determinație), însă în interiorul ei ne putem închide în spații mai înguste sau mai largi. Când avem senzația că gândim mai mult decât putem să exprimăm fie am depăşit posibilitățile de expresie ale limbii fie avem un raport deficitar cu propria limbă; afară de cazul în care această senzație de „exces de gândire" ne este dată de prea marea stimă de sine.

*

Ideal de filozof: o pagină grea de sensuri. El intervine pe fondul setei de semnificații, a neliniştii provocate de dorul de sensuri doar bănuite. Şi necesită dispunerea întregii ființe în vederea captării sensului.

*

Omenirea are două mari sisteme de coduri: limba (limbile) şi arta. Primul este mai aproape de praxis în timp ce al doilea stă în vecinătatea metafizicii.

*

Calitățile personale sunt relații, raportări; ele sunt ceva adăugat subiectului prin raportare la… Sunt atribute,

adică ceva ce ne este atribuit fără a ne fi propriu, însă definindu-ne.

*

Limbajul se transcende în sensul său. El poartă un sens ce îl depăşeşte, care e mai mult decât el. Stă mărturie gradul de inefabil pe care-l duce cu sine; acesta este o semnificare indirectă.

*

A da chip aleatorului corespunde dorinței noastre de unitate (sensul putând lua naştere doar în orizontul unității).

*

Ştiința recurge la transformarea necunoscutului în cunoscut mai curând prin forțarea cunoscutului peste necunoscut decât prin descoperirea necunoscutului. Dezvăluirea pe care o face ştiința este de fapt o raportare. În acest sens maximul ştiinței îl constituie a afla toate raportările posibile a necunoscutului la ceea ce cunoaştem. Justificarea îi vine însă dinspre praxis.

*

O parte interesantă a ştiinței (şi a faptului de-a şti în general): modalitatea în care ia naştere necunoscutul. Naşterea lui *a nu şti* ceva trebuie situată la începutul ştiinței, fiind o deschidere esențială a ei ce marchează ieşirea din dimensiunea liniştitoare a lui *a şti*.

*

Aspirația cercetătorului contemporan: să-i apară numele într-o bibliografie.

*

Cunoaşterea implică şi oboseala determinată de schimbarea mai multor perspective, de parcurgerea mai multor straturi ale realului; este oboseala de a şti, ce se contopeşte cu ce-a de a fi, potențând-o.

*

Dorința omului contemporan este de a căuta evenimentele, de a le urmări şi de a se sincroniza cu ele. În felul acesta, timpul vieți lui este salvat din fața non-sensului, a simplei curgeri, fiindu-i punctat de faptul de a fi contemporan cu evenimentele lumii lui, de a se identifica cu o bună parte din ele. Acest reflex este creat de modul în care a fost învățat să înțeleagă Istoria: prin intermediul evenimentelor, „tăria" existenței personajelor istorice fiind dată de raportul lor cu anumite evenimente. Cum nu își permite riscul unor războaie, inventează alte tipuri de evenimente: sportive, culturale, mondene etc. În felul acesta nu se mai poate înțelege pe sine decât din perspectiva temporalității, ca existând într-un anumit timp în care s-au întâmplat anumite evenimente.

*

Filozofia ca smulgere a gândirii de sub imperialismul limbii; a gândi într-o limbă, însă dincolo de ea.

*

Din când în când localitățile Italiei sunt străbătute de zgomotele răzlețe ale motocicletelor sau scuterelor. E precum un strigăt al individualismului sau al revoltei (resturi ale unei istorii zbuciumate) ce sparge armonia instalată treptat în societate. Semn că sub crusta subțire a civilizației ce a fost aşternută peste unele popoare mocnesc vulcanii anarhiei. Încă nu au fost prinşi toți cetățenii în fluxul consumismului şi afirmării prin *a avea*. Aceste latențe sunt expresia fie a unor deficiențe economice fie a unor trăsături personale. Izbucnirile unor expresii indivi-

duale ce sparg armonia socială într-un neam care a dat atâția artişti mă duc cu gândul la ideea că nu toate soluțiile se găsesc în „închegarea pastei sociale", în armonia societății. Cel puțin arta are nevoie de oameni care rup ritmul, care sparg armonia, fie şi numai din dorința de a recrea armonia într-un alt ton.

*

Comunismul (ca şi celelalte ideologii) reprezintă o anumită formă de coagulare a unor tendințe inerente omenirii, o eliberare a lor. Este realizarea (ca transformare în real) unor vise ale omenirii, recunoscute sau nu. Reprezintă una din tendințele (negative) ale socialului. E dorința noastră de amorfizare, de pierdere în ceilalți; este chipul lenei noastre de a fi noi înşine, lăsându-ne la îndemâna semenilor. O dorință de disoluție a individualității, ce revine ori de câte ori ne săturăm de efortul pe care-l presupune *a fi*. Când facem procesul comunismului noi toți, ca omenire, suntem judecați; şi împiedicați, poate, în felul acesta să mai dăm frâu liber anumitor tendințe ce ne bântuie. Să ne amintim versurile din cântecul despre Charlie Chaplin: „nu de el când râdeți râdeți, râdeți voi de voi". Nu pe *el*, comunismul, îl condamnăm, pentru că nu există un *el* dincolo de *noi*, ci ne condamnăm *noi* pe *noi*. Comunismul este una din întâlnirile noastre cu noi înşine; una dezastruoasă, evident. Dar care ar fi întâlnirile bune?

*

Două rele ale secolului XX: comunismul şi consumismul.

*

Sartre este greu de mestecat; şi greu de digerat. În plus, se şi depune, adică îngraşă; ori, mai degrabă îngroaşă: sângele, obrazul dar şi mintea, căreia îi dă volum, adân-

cime, fie şi numai datorită exerciţiului la care o obligă. Dacă îi supravieţuieşti, depăşindu-l dar păstrând ceea ce merită, timpul petrecut cu el e un timp câştigat. Dacă nu mai poţi ieşi din el ai murit un pic.

*

Un dialog mort e acela în care partenerii de dialog vin plini de certitudini, în ei nemaifiind loc de nici o întrebare. Cum un om plin de certitudini este, într-un sens anume, mort putem spune că un astfel de dialog e unul al morţilor, care se desfăşoară însă pe lumea asta. (Cum ne vom înţelege *dincolo* rămâne să aflăm.)

*

Dia-logos presupune doi participanţi la un logos. Aici matematica nu funcţionează: unu plus unu nu fac doi: mono-logos plus mono-logos nu dă dia-logos.

*

În oceanul de sensuri posibile în cadrul unei limbi (a limbilor, de fapt) geniul aruncă o piatră ce face valuri, lansând noi moduri de unduire (de co-legare). A gândi ca a face valuri în liniştea limbajului.

*

A avea putere (ca *a stăpâni*) înseamnă în primul rând a avea putere asupra ta (a te stăpâni). Altfel, e o exercitare de sine în afară care nu are un caracter întâmplător. Cunoaşterea înseamnă mai întâi (şi implicit) cunoaştere de sine (a şti pe cel ce vrea să ştie). Puterea începe prin exercitarea ei asupra propriei persoane; poate aici şi trebuie să sfârşească, acesta fiindu-i apogeul.

*

Societatea occidentală este bazată pe dialog, pe comunicare, pe transfer de experiență; toate acestea dau excelente rezultate tehnice. Prin intermediul ideologiei noi am fost împănați de convingeri, ceea ce a închis posibilitatea oricărui dialog, a oricărui transfer de experiență; ideologia ne-a creat reflexul convingerilor. Una din reminiscențele comunismului o constituie această structurare a persoanei predominant pe convingeri. Matricea de structurare a personalității este trasată de convingeri; substanța personalității noastre continuă a fi situată în zona unui *a crede* care înseamnă o închidere în propriul univers de discurs. De unde şi oboseala pe care ne-o induceau după revoluție dezbaterile democratice, enervarea cu care-i priveam pe toți cei care afirmau contrariul convingerilor noastre; eram fundamentaliști ai propriilor convingeri.

*

A vorbi doar pentru a se auzi pe sine semnifică imposibilitatea unui dialog interior ce ar trebui să se desfăşoare în afara rostirii sonore şi a mărturiei textului. Această atitudine este situată la acelaşi nivel spiritual cu a citi cu voce tare; e stratul începuturilor, specific copiilor sau civilizațiilor care sunt la primul contact cu scrisul.

*

Pornind de la unele credințe în magie specifice continentelor americane filosofii preocupați de studiul conştiinței au lansat modelul zombie, în încercarea de a imagina cum ar arăta omul fără conştiință. Cred că nu este vorba doar de un modele teoretic, ci de existențe reale, numeroşi oameni trăind sub această formă cel puțin în unele dimensiuni ale vieții lor. Dacă vom considera că zombie acționează la comandă, lipsindu-i elementul reflexiv, propriile acțiuni trecând pe lângă el fără a fi văzute, atunci vom putea identifica multe persoane manifestând aceste

caracteristici. În special cred că putem vorbi de zombie mai ales în dimensiunea politică, acesta fiind cumva modelul alegătorului ideal pentru politicieni, singura problemă fiind întrebarea: Cine este magicianul cel mai puternic?

*

Unii oameni sunt înzestrați cu posibilități multe dar voință puțină, şi nu reuşesc, în timp ce pentru alții voința de reuşi, chiar în prezența unor posibilități limitate, îi ajută să reuşească.

*

Avem un raport cu timpul mult mai complex decât orice ființă vie. Un exemplu în acest sens îl constituie posibilitatea de a memora în mod conştient, pe baza acestei abilități putând elabora planuri complexe. Deci, proiectele noastre îşi datorează posibilitatea raportului pe care-l avem cu temporalitatea: nu mai cădem pradă timpului, lăsându-ne trăiți de el, ci încercăm să-i domolim ființa prin intermediul memoriei.

*

A desfăşura mai multe proiecte simultan (cel puțin la nivel mintal) înseamnă cumva a trăi în mai multe temporalități în acelaşi timp; deci a câştiga timp sau a da timp propriei vieți. Dacă vom considera gândirea ca element esențial în definirea umanului, atunci a desfăşura mai multe operațiuni mentale în mod simultan înseamnă a fi inserat concomitent în temporalități diferite.

*

Putem zări oameni enervați de propria tâmpenie: sunt oamenii care devin violenți atunci când ar vrea să spună mai multe dar nu reuşesc să-şi transpună în cuvinte intențiile semnificative; şi atunci, pentru că nu pot să se

facă inteligibili, au senzația că au recurs la o altă formă de expresie. Trist este că nu pot sesiza faptul că enervarea ar trebui sa aibă drept obiect propriile imposibilități și nu persoana altuia. Și mai trist este însă faptul că asta i se poate întâmpla oricărui dintre noi.

*

Cărțile citite sunt marcatori ai traseelor noastre neuronale.

*

Deseori trece drept inteligent nu atât cel care acționează rațional cât cel care găsește explicații savante pentru acțiunile sale aleatoare. E asemenea magiei, modul în care sunt formulate explicațiile făcând pe ceilalți să vadă conexiunile cauzale pe care le indică (în orizontul posibilului, dar și dincolo de el); ușurința cu care ceilalți acceptă explicațiile date dă seama de lenea de a căuta propriile explicații, deseori plauzibilul fiind un criteriu suficient.

*

Cum un număr considerabil de credincioși au privit de-a lungul anilor credința ca pe o asigurare pentru viața viitoare, nu este de mirare succesul pe care l-au înregistrat asigurările odată cu trecerea religiei în planurile secundare ale vieții publice.

*

Cum suntem un organism compus din diferite mișcări, starea de repaus e doar relativă. Deseori problema o constituie modelele de repaus pe care le alegem și cu care tindem să ne identificăm, fără ca acest lucru să fie posibil (e drept, esența repaosului în acest caz este dată tocmai de această tindere).

*

A avea o teorie care explică ceva înseamnă deseori că subiectul explicației suntem noi; teoria este elaborată pentru a ne satisface pe noi şi nu pentru a epuiza lucrul prin explicitare. Ceea ce înseamnă că o bună parte a teoriilor ştiințifice au mai curând un rol curativ într-o terapeutică a spiritului.

*

Filozofia corespunde unui anumit mod al fiecărui om de-a fi, de a îşi pune întrebări în rarele momente ale vieții în care se descoperă pe sine şi limitele sale.

*

Cuvintele îşi capătă mare parte din înțeles în funcție de contextul social în care sunt folosite. Spre exemplu, folosirea termenilor „fă", „fă muiere" şi a altora asemenea de către țăranul român față de nevasta sa, cuvinte care oripilează orice feministă (sau feminist) cu pretenții, trebuie înțelese şi prin prisma faptului că nu se grăbeşte să o părăsească, că aceste apelative survin pe fondul credinței că-i este sortită, ba deseori constituie forma în care ştie să-şi exprime prețuirea față de ea. În timp ce de prea multe ori apelativele de genul „draga mea", „te rog" etc. folosite de modernul orășean au un caracter de suprafață, cel mai adesea acesta despărțindu-se cu uşurință de „draga sa". Astfel, tăria cuvintelor, chiar şi eleganța lor, trebuie judecată în contextul faptelor celor care le folosesc. Toate acestea pot sugera ideea că feminismul privilegiază forma în dauna fondului. Şi, cum orice ideologie este un surogat de credință religioasă, tăria feminismului stă în credințele pe care le stârneşte mai curând decât în argumentele pe care le aduce.

*

În fiecare gând al meu răsună în mod inevitabil ecourilor ideile gânditorilor pe care i-am citit sau cu care am conversat. Acest „eu" orgolios de autor dă seama în bună măsură de o fericită combinare a ideilor auzite anterior la care se adaugă, răzleață, câte o idee originală; de multe ori şi cele originale au fost rostite deja de gânditori pe care nu i-am citit. Ce mai motivează în acest caz dorința de a scrie? Poate faptul de a mă surprinde cu câte o idee pe care nu ştiam că o am (fiind deseori o idee citită într-o formă apropiată, acum uitată), bucuria de a mă surprinde uneori drept „altul" decât cel cu care m-am familiarizat în traiul cotidian; un „altul" apropiat de un ideal de sine ce îşi schimbă continuu contururile.

*

Postmodernismul constată falimentul raţiunii sau îl proclamă? Cred că, mai curând, îi evidenţiază caracterul de ideal, de orientare a acţiunii şi nu de normă a ei.

*

Înghesuim faptele în ceea ce ştim noi despre posibilul lor, în explicaţiile care sunt la îndemână sau ne sunt cele mai convenabile; altfel spus, în puţinele noastre concepte. Constituirea realităţii personale presupune o continuă siluire a datului.

*

Omul nu poate concepe un sens al lumii fără să se întrebe asupra sensului său raportat la acea lume. Nu putem să ne gândim la ceva fără a ne raporta, explicit sau implicit, la acel ceva. Chiar şi efortul de a gândi un loc fără oameni este centrat pe aspectul *fără* oameni, deci al oamenilor ca absenţă. De aici derivă aspectul de „pentru noi" pe care-l prezintă lumea. Motiv pentru care e greşit a crede în obiectivitatea absolută.

*

Interesul societății de creştere a natalității, pe fondul unor previziuni demografice sumbre, manifestat prin diversele forme de stimulare, a condus la „meseria" de mamă; este vorba de femei ce dau naştere (uneori cu acordul soțului, în cazurile tot mai rare în care acesta există) la copii din dorința de a câştiga bani de stat pe seama lor.

*

Toți oamenii aleargă. De cine fug?

*

Având în vedere locurile de muncă pe care le ocupă românii care lucrează în străinătate putem spune că suntem „un popor de mexicani".

*

Deseori alegerea, ca manifestare a libertății, nu înseamnă a alege în cunoştință de cauză dintr-o seamă de posibilități, ci a alege o posibilitate din mai multe ce par egale, urmând a ne argumenta cu sârg atât faptul că a fost cea bună cât şi ideea că am făcut-o în cunoştință de cauză.

*

Una din problemele pe care le avem în raportarea la ierarhie: ne dorim titluri, nu şi capacitățile pe care ele le presupun.

*

Pentru unele persoane „a iubi" semnifică la fel de mult ca „sinergia faptelor"; ceea ce nu-i împiedică să folosească verbul cu patos. Să-l folosească, adică să-l verbalizeze, ceea ce poate însemna şi ai reduce existența la vorbe.

*

Orientarea generală către sinteza valorilor te face să asculți cu atenție ceea ce spune o femeie frumoasă. Iar atunci când spune prostii acestea îi sunt scuzate pentru că participă la cealaltă valoare, a frumosului, şi prin faptul că ne raportăm la ea prin două sfere diferite: raţiune şi simţire. Or, simţirea frumosului acoperă deseori raţiunea; semn că aceasta din urmă nu se bucură în economia persoanei noastre de o aşa mare încredere.

*

Societății româneşti nu-i plac oamenii fără vicii, deoarece membrii ei s-ar simți complexați de astfel de persoane. De aceea, nu alege oamenii care ar putea să-i culpabilizeze cetățenii, ci pe cei care îşi fac alegătorii să se simtă liniştiți, arătându-le că şi „cei buni" sunt vicioşi. Avem astfel o criză a modelelor generată nu atât de lipsa acestora, cât de respingerea lor. În definitiv, de ce am alege o persoană a cărei puritate ne poate pune în evidență, prin contrast, păcatele?

*

Crearea unei comunități în condiții de diversitate, etnică, culturală etc., este o problemă de orientare a atenției: asupra a ceea ce ne desparte ori asupra a ceea ce ne uneşte. Atenția pe care o acordăm uneia sau alteia din variante derivă din modul în care este centrată propria persoană: pe generalitatea faptului-de-a-fi-om ori pe specificitatea ce derivă din apartenența la un tip sau altul de comunitate. Dacă faptul de a fi român (sau bărbat, moldovean etc.) este mai important decât faptul-de-a-fi-om, în propria ierarhie a valorilor va apărea intoleranța.

*

Citeşti o carte în dispoziția afectivă a aşteptării: aştepți „să-ți vină" înțelesul. De unde? Aceasta semnifică,

cel puțin implicit, existența unui terț în această relație; sau a unui „loc”, a unui „undeva”.

*

Şcoala este o formă complicată, şi nu întotdeauna eficientă, de a învăța. De partea cealaltă se situează *maestrul*; mai simplu, mai eficient, mai firesc, şi mai personal totodată. Pentru tehnică s-a încercat soluția *maistru*; însă acesta poate fi situată cel mult pe acelaşi loc cu profesorul. Idealul: să facem din profesori maeştri sau să căutăm maeştri pentru copii noştri.

*

Între a cultiva paradoxul şi a-l constata este o diferență subțire; dar este una.

*

În existența noastră temporală suntem asemenea unui ocean: inegali în adâncime.

*

Adâncimea gândirii este o diferență de nivel: între înțelesul cotidian şi locul până la care se scufundă (sau se înalță) profunzimea (înălțimea) unui gând. Profunzimea presupune o deplasare pe mai multe straturi. Un gând ne poate conduce într-un alt strat al existenței; uneori în unul nebănuit. Într-atât de neaşteptat încât ceea ce vezi pare privit prin ochii altui om. Asta constituie un semn că te-ai schimbat; cel ce priveşte eşti tu, fără a fi exact el; o diferență apărută în cadrul identitarului „eu”.

*

Posibil semn al evoluției personale (ce sens slab!): măsura diversității identicului.

*

Spiritul (ne) trăiește în lumea idealității noastre. (Cum trecem la „realitatea" idealității?)

*

Riscul profesiei universitare: a face paradă cu ideile altora.

*

Care este limita gândirii noastre? Ce nu putem noi cuprinde? Şi de unde putem şti că există ceea ce nu putem cuprinde? Altfel spus, de unde ştim ce nu putem şti?

*

Învățarea unei limbi străine ca stăruință de a renaște într-o altă limbă.

*

Există persoane împreună cu care nu vream să formăm conceptul *oameni*. Însă acțiunea unificatoare a ființei ne alătură în mod forțat lor, ne situează în vecinătatea lor în cadrul conceptului *oameni*, anulându-ne ceva din individualitate, dizolvându-ne. Şi suntem părtaşi la acest gen de disipare a individualului prin recursul cotidian la *este*.

*

În sunetele unei limbi răsună ceva din ambianța sonoră a locurilor în care aceasta s-a născut; iar cuvintele poartă cu ele ceva din sensurile la care cheamă acele locuri.

*

Filosofia ca „rezervor" de explicații posibile pentru explicitarea existenței. Pe acest plan pare să fie la concurență cu religia în a furniza posibile soluții de mântuire.

*

Dintr-o perspectivă pragmatică, o acțiune superficială (să spunem fără „profunzime") poate fi deseori eficient. Există „culoare de acțiune" ce se desfășoară pe anumite straturi ale realului, constituind adevărate scurtături în a rezolva eficient o situație; *a te bate* implică în bună măsură capacitate de a-ți urma instinctele și de a-ți orienta forțele (dacă le ai), meditația putând constitui în acest caz o adevărată piedică. Aceste tipuri de acte sunt situate pe un strat al acțiunii și reacțiunii care a constituit în bună măsură și creuzetul instinctelor noastre.

*

A gândi viața poate fi mai obositor decât *a o trăi*. Asta spune ceva și despre natura noastră.

*

Lectura fragmentelor poate fi uneori mai utilă decât parcurgerea unui sistem filosofic; avem nevoie de sensuri care să se „lipească" de modul unitar în care vrem să înțelegem lumea, care să acopere golurile, lacunele de sens din această continuă construcție. Oricum, cel mai adesea din operele sistematice reținem tot fragmente, acestea potrivindu-se mai bine la modul nostru de-a fi. În plus, fragmentul este aidoma felului de-a fi al conștiinței: discontinuu.

*

În drumul spre noi înșine trecem prin diverse ipostaze spre care ne îmbie societatea. Regăsirea de sine este mediată de diversele rătăciri prin ceea ce ne propun alții. De unde știi când te-ai rătăci? Aici e toată frumusețea vieții: nu știi! Poți doar să crezi.

*

A gândi într-o anumită limbă însemnă a deschide cât mai mult din posibilitățile de a exprima ființa pe care acea limbă le are ascunse în sânul său, în calitatea ei de fereastră către ființă. Înseamnă a regăsi traseele lansate de alți gânditori spre a le perpetua existența ca deschideri, ori a lansa alte trasee „lărgind" cumva deschiderea acelei limbi către ființă.

*

Statele occidentale, prin mecanismele instituționale pe care le-au dezvoltat şi perfecționat, dau încredere cetățenilor lor. A trăi în acele condiții implică mai puține riscuri. Însă asta înseamnă şi că e mai puțin aventuros; poate şi întrebările existențiale sunt mai puține. Încrederea are două aspecte: unul pozitiv, în sensul că este meritată, că oferă siguranță, şi altul problematic, deoarece adoarme totodată atenția față de propria existență.

*

De la un anumit moment nu mai ai gânduri, ci gândurile te au pe tine. Dorința puternică de *a gândi* se transformă în gânduri care „te gândesc" (variantă a trăirii şi a lui „a fi trăi").

*

Uneori nu contează atât adevărul unor lucruri cât tăria cu care crezi în ele, armonia în care ele se află cu ansamblul şi faptul că au luat naştere în gândirea proprie. Personalitatea se clădeşte în jurul unor convingeri, lipsa lor conducând la debusolare şi la faptul de a fi la îndemâna convingerilor pe care alții vor să ți le inoculeze. Convingeri sunt doar acelea care au rezistat încercărilor de a fi schimbate sau care au supraviețuit confruntărilor.

*

Într-o anumită măsură televizorul e şi un mijloc de a ne satisface un anumit gen de curiozităţi, înlocuind tentaţia de a privi pe gaura cheii, de a pătrunde în intimitatea altora. Este, deci, şi o sursă de dezvăluire a intimităţii, dizolvând totodată şi ceva din a privitorului.

*

Intimitatea noastră conţine în ea şi o cantitate de date sensibile pe care deseori le subsumăm conceptului de *acasă*. Acasă înseamnă şi anumite mirosuri de care ne amintim în unele momente (şi care ne transportă cumva *acasă*), anumite gusturi etc. Astfel, rădăcinile noastre sunt înfipte şi în sensibil. Dacă îl gândim pe *acasă* şi ca pe un centru în funcţie de care se organizează tot restul lumii, aceste date sensibile devin cu atât mai semnificative.

*

Lumea este plină de locuri în care e plăcut să stai; dar foarte puţine sunt locurile în care ai vrea să rămâi.

*

Ideea că bărbaţii fac din femei obiecte sexuale ascunde o presupoziţie falsă: că bărbaţii vor sex. Mai degrabă am putea spune că bărbaţii sunt vruţi de sex. Deseori sexul devine pentru bărbaţi o determinaţie dominantă, ceva ce nu ei au ales dar de care nu pot scăpa, la fel cu a bea sau a mânca. Şi este acuzat cineva că îi este sete?

*

Prin intermediul desenelor animate se trece treptat la o reluare a tuturor miturilor antice (e drept, şi la o recontextualizare). Se pare că imaginarul generaţiilor viitoare va fi populat cu miturile antichităţii, în timp ce imaginarul nostru a fost populat cu coşmarurile modernităţii.

*

Orășeanul român contemporan păstrează câteva reflexe de țăran: își pune zarzavat la murat pentru iarnă, își adună produse în vederea „hibernări" etc. Distanța în timp (și în mentalități) față de viața la țară este prea mică pentru ca el să se fi integrat deplin ritmului urban. Nici măcar conceptul de *suburbie* nu acoperă trăsăturile ce-l caracterizează.

*

Colonizarea inversă sau despre colonizatorii care sunt de fapt colonizați. Asta se întâmplă odată cu migratori români, realitate ce poate fi înțeleasă (și anticipată totodată) în termenii colonizării, colonizarea Daciei de către romani constituind un cap de pod în înțelegerea acestui fenomen. Printre efecte (la distanță) putem aminti și de constituirea unui pol latin în Europa. Migrația românilor către Spania și Italia poate reprezenta sursa menținerii latinității noastre, inserarea în aceste culturi putând furniza rădăcinile necesare pentru rezistența în fața americanizării. Și asta chiar dacă limba română va suferi importante modificări în condițiile în care rezistența la limbile latine este aproape nulă datorită multor expresii învecinate.

*

Persoana iubită e mai curând sensul dorințelor proprii, decât o existență izolată. „Dorința de ea" e în mod originar *dorință*, și mai apoi „de ea". Ea devine un subiect al dorințelor și se transformă într-un sens al vieții (poate unul din sensurile vieții) printr-un efect de auto-întreținere a dorințelor și datorită semnificației pe care o are, fiind un simbol al dorințelor proprii care are în același timp și existență de sine stătătoare. E un sens întrupat, și asta ne fascinează. Mai ales când are ceva din incontrolabilul dorințelor proprii, când ne scapă asemenea modului în care propriile dorințe „ne scapă", devenind în felul acesta și o imagine a ceea ce ne este străin (în sensul că scapă con-

trolului nostru), a Străinului din noi. Din această perspectivă, a spune că este „perechea ta" nu este total greşit: este perechea acelei părți din tine pe care n-o poți controla, a acelui *Eu* care este mai mult, şi parcă altceva, decât *Sine*.

*

Statistica poate fi o sursă de fericire; una apropiată cumva de absolut. Prin intermediul ei nu mai sunt limitat la a mă compara doar cu cei pe care-i cunosc, ci mă pot raporta la *toți*, chiar dacă nişte *toți* abstracți. Statistica este o soluție nesperată pentru orice raportare; în sinea ei ea este Raportarea. Dintr-o dată ştiu la ce nivel mă situez cu veniturile în ansamblul populației, cum stau cu viața sexuală comparativ cu ceilalți etc.; altfel spus, pot afla ce trebuie să fac pentru a fi aidoma lor. Statistica constituie o radiografie a *mitsein*-ului, şi, totodată, soluția ideală pentru triumful impersonalului „se", deoarece statistica, mai mult decât orice altceva, spune ce „se" face, ce „se" vrea etc. Dacă vrei să schimbi urgent ceva în masa populației recurgi la un sondaj de opinie şi evidențiezi faptul că „se face" ceea ce de fapt doreşti să se facă. În plus, ea ne scapă şi de greaua sarcină de a-i urmări pe cei din jurul nostru pe perioade îndelungate pentru a afla trendul; acum avem Statistica, cu diferitele ei forme, care ne arată ce trebuie să facem: cum ne îmbrăcăm (acest „cum ne" nu este reflexiv, ci comunitar), ce să cumpărăm (chiar dacă a dispărut „ne"-ul, într-o bună măsură nu cumpărăm pentru că dorim, ci pentru că „se cumpără").

*

De ce vremea mohorâtă ne induce somnolență? Poate că este o rămăşiță a hibernării strămoşilor: organismul nostru simte apropierea unei perioade nu tocmai favorabilă pentru hrănire şi atunci încearcă să economisească din energie; în acest caz somnul constituie o bună

soluție. Pentru a ne apăra eficiența, productivitatea, am descoperit cafeaua (sau alte stimulente). Care este însă prețul biologic pe care-l plătim pentru faptul că nu ne ascultăm natura? Poate că boli precum cancerul sunt declanşate de opozițiile la evoluția firească a biologicului propriu pe care le instituim, de anti-naturalismul nostru.

*

Când supraviețuirea nu mai pare a fi o problemă, ea fiind legată de productivitatea proprie (mai corect spus, de cât câştigăm), începem să ne gândim pe noi înşine din perspectiva productivității asemenea unor maşini. Cum ar suna un indice de amortizare pentru om?

*

Lipsa coincidenței cu sine, care ne apasă continuu existența, este datorată faptului că ne gândim pe noi înşine prin intermediul proiectelor de sine: ne privim din perspectiva diferenței dintre ceea ce am vrea să fim şi ceea ce suntem; ne zărim din perspectiva lipsei. Altfel spus, suntem prea mult atenți la partea goală a paharului.

*

A cumpăra în rate e un „a te vinde în rate": pentru bunul ce-l cumperi vinzi zilnic, sub forma serviciului, bucăți din existența ta. Posesia devine astfel o fărâmițare de sine urmată de risipirea unei părți însemnate din bucățile existenței proprii. Partea mai proastă e că şi a dori fără să poți avea reprezintă o inutilă risipire de sine pe calea dorinței, fără a o putea depăşi prin intermediul discretului sentiment de efort inutil pe ți-l dă firescul posesiei cotidiene.

*

Disperarea care ne cuprinde uneori poate să fie datorată şi visurile prea mari (pentru noi) pe care le-am

făurit de-a lungul timpului; poate să aibă, deci, drept cauză lipsa măsurii în imaginar. Întâlnim câteodată bătrâni cu fețe crispate, al căror chip rezumă propria viață drept nemulțumire; crisparea este datorată de privirea ațintită continuu asupra propriilor nerealizări, asupra resturilor rămase neîmplinite din ceea ce au visat. Crisparea lor indică faptul că îi consideră pe alții vinovați pentru propriile nerealizări, pentru inabilitatea lor de a imagina doar în orizontul posibililor proprii. Sunt supărați pe lume, și deseori mor așa; sunt prea porniți în a învinovăți pe alții pentru a mai avea posibilitatea unei introspecții, pentru a lua distanță față de ei înșiși și a se dumiri. Cei ce cred pe alții vinovați pentru viața pe care au dus-o sunt crispați, în timp ce aceia care s-au găsit pe ei înșiși vinovați sunt împăcați.

*

Lumea occidentală, așa cum e organizată, ține cont de toate simțurile: este, în afară de vizualul ce deseori de copleșește, o lume de mirosuri frumoase (și nu e vorba numai de parfumuri; până și natura este ordonată înspre satisfacerea plăcerilor olfactive) și de finețuri tactile. Când te întorci în țară conceptul de barbar capătă noi note (depășind cu mult ideea de purtători de barbă!). Cred că au o mai bună înțelegere a umanului sau, pentru a nu ne exila la capătul lumii, un alt sens al acestuia, centrat nu pe preocuparea exclusivă pentru binele individual, ci pe grija persoanei față de semeni (ca grijă față de sine); ceea ce duce, într-un mod aproape paradoxal pentru noi, la sporirea binelui individual. Au interiorizat ideea lui Heidegger că omul este fapt-de-a-fi-în-lume și s-au orientat către atenția față de lume în grija lor față de individ. În timp ce noi am decăzut în definirea umanului de la faptul-de-a-fi-în-familie la faptul-de-a-sta-în-fața-televizorului, ori la faptul-de-a-fi-sătul, ori… Cred că primul pas spre de-barbarizare va fi

făcut nu odată cu retezarea bărbilor (a celor ideologice, evident), ci odată cu recunoaşterea propriilor barbarii.

*

Orientările dominante într-o societate (spre exemplu, a construi, a avea, a te distra etc.) vin de undeva sau sunt generate de ceva de genul modei (un cuvânt de altfel gol de sens)? Ce generează aceste orientări a căror finalitate coincide cu sensul existenței celor care le afirmă? Suntem în fond în domeniul a ceea ce s-ar numi *ontologie socială*.

*

Există ambianțe care nu îndeamnă la meditație; le-aș numi superficiale însă, prin acest cuvânt exprimăm de fapt starea pe care ele ne-o induc. Sunt ambianțele plăcute, ce te cheamă doar pentru a le trăi, care nu pun nicio piedică simplului fapt de-a trăi. Ele sunt mai degrabă propice artei; cheamă spre a fi cântate ori pictate. Poate că profunzimea gândirii nu poate să apară decât în condiții de vitregie a vremii şi a vremurilor, în vecinătatea zbuciumului, a efortului pentru supraviețuire, a tragicului.

*

Senzația de plenitudine a ființei noastre vine şi de *dincoace de noi*, din zona unei armonii a simțurilor ce se stabileşte în anumite împrejurări fără voia noastră. E una din dimensiunile *Străinului* din noi (pe care-l avem a fi).

*

Ne năştem cu un trecut. Este cel al păcatului adamic; cel al limbii în care ne vom găsi forma; cel al organismului nostru ce păstrează, poate, amintiri ale evoluției sale (şi, cumva, chiar a strămoşilor săi); cel al locului în care ne-am născut, asupra căruia apasă atât trecutul geologic cât şi istoria. Şi devenim loc de intersecție (şi de judecată în

același timp) a acestui trecut ce este, totodată, punct de vedere asupra ființei, „loc" dezvăluitor, deschidere sau luminiș, cum ar spune Heidegger.

*

Faptul că esența noastră este raportarea ni-l dovedește și febrilitatea cu care-i privim pe cei aparținând „generației noastre"; simțim că în special față de ei raportarea noastră își găsește întemeierea.

*

Nu câți ne apreciază, ci calitatea celor care o fac ar trebui să ne impresioneze; doar aprecierile acestora au un caracter ontologic. Restul sunt doar aparențe bazate în bună măsură pe dorința de apreciere ca sens al ființei celui care apreciază. Conceptul de *fan-club* arată că este la fel de importantă aprecierea față de cineva precum apartenența la grupul celor care apreciază, aceasta din urmă fiind donatoare de identitate.

*

Instituțiile au și rolul de a da sens unor existențe; ideea de *carieră* poate constitui un exemplu. Funcția deținută într-o instituție poate constitui pentru mulți limita maximă a dorinței de sens. Trebuie să vedem în instituții și un punct de intersecție a nevoii de sens a unora din membrii societății. Poate de aici și tendința de autoperpetuare a oricărei instituții, desființarea ei însemnând aruncarea în neant a sensului multor existențe.

*

Adevăratul mod de *a fi călător* este o combinație între a te plimba prin lume și a lăsa lumea să se plimbe prin fața ta. Altfel decazi la statutul de turist, al cărui sens pare a veni de la faptul de a face tururi; ceea ce înseamnă de fapt a

te învârti în cercul propriei existențe aflându-te într-un spațiu nou.

*

A învăța înseamnă şi o negare de sine, în sensul orientării spre alt mod de-a fi. Este o forțare a depăşirii de sine înspre sine, ce are la bază non-identitatea de sine determinată de proiectul de sine asumat. Altfel spus, învățarea, în sens tare, este motivată de nemulțumirea față de sine. Ceea ce ar însemna că neliniştea este adusă în lume de a învăța. Dacă echivalăm neliniştea cu absența păcii, atunci am inversat toate valorile; dacă nu cumva tocmai acesta este unul din rezultatele Iluminismului şi a dorinței lui de a face din raționalitate zeul suprem.

*

Uneori ne căpătăm sensul existenței raportându-ne la o imagine pe care o transformăm în simbol. Cinematograful ne dă foarte mult de lucru în acest domeniu; la fel procedează romanul şi alte specii ale artei. Un „mit laic" devine sens al existenței noastre: cel care ne-a fost mai intens prezentat, ori cel care ne-a căzut primul în ochi, sau cel care este mai aproape de modul nostru de-a fi (mod de-a fi ce s-a constituit tot în umbra unor mituri), ori câte ceva din fiecare. În funcție de intensitatea propriului *ego* vom adera necondiționat la mitul pe care l-am ales sau ne vom smulge din el înspre un alt mit (poate chiar mitul eu-lui ca punct de vedere ultim).

*

Structura limbii reflectă structura realului ori a modului de-a fi al căilor prin care constituim ființa? Altfel spus, limba este doar un *mediator* sau este şi un *inter-mediator*? (Cu referire la o posibilă stratificare a realului, limba fiind cumva un strat intermediar.)

*

Femeia este „mai exterioară” decât bărbatul; existența ei este construită în mai mare măsură pe ambianța pe care şi-o creează în jurul ei, care o învăluie şi care devine *Ea.* Casa, copiii, familia, sunt cumva o parte din ea, un interior dezvăluit, o interioritate exterioară. Astfel, îşi construieşte profunzimea ființei sale în afară, sub ochii bărbaților, deseori fără ca aceştia s-o zărească.

*

Din perspectiva unității conştiință-corp am putea spune că o „bună gândire” este condiționată şi de o bună digestie? Sau dimpotrivă? (A se vedea aici exemplul afecțiunilor lui Karl Marx) Şi în felul acesta ne apucăm să introducem un alt criteriu de clasificare al culturii: cel al tipului de digestie al creatorilor.

*

Uneori trebuie să învățăm anumite cuvinte, să accedem la sensul lor, pentru a ne clarifica ceea ce simțim; lipsa conceptelor ne poate menține în ambiguitate în privința unor aspecte esențiale ale vieții noastre. Putem vedea, spre exemplu, ce amalgam de stări, sentimente, gânduri, ascunde cuvântul *iubire*: pentru mai mult de jumătate din acestea altele ar fi cuvintele potrivite; şi atunci n-am mai fi atât de uşor convinşi că iubim, şi n-am mai acționa în funcție de aceste convingeri. Un pic de realism, determinat de „cuvintele potrivite”, ar sparge nebunia hormonală pe care deseori o „acoperim” în mod reflex cu cuvântul „iubire”; acest reflex ne-a fost creat de romanele de dragoste, de filmele de „love story” americane etc., care, toate, creează „nevoia de a şti că iubeşti”. Dacă societatea n-ar mai glorifica atât de mult iubirea, făcând din ea o valoare absolută, şi dacă ne-am întoarce măcar în vecinătatea faptului de a considera iubirea ca fiind aproape o „nebunie temporară”, am avea mai puține dorințe de a ne şti iubind (ideea că toată lumea trebuie să iubească este falsă)

şi am avea mai puține drame. Folclorul românesc are mult exemple de luciditate; în limba engleză „to fall in love" arată, în mod originar, că această stare este una de cădere. Conținutul extrem de eterogen acoperit de acest cuvânt este determinat atât de o „lene de a semnifica", alegând cuvântul *iubire* ca un fel de etichetă generală, cât şi de o proastă relație cu limbajul, lipindu-ne deseori cuvintele potrivite. Abuzul de acest termen este datorat şi „desacralizării" lui (ca de altfel şi atenuării rolului sacrului în general: nu poți să spui că-L iubeşti pe Dumnezeu fără să fii mult mai atent la sensul acestui cuvânt), a uitării sensului tare al acestuia.

*

Prețul pe care trebuie să-l plătească bărbații pentru modul lor de-a fi, pentru preocuparea pentru transcendență (varianta bună) sau pentru prinderea la nivelului cotidianului sub forma „pasiunilor", îl constituie indiferența afectivă față de ei a copiilor lor. Există o filieră de puternice legături afective realizată pe linia mamelor.

*

Paradoxul mamelor: sunt în acelaşi timp sursă a binelui şi a răului. Ele nasc şi cresc copiii care vor duce lumea mai departe, însă şi cei răi au o mamă care le-a proiectat existența şi le-a îngrijit-o. Iubirea necondiționată pe care mama o arată copilului are două capete.

*

Forma tare a orientării conştiinței o dovedim față de copiii noştri: nu vedem în ei decât ceea ce vrem să vedem.

*

În funcție de raportarea la el un aliment poate deveni şi otravă; şi nu am în vedere doar măsura.

*

Diferența dintre modul de-a fi şi percepția de sine devine vizibilă şi prin intermediul conaționalilor întâlniți prin Europa care ascultă manele cu sonorul dat la maxim. Atunci când, aflat în intimitatea modului de-a fi al unei alte nații, liniştea îți este spartă de zgomotul manelelor ascultate de conaționali te întrebi dacă nu cumva aparții unui popor de manelişti, dacă nu cumva tot ce credeai despre cultura română este fals. Singura consolare o constituie ideea că poate maneliştii constituie o expresie a ceea ce a lăsat comunismul în urmă; manelele sunt legate nu atât de ideologia comunistă cât de praxisul pe care „comuniştii noştri" (nu ştiu dacă am avut aşa ceva în sensul tare al termenului; îndoiala se referă atât la „comunişti" cât şi la „noştri") l-au menținut atâtea decenii. Maneaua a apărut (mai degrabă s-a răspândit) în vidul creat de comunism, fiind o formă de subcultură orientată către o ideologie materialistă. Pentru că, în definitiv, e un mod de-a fi ce presupune a avea totul la suprafață, ce se bazează pe lipsa oricărei profunzimi emoționale şi intelectuale, care consideră că nu există decât ceea ce simt adoratorii săi, că poate fi spus tot ceea ce e trăi. E o situare în aparența vieții.

*

Există sensuri la care nu accedem decât trăindu-le; sensul tare al experienței (ba chiar şi al existenței) este situat pe această zonă. Diferența dintre *trăit* şi *livresc* derivă tot de aici; la fel cea dintre credință şi cunoaştere.

*

Orice proiect presupune o fugă spre finalizarea lui, deci spre viitor. Dar undeva în viitor este moartea noastră. Spre ce fugim de fapt?

*

Înțelepciunea, prin sensul pe care-l acordă experienței, dă un plus de trăire clipelor trecute, le reactualizează chiar; într-un fel, ele sunt retrăite. De unde am putea deduce, într-un mod aproape paradoxal, că a gândi mai mult înseamnă a trăi mai mult. Depinde însă de senul pe care-l dăm lui *a trăi*.

*

Dacă ne gândim ce greu trece timpul când ne plictisim (ori când îi aşteptăm trecerea; ceea ce ar fi totuna) am putea crede că viața mai lungă este viața celui care se plictiseşte îndelung; adică, Matusalem a fost cumva depăşit de Oblomov.

*

Filosofia este încercarea de regândire a realului, de reorganizare a lui.

*

Suntem mânați din ustensilă în ustensilă, şi acesta este modul nostru de-a fi, ne spune Sartre. În mod concret: telecomandă … televizor … calculator …maşină. Toate acestea creează un circuit în care se desfăşoară existența noastră (aproape o existență de utilizatori). Ne mulțumeşte acest sens în care ne închidem? Sartre indică soluția de ieşire ca fiind „revelația reflexivă" . Fuga după nemurire a fost înlocuită de alergarea de la ustensilă la ustensilă, într-o perspectivă ce pare finită (împlinirea este aşteptată odată cu următorul, întotdeauna următorul, ustensil), dar care este dispusă într-un orizont infinit.

*

Obiectivitatea este simbolul democrației în domeniul cunoaşterii. Ea presupune „locul" (ca idee, concepție) în care vor ajunge toți, presupune posibilitatea unui acelaşi punct de vedere asupra ceva şi asupra totului. Dar asta e

imposibil. Ceea ce mă determină să mă întreb: care sunt condiţiile de posibilitate ale ştiinţei? Tăria ştiinţei stă în *praxis*, în rezultatele ei practice. Fapt care arată că orientarea principală a ştiinţei este înspre manipulare, înspre folosirea lucrurilor. Asta presupune a înţelege totul din această perspectivă. Deci, tot ceea ce ştim este cum să folosim lucrurile în interesul nostru, să ne înstăpânim asupra lor (iată voinţa de putere de care vorbea Nietzsche!). Însă fără a cunoaşte care este de fapt interesul nostru (puterea de dragul puterii); asupra lui avem un punct de vedere pragmatic, stabilindu-l din mai multe perspective, respectiv: *a avea* (ca *a poseda*, proprietatea, care e tot o formă a utilizării), *a trăi* (ca a avea cât mai multe senzaţii; deseori preferând cantitativul în dauna calitativului) şi *a supravieţui* (a trăi cât mai mult). Circumscriu aceste valori sensul umanului ori ele vizează doar posibilii din sfera praxisului?

*

Turistul este mai mult *trecător* decât *locuitor*. A trece printr-un loc înseamnă a fi cumva (şi cândva) în el, fără însă *a fi* în sensul concret al termenului; un fel de prezenţă care este *fostă* chiar în momentul prezenţei. De altfel, turistul consideră deja, fiind acolo, că *a fost în acel loc*, din perspectiva privirii pe care şi-o aruncă din viitor. Vede totul din perspectiva poveştilor pe care o să le spună (ba chiar *o să şi le spună*) la întoarcere. A filma, a fotografia şi a culege suveniruri reprezintă manifestări concrete ale acestei *vizitări din perspectiva viitorului*, ca *fost* în acel loc.

*

Sensul lui *acasă* se conturează mai bine după ce ai fost plecat; mai mult chiar, după ce ai suferit tentaţia altor *acasă*, împins fiind de acel *ubi bene*… . Întoarcerea acasă e

abia atunci o întoarcere a privirii spre *acasă*, spre propria *casă*. (Dacă descompunem cuvântul *casă*, pare a sugera că mediază aflarea sensului propriei existenței: *casa* e un pentru *ca să* aflăm de ce existăm).

*

Într-un fel, *celălalt* este o extensie a conştiinţei noastre: prin intermediul lui ne vedem, ne analizăm. Aici este înrădăcinat impersonalul *se*, el fiind o centrare de sine a conştiinţei pe această extensie a ei reprezentată de un *celălalt* generic (în iubire este un *celălalt* determinat).

*

O mare parte din tinerii din ziua de azi par (sau *ne* par?) a avea un dezgust faţă de muncă. Cred că e vorba şi de un recul social faţă de o epocă în care era glorificată munca fără roade (sau cu rezultate abstracte). Pe de altă parte, gradul (ori gramul?) de libertate ce însoţeşte capitalismul presupune şi existenţa unor tineri care nu vor să se lase prinşi în jugul unui serviciu, tineri care vor să facă altceva; uneori această orientare se numeşte *liberă iniţiativă*.

*

Ştiinţa nu s-a dezvoltat pe baza logicii, ci pe a matematicii (uit aici nenumăratele încercări, de multe ori justificate; ba chiar şi reuşite câteodată). Putem gândi matematica şi ca fiind o altfel de logică: una a numerelor. Ceea ce-mi pare a grăi, odată în plus, despre limitele logicii, sau despre reducerea rolului ei la facilitarea înţelegerii dintre oameni. În acest caz, putem să interpretăm diversitatea ca necesară bunului mers al omenirii, sau să încercăm a o denunţa ca demonstrând necesitatea unei „alte logici", mai riguroasă, mai „logică". Poate că totalitarismele tocmai asta au vizat: constituirea unei logici speciale; ori poate că

au luat modelul de imperialism de la logică. Să ne aşteptăm la o viitoare formatare a minţii omeneşti pe modelul matematicii?

*

Sensul multora din experienţele noastre îl luăm din *sensurile disponibile în lume*, din imediata noastră vecinătate. Existenţa unor *rezervoare de sensuri disponibile* (în sensul tare al termenului, acestea fiind de fapt culturile; la limită, orice dicţionar este un *rezervor de sensuri disponibile*) conturează ceea ce numim comunitate. O comunitate este cu atât mai închegată cu cât membrii ei împărtăşesc mai multe sensuri ale experienţei proprii. Religia poate constitui un alt rezervor de sensuri disponibile.

*

Moartea poate fi gândită şi ca o închistare într-un mod de-a fi, respectiv ca refuz al oricărei deschideri. De aici putem deduce că „mortul viu" este cel care participă (de fapt simulează) la un dialog doar pentru a-şi apăra propriile dogme, pentru a-şi salva, de fiecare dată şi până la sfârşitul vieţii, propria închistare. La finalul oricărui „dialog" el nu este cu nimic mai îmbogăţit; nici un sens nou nu-şi capătă chipul în el, ci, din contra, este chiar mai prins de propriile convingeri. Ceea ce arată că singura formă de dialog care-i este accesibilă este monologul (ca dialog cu sine însuşi; dar şi acesta în sens slab); prin monolog nu trebuie să înţelegem însă că el discută cu sine însuşi, ci doar că el se ascultă (de fapt, admiră) vorbind. Altfel spus, şi dialogul interior îi este inaccesibil, deoarece nu reuşeşte să-l găsească pe *Celălalt* în el. Asemenea *în sine*-lui sartrian, el este în totală coincidenţă cu sine. Este vorba de o beţie a gândurilor proprii, însoţită de o puternică dependenţă (aceasta fiind una din posibilităţile *Eu*-lui său). *Simţi* o astfel de persoană când cineva, în mod frecvent, în cadrul

discuțiilor, nu respectă regulile dialogului, demonstrând posesia unei abilități pentru utilizarea falselor raționamente.

*

Un film bun (ca orice operă de artă de altfel) poate să-ți dezvăluie puncte de vedere la care nici n-ai fi visat. Poate că de aici trebuie să înceapă judecata unei opere de artă, de la punctul de vedere pe care-l constituie. Cumva, orice operă de artă este un *a vedea* special.

*

În gândurile noastre se străvede ceva din atmosfera locurilor prin care ne-a purtat viața.

*

Regăsim un sens al existenței proprii şi în modalitatea în care suntem aşteptați de ceilalți.

*

Relevanța unei lecturi trebuie gândită şi din perspectiva drumului către sine pe care ea ți-l poate constitui. Dacă nu te-ai zărit un pic la capătul ei, dacă nu ți-a apărut fugace silueta de-a lungul ei, este posibil ca acea lectură să fie prea departe de tine şi, deci, inutilă. La fel de posibil este însă ca tu să fii departe de tine sau nici măcar să nu te cauți.

*

Tentația imaginii ne bântuie existența ca dorință de a ne vedea într-un anume fel, într-o anumită postură; altfel spus, tentația de a deveni o poză, pozând pentru întreaga viață. Imaginea devine icoană la care ne închinăm; a-ți consacra întreaga viață pentru a avea un anumit nivel de trai constituie tot o formă de închinăciune. Astfel, postmodernitatea (prin medierea modernității) ne-a transformat în

proprii idoli. Religia noastră a devenit afirmarea de sine în sferele lui *a avea* şi a lui *a apărea*. Esenţa vieţii noastre constă în aparenţa pe care o construim pentru noi şi pentru alţii pe care-i chemăm ca martori, numindu-i deseori *prieteni*; în acest sens, prietenia se transformă tot mai mult în adeverirea reciprocă a aparenţelor personale. Ajungem chiar să ne consacrăm viaţa lucrând la această faţadă. În cazul unui credincios lucrurile stau altfel (am aici în vedere un model ideal, deoarece prea mulţi credincioşi contemporani sunt contaminaţi de *a apărea*, sunt tot mai captaţi de lume); imaginea pe care-o arată (în mod cotidian şi la Judecata de Apoi) lui Dumnezeu cere o altfel de lucrătură, una indirectă. Pentru această imagine nu se poate poza, ci trebuie să fii; e, într-un fel, un efort de a nu fi doar imagine, de a scăpa din sfera imaginarului cotidian. Importanţa pe care-o acordăm imaginii explică în bună măsură succesul contemporan al artelor vizuale. Istoric vorbind, religia începe să-şi piardă din importanţă odată cu dezvoltarea artelor vizuale, odată cu amploarea pe care acestea o capătă în timpul Renaşterii. Până atunci creştinismul a fost apărat de locul pe care l-au acordat artelor Platon şi Aristotel, respectiv cel de imitaţii, artiştii fiind consideraţi meşteşugari. Creşterea importanţei pe care societatea a acordă artiştilor (pictorilor şi sculptorilor în special) indică o sporire a preocupării faţă de imagine în dauna celei pentru invizibil. Artiştii nu sunt preţuiţi pentru că sunt creatori, ci pentru că lucrează la satisfacerea acestei nevoi de imagine pe care societatea o simte. Dintre arte, muzica a reuşit să se menţină la distanţă de imagine, ceea ce a situat-o, în formele ei tari, la nivelul elitelor. Ea devine apreciată de mase odată cu apropierea de vizual; videoclipul este un punct de apogeu al apropierii muzicii de imagine şi a conlucrării lor întru vehicularea unor simboluri „populare", a dezvoltării imaginarului.

*

Uneori a gândi prea mult reprezintă un defect. Sunt cel puțin două situații posibile: când *a gândi* se transformă din mijloc în scop iar contextul cere luarea unei decizii, şi când *a gândi* te împiedică să-ți asculți instinctele (ce par a depăşi în orientare, câteodată, raţiunea).

*

Tendința închistării într-o imagine este determinată de teama ce derivă din problema sensului existenței proprii. Alegerea unei „poze existențiale" şi cantonarea în ea poate liniști foamea de sens a propriei conştiințe; numai că trebuie întreținută continuu cu argumente, cu justificări, cu mărturia altora. Orice imagine trebuie să aibă privitori, doar în felul acesta căpătându-şi statutul de imagine. Cu cât sunt mai mulți privitori, cu atât aceasta pare mai justificată.

*

Situarea imaginii de sine, ca proiecție, în zona nivelului de trai: orice proiecție de sine vrea să denote o aspirație, să se evidențieze ca parte a unui tablou mai amplu. Sau ca o fereastră ce trimite la un *de văzut* care sugerează un complex. Vrea să fie o parte a unui întreg care nu e (un întreg ce nu e posibil de fapt decât la nivelul imaginii).

*

Despre „a filosofa cu patentul". Pentru a putea gândi trebuie să te instalezi într-un punct de vedere stabil, din perspectiva căruia să analizezi relații şi să stabileşti raportări, inclusiv față de propriul loc. Numai că trebuie să te poți, la fel de uşor, „deşuruba", pentru a te putea lansa spre alte perspective, sau spre perspective multiple în mod simultan. „Sudura" într-un punct de vedere unic semnifică dogmatism (în sensul slab al termenului).

*

A râde nu este posibil decât din interiorul unei totalități, înțeleasă ca „o lume personală", din interiorul unui „univers" ce închide în el sensuri prin intermediul cărora îşi realizează de fapt închiderea. Pentru că râdem în special de ceea ce rupe în mod benign o armonie; râdem de o dizarmonie pentru a o readuce la armonie.

*

Într-o lume ce stă sub sensul Istoriei, lume marcată de absența Divinității, este normal ca persoana să-şi caute un loc în această Istorie, pentru a-şi satisface tendința de nemurire. Şi cum valoarea principală promovată de această Istorie este Progresul, accesul la nemurirea istorică este permis doar progresiştilor sau celor care contribuie la progres. Contribuie la progres în mod esențial cercetarea; astfel, cercetătorul capătă dintr-o dată un important rol social (evident, nu la noi, care nu-L avem nici pe Dumnezeu şi nici Istoria, tânjind însă după amândouă). Aşa ajunge cercetarea în centrul atenției sociale şi, cumva, devine un centru al lumii (poate de aceea se numesc *centre de cercetare*!).

*

Şi dacă tendința noastră de unificare, goana noastră după Unu, nu este decât o extindere nepermisă a spiritului nostru matematic? Unitatea presupune ordinea, iar ordinea dă seama de buna aşezare a lucrurilor în locuri determinate, pentru a putea fi găsite. Unitatea pare a fi o ordonare a lumii, o hartă pe care o constituim în domeniul ființei pentru a ne putea orienta. Ea poate fi simbolul călătoriei ce o facem „prin ființă", asemenea unor turişti conştiincioşi ce nu încetează să fotografieze tot ce îi înconjoară, uitând să vadă, singurele imagini la care au acces fiind cele fotografice.

*

A umbla tot timpul cu căştile în urechi dă seama de un mod de-a fi ce ne parvine dinspre a şaptea artă, cinematograful. Mai concret, filmele ne-a creat obişnuința asocierii imaginilor cu muzica, şi acum dorim ca viața de zi cu zi să aibă coloana sonoră pe care-o alegem. Unul din efectele acestor obişnuințe îl constituie amestecul dintre imaginar şi real, sintagma *viața ca în filme* dând glas unei astfel de situații. Oare putem spune de cei care ascultă muzică disco că vor să-şi danseze viața?

*

Putem vorbi de-o memorie a simțurilor noastre. Ea ni se dezvălui atunci când ne este dor în mod subit de un anume context; spre exemplu, de primăvara trăită într-un anumit colț al naturii. Această ambianță ni s-a întipărit în memorie fără a-i conştientiza existența. Şi când conştiința îşi reaşează conținuturile, unele dintre ele răzbat în sfera atenției, dezvăluindu-ne aspecte ale existenței noastre de care nu aveam habar.

*

După o anumită vârstă nu mai poți învăța, în sensul însuşirii unor cunoştințe de-a gata; poți doar citi şi interpreta. Ceva în tine se opune preluării *ad literam* a unor idei sau credințe. Orgolioşi fiind, am putea spune că dobândim o personalitate; poate este doar un semn de închistare.

*

Trebuie să ne imaginăm filosofii ca pe nişte muncitori ce trudesc în „interiorul" unei limbi pentru a-i lărgi orizonturile şi, odată cu asta, pentru a deschide noi posibilități gândirii. Deşi par exteriori, uneori aflându-se aşezați undeva sus (ori jos, în funcție de opțiunile personale), ei se situează în interiorul omenirii, „mai interiori" decât orice interioritate.

*

Unii filosofi joacă rolul de puncte de referință într-un dublu sens: prin importanța operei lor dar şi (mai ales) prin faptul că creează un câmp de înțelesuri comune pentru alții gânditori, ei dând cumva „cuvinte" limbajului filosofic (uneori chiar creând limbaje).

*

Aflați în imposibilitatea de a înțelege o persoană în întregul ei, mânați de dorința de unitate, luăm acele trăsături ale persoanei pe care le-am zărit (ori credem că le-am zărit) şi le potrivim la una din tipologiile ce ne sunt cunoscute (un motiv pentru a considera că a „învăța tipologiile" are drept consecință superficialitatea noastră în relație cu semenii). Din acel moment începem chiar să vedem persoana ca fiind asemenea modului în care s-au potrivit definițiile noastre. Forma cea mai joasă a acestei acțiuni o desfăşurăm atunci când recurgem la pseudo-tipologii de genul: prost, tâmpit, naiv etc. Forma mai înaltă (dar care are tot un caracter de lipsă) o reprezintă recurgerea la tipologii complicate; oricât de elaborate ar fi acestea, ele rămân şabloane în care încercăm să ne înghesuim semenii ce au nenorocul să ni se ivească în cale. E drept, la rândul nostru zăcem înghesuiți în cele mai ciudate „poziții" în care suntem puşi de cei ce ne privesc. Cel mai adesea potrivirea formelor este forțată de interesul celui care o aplică, unul din gesturile frecvente constând în a ne reteza din înălțime pentru a nu le face umbră; ne liniştește un pic faptul că nu ezităm nici un moment în a apela la aceleaşi gesturi față de ei. Şi în contextul acestor torturi imaginare ia naştere societate ce postulează idealuri ca Adevărul şi Binele.

*

Impersonalul „se" (*the happy man*) constituie regula pentru fiecare dintre noi; altfel spus, recurgem în mod cotidian la înțelesul comun al lucrurilor, lăsându-ne în voia şabloanelor. E o formă de economie a gândirii, prin inter-

mediul căreia alegem căile bătătorite în cazul activităților cotidiene pentru a câştiga timp. În astfel de momente avem încredere în lume, încredere ce constituie un puternic liant social. Autenticitatea propriei existențe nu este tulburată de aceste obişnuințe comportamentale; problemele apar atunci când le extindem nepermis, când pentru sensuri esențiale ale existenței noastre recurgem la „se spune" sau „se face" etc., acesta fiind sensul tare al căderii la nivelul lumii.

*

Îndreptățirea „schimbului de bune practici", metodă de diseminare a experiențelor pozitive ce ocupă un loc însemnat în spiritul occidental contemporan, este dată de modul nostru de-a fi în cadrul căruia căutăm continuu şabloane comportamentale în care să ne turnăm existența (ori în care deseori ne odihnim), în care să avem încredere deoarece au fost deja experimentate de alții.

*

Postularea absurdului ca inerent existenței (Albert Camus) înseamnă o negare a atotputerniciei logicii, deci a metafizicii.

*

Deosebirea pe care Aristotel o face între substanță şi materie, considerând că substanța este alcătuită din materie şi formă, deschide într-un mod specific domeniul științei orientând direcția multora din cercetările ulterioare. Putem chiar forța o analogie între formă şi ceea ce se înțelege în fizica actuală prin informație.

*

Într-un fel teoria evoluționistă afirmă că tot ceea ce este viu are drept strămoş comun (şi tată continuu)

Pământul. Iată unul din fundamentele ecologiei! (Ceea ce face din ecologie o „afacere de familie”.)

*

Este posibil ca filosofia să joace pentru ştiinţă acelaşi rol pe care alchimia la avut pentru chimie.

*

De ce presiune ne-ar putea scăpa moartea de o considerăm câteodată o eliberare?

*

Conceptul de *contribuţii* care este vehiculat de oamenii de ştiinţă îşi capătă sensul în orizontul unei gândiri sistematice: scriem *contribuţii* aşteptând ca altcineva să vină şi să le închege, pe ale noastre şi pe ale altora, într-un sistem. Dacă n-ar fi sistemul (sau ideea de progres) la ce am contribui de fapt?

*

Uneori limba noastră are un exces de sens: pentru a se ajunge la intenţia „ce se vrea exprimată” trebuie să „descărcăm” sensuri, şi asta o facem, culmea, adăugând cuvinte. Adică, pentru a transmitem mai puţin trebuie să spunem mai mult.

*

O bună parte din sensurile sub care „cad” lucrurile sunt umanizate; lucrurile ne apar încărcate de atribute umane, şi asta dă contur lumii.

*

Liantul unei societăţi nu-l constituie legea (în sensul juridic al termenului), ci convenţia (chiar dacă şi legea poate fi gândită, la limită, ca un tip special de convenţie).

Convenția determinantă în ceea ce priveşte existența unei societăți o constituie limbajul. Să ne amintim ceea ce cade mereu în uitare: stabilirea sensului cuvintelor (ori donarea de cuvinte unor sensuri) are loc în mod convențional. Astfel, limba maternă reprezintă continuul legământ pe care şiruri de strămoşi l-au respectat întru apărare şi dezvoltarea „instrumentului" care mijloceşte apariția gândiri noastre. Comparativ cu limba, toate celelalte norme şi legi au un caracter derivat.

*

Înțelegerea perspectivei evoluționiste este dependentă de viteza de curgere a timpului: dacă putem „rula" destul de repede timpul pentru a observa mişcările, transformările, vom putea observa şi conexiunile dintre ele. Zăresc aici un rost gnoseologic al timpului.

*

Faptul de a considera femeile siluete ca fiind frumoase constituie un simbol al timpurilor noastre de prosperitate economică, afirmând independența față de orice fluctuații ale hranei ce ar putea interveni. O persoană slabă sugerează posibilitatea de a avea acasă o cămară plină (de fapt, cămara a fost înlocuită de supermarket), şi de a nu-şi fi propria cămară (eventual şi a copiilor) în care sunt depozitate rezervele de energie pentru anticipate vremuri de lipsuri.

*

La bărbați orgasmul este numărătoarea inversă pentru ejaculare.

*

Printr-o ciudată eroare, Aristotel, care şi-a gândit lucrarea pe care o cunoaştem drept *Metafizica* drept o

Teologie, a ajuns să fie considerat părintele materialismului, mai ales a celui dialectic.

*

Diferența dintre mâncărurile plăcute la gust şi mâncărurile sănătoase nu au inventat-o contemporanii; spre exemplu, ea apare în *Metafizica* lui Aristotel (1027a). Doar că în cazul nostru diferența ajunge să fie promovată de reclame, nefiind doar pură demonstrație ştiințifică.

*

În cadrul unui discurs filosofic deseori conceptele suferă transformări de sens. Deşi sunt folosite inițial cu sensul dat (nu că ar exista un sens dat la modul absolut), după „trecerea" lor printr-un discurs filosofic consistent conceptele fundamentale pentru acel discurs „ies" modificate. Ceea ce ne arată provizoratul sensului lor la începutul discursului. Altfel spus, filosofia modifică însăşi conceptele pe baza cărora se desfăşoară. Dacă am imagina o asemănare între cuvintele esențiale ale unui discurs filosofic şi membrii unui grup, vom vedea că numeroase persoane din acel grup au la sfârşitul discursului o altă înfățişare. Ceea ce mă determină să consider că cuvintele trăiesc în filozofie, ele sunt chemate să-i desfăşoare existența şi esența.

*

Dorința de a ajunge la principii, ce marchează întreaga filozofie, este dată de teama de accidente, de fobia de întâmplător. Dacă ştii cauzele, dacă cunoşti regulile, vei stăpâni ceea ce te înconjoară. Din perspectiva tehnicii putem spune că metafizica a reuşit: a căpătat cunoaştere, şi asta se vede prin ceea ce omul a creat. Creația este un simbol al puterii sale ce ia parvenit prin intermediul cunoaşterii. Cum a folosit însă această putere? O întrebare

pe care metafizica uită uneori să o pună: Este bine pentru om să cunoască principiile? Dar asta pare că sună a Etică. Însă nu cumva la unul din „capetele" ei metafizica devine o etică?

*

Prin însuşi faptul de a defini un lucru îl clasificăm ca important, îl facem un „centru" la care vom raporta alte lucruri, arătând legăturile pe care le au cu acest „centru", ele devenind cumva fundalul pe care acesta va apărea ulterior. Într-un fel, putem să ne dăm seama ce lucruri sunt importante pentru noi încercând să vedem pe care din ele nu simțim nevoia să le definim.

*

Trebuie să ne imaginăm Grecia antică drept locul (şi timpul) în care gânditori au trudit câteva sute de ani pentru a deschide spațiul mental ce a făcut posibilă apariția a ceea ce este caracteristic modernității: ştiința, în înțelesul ei extins care înglobează şi tehnica. Ştiința are două rădăcini importante: limbajul şi Grecia antică.

*

În unele filme, melodii sau cărți trăim unii din posibilii noştri pe care nu i-am ales, trăim variante ale vieții noastre. Ele stau cumva sub imperiul lui „ce-ar fi fost dacă altele ar fi fost alegerile noastre".

*

O parte din frumusețea filmelor fără teme stringente, fără îndemnuri mobilizatoare, stă în fermentul pe care ele îl pot reprezenta pentru gândirea noastră. *Happy end*-ul ne îngroapă adesea orice tentativă de a gândi, oferindu-ne de-a gata alternative paradisiace.

*

Unii filosofi merită citiți doar ca exercițiu al gândirii. Pentru că, la fel ca în cazul corpului, şi gândirea cere exerciții de întreținere; e formă de *mind building* într-o epocă orientată predominant asupra frumuseții corporale. Doar că *mind builnding*-ul e mai aproape de posibilitățile omului decât *body building*-ul: primul este un dat, în timp ce cel din urmă este un de-venit. Culmea e că admirăm corpul într-o epocă ce-şi trage esența din gândire. Semn că ceva ne scapă.

*

Când credința este înlocuită de știință apare în mod inevitabil un nou cler: oamenii de știință. Asta deoarece în lumea contemporană, aşezată atât de mult sub semnul progresului, știința a devenit o nouă credință. (Ceva de genul Bisericii Scientologice nu face decât să confirme această situație, jucând rolul de simbol.) La fel ca în cazul oricărui tip de cler, există şi pentru oamenii de știință forme specifice de contact cu mulțimea, articolele sau prelegerile luând locul slujbelor duminicale. Există şi aici „preoți" aflați în slujba oamenilor cu bani (sau a banului) şi „preoți" care urmează în mod liber glasul conştiinței.

*

Cele mai durabile construcții sunt realizate în gândire ori prin intermediul ei; chiar şi piramidele, spre exemplu, îşi trag esența din gândurile care le-au prilejuit şi determinat construcția. Esența lor stă în sensul pe care-l poartă şi nu în masa inertă de piatră ce intră în compoziția lor; admirăm la ele modul în care gândirea a modelat piatra.

*

Dacă suntem îndeajuns de sinceri cu noi înşine să recunoaştem că cea mai mare parte a vieții noastre stă sub semnul propriilor alegeri, şi dacă ne gândim la consecințele

alegerilor noastre, atunci putem spune că *ne suferim propria libertate*. Acest drum al libertății direct către suferință refuzăm să-l vedem atunci când căutăm continuu vinovați pentru diferitele „conținuturi" ale existenței proprii. Ca națiune, neamuri precum tătarii, turcii, nemții, ruşii, au fost un opiu pentru conştiința libertății noastre deoarece în ei am găsit continuu vinovații pentru nenorocirile noastre care, într-o bună măsură, n-au fost decât consecințe ale propriilor alegeri.

*

În sens tare a munci înseamnă a-ți orienta toate eforturile în vederea atingerii unui scop. Când eforturile sun insuficiente şi neconcordante se iveşte sinonimia dintre muncă şi chin. Putem vorbi de muncile Iadului doar întrucât ele nu sunt eforturi pentru a face ceva determinat, ci eforturi de a nu face nimic, eforturi în care îți este făcut ceva; în Iad nu munceşti, ci eşti muncit. Dacă există munci în Iad ele sunt chinuri deoarece nu le putem alege scopul şi nu le vedem efectele în afara noastră; ele sunt munci fără rezultat, sau al căror rezultat este chinul nostru.

*

În textele unui scriitor poți să-i zăreşti vârsta spirituală. Pe baza obişnuințelor cotidiene tindem să interpretăm acreala drept un semn de bătrânețe sau de boală (hemoroizii lui Karl Marx pot constitui un argument în acest sens); ceea ce rareori corespunde realității.

*

Modul de gândire economică a unui scriitor este redat de principiul: a pune un gând deoparte.

*

Cuvintele nu sunt simpli purtători de informație; ele modelează mintea şi într-un mod derivat, prin însăşi existența lor (în minte), prin capacitatea de sinteză a experiențelor pe care o posedă. Putem spune că ele au un conținut latent de inteligență, conținut ce poate fi actualizat sau nu, în funcție de efortul personal.

*

Orice persoană este bântuită de spectrul larg al posibilităților de eroare, motivat de nivelul de cunoaştere, de maladiile personale etc. De aceea este bine că normalitate (care este media; deseori sinonimă cu mediocritatea) e stabilită de anturaj sau de societate. Numai că şi societatea (orice societate) are propriul evantai al posibilităților de eroare; şi erorile colective au efecte mult mai nocive decât cele individuale. Pentru exemple de erori colective este îndeajuns să privim secolul XX.

*

Am întâlnit la țăranii români o zicală ciudată: „unde e multă minte e şi multă prostie". La o primă privire sunt tentat să cred că este un mecanism de apărare (în sensul de liniştire a conştiinței) față de lucrurile stranii ce le văd la oamenii cu carte. Dacă mă gândesc însă la evoluția ştiinței din secolul XX şi la evenimentele istorice din acelaşi secol tind să cred că țăranul român are dreptate. Poate că ştiința face mai vizibilă prostia deoarece îi pune la îndemână mijloacele tehnice necesare pentru a merge până la capăt.

*

Lăsăm deseori pe ceilalți să brodeze pe seama sensului nespuselor noastre fără ca noi să fi încercat să-l turnăm în cuvinte. Şi când te gândeşti că multe din trăsăturile chipului în care ne văd ceilalți iau naştere pe această cale!

*

Un raport interesant dintre minte şi timp îl găsim la Daniel Dennett (*Tipuri mentale*): mintea produce viitorul (în sensul că este mobilizată toată pentru a conserva individul, pentru a-i „da" un viitor).

*

Partea nevăzută a limbajului e că el ne închide posibilitățile de alegere a unei acțiuni sau alta prin faptul că numărul posibilităților pe care le zărim este limitat de însăşi structura limbii. Altfel spus, minunatul „instrument" care este limbajul constituie în acelaşi timp şi o „închisoare". Este partea proastă a unui lucru bun.

*

Plăcerea (sau încrâncenarea) pe care ne-o stârnește uneori unul din posibilii unei situații ne ocultează perspectiva asupra altor posibili. Ne închidem astfel într-un punct de vedere şi-l argumentăm cu zel, luptând să-i demonstrăm justificarea în fața altora şi a noastră. Ne însuşim atât de puternic acel punct de vedere încât el devine o parte din *Sine*, în demonstrarea lui jucându-se unul din contururile propriei identități. Acesta este unul din motivele situației în care luăm în mod personal o dezbatere asupra ideilor. Deontologia dezbaterilor publice ne cere să evităm personalizarea ideilor pentru a putea fi deschişi la argumente; din punctul de vedere al dezbaterii publice perspectiva este corectă. Numai că se rupe parcă ceva în noi când o idee, în jurul căreia ne-am regăsit ceva din identitatea personală, trebuie smulsă „din noi". Asta şi din cauza discretei ambiguități a modului în care „se" raportează la idei: ni se solicită o continuă depersonalizare față de ale noastre în timp ce asistăm la o continuă personalizare a celor elaborate de alții (aparatul critici al oricărei lucrări fiind un bun argument în acest sens).

*

Deseori nemulțumirea față de propria viață ne este dată de o inadecvată proiectare a ei ce porneşte de la o neînțelegere a propriilor resurse. Cădem cumva în proiectul altuia (este impersonalul „se" al proiectării) crezând că este al nostru, şi nu reuşim a înțelege de ce nu putem ajunge la rezultatul dorit. Asta şi datorită faptului că alții încearcă să ne impună reuşitele lor drept valori, adoptarea acestora de către noi confirmându-le (frecvent în mod artificial) valoarea.

*

Timpul este identic cu simbolurile la care recurgem pentru a-l înțelege.

*

Sărăcia vizuală în care ne-a ținut comunismul a determinat o stagnare mentală la nivelul epocilor în care accentul cădea pe scris; această situație coincide însă cu o creştere a capacității de abstractizare. Am fost totuşi rupți de structura contemporană a vizualului, ceea ce explică şocul vizual trăit după Revoluție. Orice analiză a structurilor mentale ale cetățenilor români trebuie să țină cont de această „evoluție".

*

În universul de discurs al regiunilor ontologice postulate de Husserl, limbajul constituie o regiune particulară. Discursul lui Heidegger despre sensul ființei desfăşurat în *Sein und Zeit* în această regiune îşi are situarea.

*

A-ți trăi viața înseamnă într-un fel a te contura la suprafața lumii, în pojghița subțire creată de impersonalul „se"; această crustă poate fi spartă prin gândire; ceea ce înseamnă însă *a gândi viața*. A alege între aceste două moduri de-a fi constituie unul din sensurile fundamentale

ale libertății. Şi argumente solide pot fi aduse în favoarea fiecăreia dintre variante.

*

Definirea spațiului public trebuie să pornească de la limbă; în acelaşi timp însă şi spațiul privat îşi capătă identitatea tot în sfera limbii. Ceea ce indică o relație specială existentă între cele două spații.

*

Faptul de a fi o brută este determinat de limitele modului de-a vedea a acelei entități: ea nu poate vedea în alții decât animale, şi se comportă cu ei ca atare. E parte a unei forme de recunoaştere a semenului în cadrul căreia forțăm asemănarea altuia cu noi.

*

Profesorii de filozofie pot fi îndrumători spirituali ai ateilor, ei rămânând, în absența religiei, singurii ce pot furniza o viziune de ansamblu pe care o existență se poate sprijini.

*

Cei ce au o teorie se grăbesc să o împărtăşească altora, de parcă în însăşi acea teorie stă conceptul comunicării sale. Împărtăşirea unei teorii ia deseori forme agresive deoarece ea nu este importantă pentru cel ce o propovăduieşte atât prin ceea ce are pretenția că descoperă, cât prin justificare pe care o aduce existenței autorului ei. Puțin importă dacă ea a fost sau nu verificată; important e că descoperitorul ei crede în ea; deci, într-un fel, orice teorie este o credință, împărtăşită de una sau mai multe persoane. În fond, între cei care încearcă să ne convertească la o anumită credință şi cei care vor să aderăm la punctul lor de vedere (pentru a-i justifica drept unul din centrele lumii, aşa

cum se cred) este doar o mică diferență. Şi în timp ce vă spun asta încerc să vă convertesc la punctul meu de vedere!

*

Evitarea aromelor poate da seama de o sărăcie intenționată a datelor simțurilor pentru a favoriza rațiunea (prin crearea unor condiții aseptice). În acest caz e vorba însă de o rațiune ce se îndepărtează intenționat de realitate, cel mai adesea pentru a-i pătrunde esența; o fugă de realitate (de suprafața acesteia) în realitate (în sensurile ei adânci). Numai că acest refuz al bogăției simțurilor se bazează pe capacitatea predecesorilor de a organiza datele sensibile şi de a le comunica. Dacă adăugăm şi limitele limbajului, e vorba în acest caz de trei locuri în care poate interveni eroarea, şubrezind construcțiile raționale ulterioare. Din această perspectivă procesarea datelor propriei sensibilități poate reduce riscurile, chiar dacă încarcă operațiile gândirii cu date suplimentare.

*

Ideile pot ucide. Cu mult înainte ca bubuitul armelor să anunțe victimele, zgomotul surd al ideilor le pregătește moartea. De aceea cred că principala bătălie se dă pe terenul ideilor, lupta fiind anunțată de transformarea ideilor în ideologii. Ideile iau naştere ca sensuri, pe baza altor sensuri; oamenii recurg la idei şi pentru a da sens existenței lor. Pentru prea mulți oameni *a ucide* constituie o parte a sensului existenței proprii, uneori singurul sens. Putem spune în acest context că nevoia de sens ucide.

*

Dintr-o perspectivă pragmatică putem vorbi de domenii în care absența credinței se dovedeşte eficientă; spre exemplu, în domeniul medicinii. Lipsindu-le speranța în veşnicie, oamenii sunt mult mai dispuşi să investească

timp şi bani pentru prelungirea propriei vieți. Acesta este unul din motivele pentru care medicii nu sunt deosebit de prețuiți în societățile religioase sau pretins religioase.

*

În această epocă marcată de identificarea, acumularea şi consumul de resurse, *a consuma* a devenit o valoare şi un criteriu în funcție de care se măsoară reuşita individuală. Astfel, oamenii se întrec în a deveni consumatori, fiind mai apreciat cel care reuşeşte să consume mai mult. A avea o maşină cât mai puternică, uneori un avion sau cel puțin o barcă, aer condiționat, încălzire centralizată, cât mai multe aparate şi becuri etc., constituie obiective curente (deseori singurele) pentru contemporani. Mai mult chiar, stima față de propria persoană ajunge deseori să fie direct proporțională cu resursele procurate şi consumate.

*

Din dorința de a fi pe plac societății suntem atât de atenți la fața pe care o arătăm celorlalți încât ajungem să ne identificăm cu această imagine; altfel spus, imaginea pe care dorim s-o proiectăm devine imagine de sine. Este un „camelionism al *Sine*-lui" ce ne devine însăşi esența. Ca efecte putem observa faptul că centrul propriei persoane cade în afara noastră iar conflictele sociale dintre diferite imagini devin conflicte personale; idiosincraziile grupului la care aspirăm devin idiosincrazii personale. Interiorizarea acestor conflicte sociale se adaugă tensiunilor deja existente între *Sine* şi *Sine*-le social. În aceste condiții identitatea personală devine una pur conjuncturală, *eu* fiind în bună măsură *ei* (nişte *ei* determinați, ce depăşesc cadrul general al amestecului inextricabil dintre individ şi societate ce stă la baza formării persoanei).

*

Dezvoltarea atâtor ştiinţe ce se ocupă de studiul omului ne distruge şi ultima urmă de intimitate. După cum ştim, cel puţin de la Aristotel încoace, orice ştiinţă recurge la generalizări din imposibilitatea de a opera cu toţi individualii. Această regulă conduce în ştiinţele umaniste ce au ca subiect omul la o continuă generare a unor clase în care trebuie să intre şi cele mai personale trăsături ale noastre, creând astfel o puternică presiune asupra individualităţii. Suntem împinşi (sau ne împingem reciproc) în tot mai multe clase comune şi altora, fapt ce sfârşeşte prin a ne modifica identitate: începem să ne definim pornind de la *grupurile de apartenenţă*, sau de la clasele cu care avem ceva în comun, centrul identităţii personale „căzând" în societate. Constat însă o lipsă a umbrei, a unui colţ în care să mă regăsesc, a unui loc ce poate face ca dialogul interior să nu fie de fapt o discuţie a unui grup cu altul. Văd în acelaşi timp că această nostalgie pare o nostalgie după neştiinţă, după inocentele momente în care credeam că *eu* sunt *eu*, şi nu că, în mare măsură, *eu* sunt *ceilalţi*. Altfel spus, mi-e dor de începutul *Sine*-lui!

*

Obiceiurile noastre sunt într-un asemenea grad coparticipante la identitatea personală încât privarea de ele o putem percepe ca o umbră ce cade pe *Sine*, drept o lipsă a unei regiuni a *Sine*-lui. Nostalgia după locul natal îşi are originile în acelaşi mecanism de constituire şi subzistenţă a identităţii (în absenţa căreia ar fi imposibilă orice cunoaştere, deoarece nu este posibilă o cunoaştere fără un pol de raportare): nu ne este dor de locul natal propriu-zis, ci de locul pe care el îl deţine în identitatea personală; în el neam constituit ca *Sine*, şi profilul încă se mai zăreşte la temelia *Sine*-lui. Altfel spus, ne e dor (şi) de o anumită formă a *Sine*-lui, ne e dor de modul în care „arătam" noi în acel loc. Astfel, dorul de casă este dorul după un teren solid

al *Sine*-lui, ca punct de vedere stabil asupra lumii. Casa este locul în care *Sine*-le se simte în siguranță în puzderia de obișnuințe ce nu trebuie, fiecare dintre ele, raționalizate, obișnuințe generate (cel mai adesea) de nevoi a căror satisfacere în medii străine riscă să ne consume o mare cantitate de energie. Dintr-o perspectivă energetică asupra omului, casa este locul cu un consum mic; locul cu cel mai mic consum de energie pentru a supraviețui este casa copilăriei, când nevoile noastre sunt satisfăcute de eforturile părinților (creând altele în acelaşi timp).

*

În textura a ceea ce considerăm a fi adevărat stau ascunse credințele noastre, derivate din ceea ce constituie structura intenționalității noastre. Adevărurile personale (sau raportările personale la adevăr) nu țin într-atât de construcții raționale cât mai curând de ceea ce se cheamă „o logică a inimii" (pe care o vedem aici extinsă de la dragoste la ansamblul existenței). Aflați sub imperiul credințelor personale trăim un fel de „cecitate silogistică": suntem convinşi de adevărul oricărei argumentații ce vine în sprijinul a ceea ce credem; oricât de juste ar fi argumentele contrare, nu le vom zări îndreptățirea. Din această perspectivă credințele personale înseamnă într-un fel judecăți ce aşteaptă doar o împlinire silogistică formală; ele transformă logica în instrument ce ajută la argumentarea credințelor. Oricât ne-am strădui, adevărul cade cel mai adesea în umbra unor credințe a căror geneză depăşeşte tărâmul logicii.

*

În Pământ timpul ia formă materială: diversele perioade sunt sedimentate în straturile succesive ale solului. Găsim organisme dispărute aşezate în timpul lor; dinozauri îşi indică epoca. Poate că mărimea construcțiilor omeneşti

are în special rolul de a traversa mai multe straturi; deci nu reprezintă atât o luptă cu spațiul cât una cu timpul.

*

Avem nevoie de ieşirea de sub imperiul progresului, acesta având un sens totalizator ce ascunde existența!

*

Într-o lume atee ce se vrea condusă doar de legi, biroul avocatului tinde să ia locul confesionalului; el este mediatorul dintre cetățean şi impersonala literă a legii. O problemă o constituie faptul că şi el e nevoit deseori să spună: „necunoscute sunt căile… legii". Generat de experiență sau născut în orizontul creştin, bunul simț al țăranului român îi spune să nu aibă de-a face cu aşa ceva; nu ştiu dacă la bază se află inaptitudinea noastră esențială pentru a judeca drept sau credința în imposibilitatea dreptății în această lume. Poate că e doar una din formele neîncrederii în intelectuali pe care o manifestă de veacuri.

*

A scrie înseamnă a scormoni după sensuri latente ce stau ascunse în propria minte (nu tăgăduiesc că chiar această scormonire, ca o nouă orientare, poate da naştere unor sensuri). Altfel spus, este o aducere la vedere a ceea ce eşti deja; ceea ce conduce la o altă posibilă interpretare: a nu scrie (a nu reflecta mai curând) înseamnă a nu afla niciodată cine eşti, a-ți rămâne străin.

*

Conceptul de timp în care ne situăm în mod cotidian este tributar biologicului (viului în general şi propriului corp în special), având un sens de curgere. De aceea ne pare greu de înțeles conceptul de timp ciclic sau cel al unui timp

fără sens de curgere, situat în afara oricărei mişcări şi direcţii de curgere.

*

Dorința noastră de tinerețe dă seama de o spaimă de viitor? Ori de plăcerea situării într-o veşnică promisiune de-a fi?

*

În fermenți unei gândiri intră în mod inevitabil şi o femeie frumoasă. Ca simbol al frumuseții sau fiind înlocuită de un simbol al frumuseții; deci, ca absență sau, cel mai adesea, ca prezență. Ca absență aduce misterul, iar ca prezență claritatea a ceea ce este. Ea e capătul unui drum fără capăt; dar un capăt ce nu reprezintă o fundătură, ci o continuă reluare. E o fereastră către rai şi către iad în acelaşi timp (şi deseori prin aceleaşi gesturi), lăsându-ți posibilitatea de a alege, fără a avea însă voința de a o face. E împlinirea plăcută şi dureroasă, uneori dureros de plăcută, a unui ideal. Nu poți spune niciodată în mod definitiv dacă o ai sau te are, dacă este a ta sau eşti al ei (deseori încercăm să soluționăm dilema printr-un iluzoriu *noi*). Raportat la timp, e o Fata Morgana a veşniciei: dacă „ai" frumusețea ei poți trăi o clipă cu sentimentul că ai totul. Ciudat e faptul că mare parte din valoarea ei stă în privirile celorlalți; de aici atât mândria cât şi chinul ce te poate duce în vecinătatea iadului. Iar dacă n-ai fi întâlnit-o ai fi trăit toată viața cu sentimentul unei lipse, a unei absențe ce pare uneori absența ta de la propria existență. Himeră şi realitate adâncă în acelaşi timp, ea te face să întrezăreşti fața pe care idealurile împlinite ar putea-o avea, dacă n-ar rămâne la stadiul de simple idealuri inadecvate la posibilii unei realități.

Cred că femeia frumoasă aduce cu sine presimțirea a două depărtări: raiul şi iadul, în intervalul dintre ele urmând a-ți țese existența; pe primul îl doreşti iar celălalt de vrea.

Uneori cele două sunt extrem de apropiate, fiind despărțite doar de zâmbetul ei.

*

În manea asistăm la o decădere a limbajului; e o încercare de estetizare a bârfei, care nu face decât să evidențieze limitele de jos ale vorbirii. Un limbaj utilizat în sens slab, cu o coloană sonoră la fel de subțire în conținuturi explică succesul acestui gen; această structură lipsită de o minimă rigurozitate este permeabilă la orice închipuire personală. În plus, ea oferă sensuri facile unor instincte a căror luminare într-un mod profund ocupă mult timp şi cere prea mult efort.

*

Știința este orientată către o intensă specializare. Cine mai asigură în acest context viziunea de ansamblu? Îmi place să cred că filozofia. Din păcate, o mare parte din această responsabilitate a fost asumată de politică.

*

Ceasul ne-a distrus relația personală pe care o aveam cu lumea; el ne îndeamnă să ne obiectivăm, să ne vedem din afară. Când spun „mai stau 20 de minute" sau „merg timp de o oră" mă forțez să fiu conform unei temporalități inventate, să mă îndepărtez de maniera proprie de temporalizare. Nu pot găsi un corespondent interior pentru „mai stau 20 de minute" deoarece al meu *a sta* se organizează după alte coordonate: stau când sunt obosit, ori când sunt interesat de ceva etc.; deci oboseala, interesul şi altele îl determină pe *a sta*, şi nu raportarea la această formă de marcare a timpului. Asta şi explică de ce întârziem atât de frecvent: trăim în mod propriu timpul. A fi punctual înseamnă a renunța la subiectivitatea ta şi a te obiectiva. (E drept, nu-mi pot da întâlnire şi să spun că „voi veni când am

chef"; dar pot să iau în considerare raportările mele la natură şi să spun „diseară" ori la miezul zilei.) Altfel spus, punctualitatea nemțească este obiectivare, renunțare de sine în favoarea a ceea ce ne vine de la „noi". Legătura dintre obiectivare, obiectiv şi societate este foarte strânsă; ceea ce demonstrează că societate e cumva ruptă de subiectivitate.

*

Pilula, ca adjuvant al sănătății personale, reflectă viziunea mecanicistă pe care o avem asupra totului, deci şi a propriului organism. Forma şi funcțiile ei trimit la alte dispozitive prin intermediul cărora reparăm (spre exemplu piulița, şurubul etc.); cumva ne-o imaginăm ca aşezându-se undeva, odată înghițită, într-un loc care are o lipsă ce este suplinită tocmai de această *pastilă*. Ne este mai greu să facem asta cu ceaiul; preferăm, în acelaşi timp, injecțiile. Şi dacă nu suntem situați (şi) într-un orizont religios, ne este greu să ne imaginăm acțiunea descântecului (care poate de aceea nu are efect).

*

Rugăciunea trebuie privită şi ca o modalitate de organizare a conştiinței proprii, de ordonare a valorilor, de orientare a atenției. Ea nu este numai mesajul transmis, ci şi însuşirea acestui mesaj, orientarea după el, capacitatea de a deveni acest mesaj.

*

Dumnezeu reprezintă şi distanța de care avem nevoie pentru a ne vedea aşa cum suntem. El este (din perspectiva chemării) şi ieşirea din circuitul lumii în care suntem prinşi. Este saltul oricând posibil (dar nu oricum) dincolo de propria suficiență.

*

Limba natală este mediatorul spiritualității noastre, dar ne este şi limită totodată; ea este deschidere către gândire şi închiderea *într-o gândire* în acelaşi timp. Putem spune c-o iubim abia după ce o depăşim înspre gândirea în alte limbi, resimțind-o ca „locul" în care gândirea noastră se simte acasă.

*

Raporturile cu limba ar trebui gândite din perspectiva uzucapiunii: o are cel care o stăpâneşte mai mult timp. Ar trebui deci să introducem şi tagma *detentorilor precari*, ale căror drepturi în ceea ce priveşte raporturile lor cu limba trebuie limitate. Constituie, spre exemplu, o formă de restricționare interzicerea, pentru persoanele ce nu stăpânesc limba, aparițiilor publice; aceste situații tind să facă din respectivi indivizi promotori ai limbii în condițiile în care ei nu „o dețin". Ar fi o aplicare a principiului *Nemo dat quod non habet*. Am putea traduce şi prin: nimeni nu poate da glas – în public (şi publicului) – dacă nu-l are; or, vedem oameni ce nu au glas, ci doar modulații mai complexe ale răcnetului.

*

Senzația de a avea întrebările potrivite pentru a putea cunoaşte; ea este parte a „dispoziției cunoscătoare" ce e mai mult decât voință: e orientare. Ceea ce mă conduce la ideea întemeierii *faptului-de-a-cunoaşte* pe prolegomene. Nu este îndeajuns să vrei să cunoşti, ci trebuie să şi poți; iar a putea pleacă de la o orientare potrivită pentru a putea cunoaşte; orientare care e în fond tot un *a cunoaşte* (fie şi în varianta limitativă, la modul negativ, ca „ştiu că nu ştiu ceva"). De aici şi întemeierea criticii cunoaşterii.

*

Gândirea noastră e în bună măsură o serie de citate din oamenii semnificativi pe care i-am întâlnit. Dau aici lui *a întâlni* un sens mai larg, ce include atât întâlnirile mediate de cărțile scrise de ei cât şi pe cele mediate doar de limbaj, acesta conținând într-un mod aparte „gândiri".

*

Este nefiresc să vorbeşti față de părinții tăi de propria ta moarte; e o negare (cu seninătate ori indiferență) a chinului lor de a te *în-ființa*. Nu înțelepciunea grăieşte în noi în acest caz, ci neînțelegerea faptului că în discuție e un sens al existenței lor (deseori singurul). De o astfel de neînțelegere ne vindecă deseori copiii noştri când ne aplică aceeaşi măsură.

*

Caracterul este fața pe care o arătăm semenilor o bună bucată de timp (în principiu toată viața); e ca o reificare a noastră, în cadrul căreia transformarea în „statuie" (ce ar indica permanența, consistența noastră) ar fi de dorit. Această față nu poate fi acoperită de o mască; deci, nici „machiată". Ceea ce ar însemna că este „frumusețe rezistentă în timp în afara oricăror artificii". De aici poate şi sintagma „frumusețe de caracter". Într-o ceartă ne grăbim să-i reproşăm celuilalt defectele de caracter, uitând vina noastră de ale fi văzut abia acum, vină care dă seama de fapt de o generalizare pripită.

*

Poți deveni convins că o persoană este nervoasă doar plecând de la faptul, întâmplător de altfel, că ai întâlnit-o în situații enervante. Numai că generalizarea ta nu va reda temperamentul ei, ci pe al tău, pripeala fiind unul din semnele nervozității.

*

Îmi simt în mod dureros sărăcia expresiilor, puținătatea cuvintelor; durere ce indică o inadecvare: a mea față de mine!

*

În universul de discurs deschis de filosofia lui Sartre nu putem spune că femeile au mai puțină conștiință de sine, ci doar că sunt mai puțin orientate către reflexiv, baza fiind non-reflexivitatea; deci, au mai multă conștiință (de) sine. Ceea ce, printre altele, înseamnă că își trăiesc corpul mai bine decât bărbații, aceștia fiind mai înclinați să-l gândească.

*

Într-o epocă dominată de imagine ne este imposibil să avem dureri oarbe. Simțim că ne doare ceea ce ne arată atlasele de anatomie sau mijloacele moderne de investigații: radiografia, ecografia, tomografia etc. Durerile noastre capătă chip, fiind asemenea unor demoni pe care vrem să-i izgonim. Într-un anume fel chipul durerii (de fapt închipuirea ei) ne liniștește; de aici și diferența între durerile celui ce știe puțină anatomie, și nimic despre boala sa, și calmitatea (în durere) a celui ce-și cunoaște boala, care trăiește într-un dialog continuu cu organele afectate. Această cunoaștere are și un revers: vedem bolnavi care devin boala lor (deoarece asta vor să devină), asumându-și rolul (care implică și un *status*) pe care societatea îl alocă unui suferind de-o anumită boală. La limită, putem vorbi chiar de asocieri spontane (lăsăm la o parte pe cele voluntare) ale suferinzilor de variate boli, constituite în vederea apărării bolii lor, datorata, poate, și meschinului (dar firescului) sentiment de ușurare a suferinței când vezi și pe alții suferind de aceeași boală. E și ceva magic aici, legat de speranța inconștientă a diluării bolii, a răului care te afectează.

*

Idealul de *în-sine* sub care să ni se constituie trecutul îl vedem deseori sub chipul unei statui. O formă contemporană de nemurire: prin statuia noastră.

*

Utilizarea cotidiană a limbajului creează structuri (să le numim *structurile cotidianității*) ce opun rezistență la abordările metafizice. Această rezistență este vizibilă îndeobște în dificultățile cu care accedem la un text filosofic, la deschiderea către un alt mod de-a vedea. Asta și pentru că înțelegerea presupune schimbarea, fie și temporară, a modului cotidian de „a vedea"; e ceva din a te strecura în mintea altuia, din a te strecura într-un alt punct de vedere.

*

Sexualitatea este de la început și până la sfârșit dispunere întru așteptarea celuilalt; un celălalt determinat, cel puțin din punct de vedere sexual. Sexualitatea este exterioritate a ființei, ieșire înspre, întâmpinare, așteptare. În felul acesta ea redă una din coordonatele (unei triangulări de altfel imposibile) lui *a-fi-în-situație*, ale facticității. Nu depinde de noi, dar ne-o asumăm ca fiind a noastră. Iar asumarea poate merge de la identificare totală până la negare (ea fiind prezentă în acest caz drept cea-care-este-continuu-negată). Unul din sensurile permanenței noastre îl reprezintă conviețuirea cu propria sexualitate, care este *Eu* și *Străinul* în același timp; o avem și suntem posedați de ea în mod simultan.

*

Capcana pe care ne-o întind femeile: înainte de căsătorie se expun ca obiecte ale dorințelor noastre, iar după se dezvăluie ca subiecte animate de dorințe proprii

(întotdeauna diferite de ale noastre) ce vor să facă din noi obiectele dorințelor lor. Paradoxul e că dacă se arată de la început ca subiecte ale propriilor dorințe ne enervează; semn că ne place să fim păcăliți.

*

Atracția unei femei frumoase este sporită de privirile îndreptate asupra ei. Ceea ce ne arată că esența frumuseții nu se găseşte atât în ceea ce considerăm frumos în mod subiectiv cât în însuşi faptul că-l considerăm, noi toți, frumos. Frumusețea femeii frumoase este dată de contextul cultural în care se găseşte.

*

Încercăm să ne refugiem din fața nevoii de sens a existenței noastre într-o relație cu o altă existență. Ne este uşor când corpul ne mână către alt corp. Mai trist e când nu descoperim sensul existenței proprii acolo, când rămânem iarăşi singuri în fața noastră, chiar dacă având un vecin.

*

În absența unei perpetue mutări a noastre în spirit rămânem carne; riscăm să ne vedem drept „carne mergând pe stradă" (datorită nouă şi datorită altora). Şi de aici până la a ne mânca unii pe alții nu mai e decât un pas.

*

Nu putem înțelege semnificația unui concept printr-o definiție, ci doar prin situarea noastră *în* sistemul căruia îi aparține acel concept.

*

Mult timp filosofii au râvnit la statutul de „preoți atei". Odată cu schimbarea ierarhiilor sociale tind către

statutul de *om de ştiinţă*. Numai că aici e ca şi cum ar dori să-şi fie propriul copil.

*

Instituția inițierii şi a inițiaților îşi are una dintre justificări în faptul că anumite cunoştinţe pot deveni toxice pentru neiniţiaţi. Ceea ce le lipseşte neiniţiaţilor (şi ceea ce constituie în bună măsură sensul inițierii) este *Orizontul de sens* corespunzător în care unui anumit sens îi poate fi descoperită esența. Acesta este deseori şi temeiul (deseori neconştientizat) interdicției practicării unor profesii în lipsa *inițierii* corespunzătoare. Inițierea [gândită deseori asemenea unei facultăți (ca formă de studii superioare); ceea ce mă duce cu gândul la dezvoltarea unor facultăți personale] conturează Orizontul de sens specific unei ştiințe abia raportat la care anumite concepte îşi pot căpăta sensul şi anumite straturi ale realității îşi pot deschide înțelesul.

*

Poate că nu religia este *opiu pentru popor* (K. Marx), ci naţiunea (ca stat naţional) şi clasa (socială); postmodernismul consideră că este de fapt raţiunea.

*

Rolul „omului de cultură" este să ofere un punct de vedere inedit asupra existenței, asupra vieții. Cultura intervine astfel ca o multiplicare a punctelor de vedere „obiective" asupra propriei vieți. Ea este echivalentă cu rolul pe care reflexia îl joacă în cazul persoanei. Însă prin distanța pe care o ia, distanță necesară de altfel pentru asigurarea unei vederi ample, tinde către Dumnezeu, chiar şi atunci când intenționează să-L nege. Abia ideea de Divinitate (în termeni creştini, Dumnezeu) a deschis spațiul în care cultura poate să se ivească.

*

Prin intermediul cuvintelor limbajul sparge coerența ființei, pe care încearcă apoi s-o recompună în mod discursiv, creând ceea ce considerăm a fi *realitate*a. Putem spune așadar că realitatea este un construcție discursivă, este *discursul* conştiinței noastre.

*

A citi o Istorie a filozofiei e ca şi cum te-ai uita pe o hartă turistică: are caracter de orientare. A citi un filozof înseamnă a vizita unul dintre obiectivele turistice. Şi pretenția „turistului" e de a fi filosof, sau de „a face filozofie" (ceea ce înseamnă deja un început de metafizică prin trecerea gândirii în domeniul actului).

*

Cultura îți oferă „instrumentele" necesare pentru a-ți înțelege propria existență. Pentru a le utiliza însă trebuie ca nevoia înțelegerii propriei existențe să te chinuiască, să fii bântuit de căutarea sensului existenței tale. Această orientare nu este însă una ce se poate determina prin voință; cel mult poate fi trezită (Karl Jaspers spunea că rolul filosofului e de a trezi la existență). În esența ei această orientare pare că vine de *dincolo*.

*

În forme variate arta unei epoci exprimă filosofia acelor timpuri, având uneori şi un caracter anticipator pentru gândire.

*

Suntem efemeri prin dorințele noastre; ne dorim deseori lucruri perisabile, de a căror degradare ajungem să suferim. Nu avem decât un pas de făcut până la constatarea că *nu durează*; pasul acesta nu-l vom face niciodată. Poate

şi pentru faptul că această descoperire riscă să ne dezvăluie propriile limite temporale.

*

Orice carte este un mănunchi de trimiteri la totalitatea în care iau naştere sensurile autorului, al orizontului lui de sens. Doar în măsura în care orizontul lui de sens se suprapune peste cel comunitar (ca domeniu intersubiectiv care este constituit pe structura limbii şi a culturii) putem accede la înțelesurile vehiculate.

*

Ce bucurie ascunsă avem când găsim pe unul mai „mic" decât noi: datorită efectului de contrast, ne face să ne simțim mai „mari". Pentru a evita astfel de auto-mulțumiri morala a lansat imperative de genul „măsoară-ți puterile cu un egal". În lumina acestor imperative câtă simpatie ne stârneşte o persoană scundă care este bătută de o matahală, în condițiile unei evidente disproporții de forță! Nu are nicio importanță faptul că, uneori, tocmai cel mic nu şi-a evaluat corect puterile şi a sărit la bătaie. Se vede treaba că acest imperativ s-a ivit pe fondul unei temeri ancestrale de *alții* mai mari. Toate acestea nu ne împiedică să fim străbătuți, sau măcar încercați, de o undă de mândrie când găsim, în orice domeniu, pe unul mai slab ca noi. Inversând perspectiva am putea spune că existența celor mici îi face să pară mari pe cei mari. Şi acesta este modul dominant de generare a valorilor la noi.

*

Dacă în S.U.A., sub comandamentele corectitudinii politice, în orice instituție trebuie să existe un anumit număr de afro-americani, la noi orice instituție are prostul ei; el este capătul de început al ierarhiei, la care se raportează toți. Într-o imagine a eficienței ideale am putea să spunem că

este îndeajuns să creştem nivelul de competenţă al prostului pentru a ridica nivelul întregii ierarhii. Numai că la prima sclipire de inteligenţă prostul îşi va căuta alt prost (sau post) ca punct de reper. Dacă nu va face el aceasta, în mod sigur o vor face şefii lui, deoarece deşteptăciunea prostului îi debusolează. Ceea ce ne arată că la noi ierarhiile îşi au punctul de orientare şi fundamentele la bază, şi nu la vârf.

*

Televizorul constituie un mijloc eficient de omogenizare, de transformare a persoanelor în indivizi. Diversitatea punctelor de vedere existentă în mod spontan în viaţa cotidiană este foarte mult limitată în faţa televizorului; două limitări sunt mai frecvente: atitudinea pro sau contra (cu marcată tendinţă de dispariţie a nuanţelor) şi atitudinea apologetică (forma maximă de limitare). Deseori sondajele indică astfel de atitudini (pe care în bună măsură le şi induc prin publicarea sondajelor). Putem vorbi de pericolul pe care-l reprezintă pentru gândire limitarea variantelor; aceasta creează senzaţia unui *tertum non datur*.

*

Orice carte o citim din perspectiva unui proiect ce o priveşte sau care o include; riguros vorbind, din perspectiva mai multor proiecte fundamentale, aceste perspective dezvăluindu-se abia ulterior. Şi înţelesul pe care-l vom avea asupra ei va fi ghidat de aceste perspective; va fi un înţeles *perspectivistic*.

*

Conţinut al înţelepciunii: deschiderea către mai multe sensuri posibile ale vieţii prin luarea unei distanţe faţă de sensul curent în care eşti antrenat. Adică a-ţi explora, fie şi numai pe calea gândului, diversele posibilităţi de-a fi, o parte din variantele de „tine” pe care le refuzi odată cu

fiecare alegere fundamentală; altfel spus, dorința de universalitate (dar care să nu izvorască dintr-o indecizie).

*

Să luăm în considerare şi posibilitatea ca limba română, în creuzetul căreia ni se formează conştiința, să nu suporte rigoarea nemțească. Poate că avem prea multe cuvinte care ne *atrag* mintea către lene, către relativism.

*

Peste cuvintele *şansă* şi *risc* încă nu s-a aşezat umbra axiologiei, ele fiind folosite într-o totală devălmăşie axiologică; spre exemplu, auzi deseori spunându-se în media: cineva care a suferit un accident „are multe şanse să moară", ca şi cum acea persoană abia aşteaptă să moară, când de fapt e vorba de *riscuri*. Ceea ce impune extinderea conceptului de risc de la cauze determinate (ceea ce exprimăm prin *riscuri*) la cauze nedeterminate (când spunem *risc*). Şi astfel *riscul* va atrage *şansa* în sfera axiologiei, pe unde de altfel trece deseori, fiind mai curând vorba de o stabilizare.

*

Dacă *a nu fi uitat* ar însemna o redeşteptare la fiecare apel al celor ce nu ne uită, nu ştiu dacă ne-am dori ca fiecare neavenit să ne tulbure tihna doar pentru a se arăta pe sine.

*

Specializarea oamenilor pe domenii de activitate a fost introdusă de către religie; în cadrul ei s-a excelat în domeniul trasării caracteristicilor şi diferențierii față de ceilalți, care stau la baza actualelor profesii. Vedem încă odată că terenul ştiinței a fost pregătit de către religie.

*

A citi este, cel mai adesea, o formă a dialogului cu morții; lectura reprezintă una din formele în care ne vorbesc.

*

Interdisciplinaritatea (pe care o prezentam în alt loc ca fiind de fapt un aspect al filosofiei) are şi părți periculoase, transferul schemelor explicative de la un domeniul la altul prezentând şi o fațetă negativă. Cel mai palpabil exemplu îl constituie „mecanizarea biologicului", ce conduce deseori la ratare esenței lui. Altfel spus, conştiința, elaborând legi ce țin de sfera utilitară, se întoarce asupra sa încercând să se vadă ordonată în acelaşi mod.

*

Conceptul de *intimitate* este creat de femei pentru a ascunde cele întâmplate. În bună măsură, el este o contrapondere a tendinței bărbaților de a considera că orice posedare trebuie să lase semnele posesiei. Cum în materie sexuală singurul semn al posesie, excluzând sarcina, îl constituie faptul de a şti şi alții că s-a întâmplat asta, bărbații au mutat semnele posesiei pe zona lui *a se şti*, creând cuvinte care să exprime posesia. Tocmai acesta este faptul vizat de femei când postulează intimitatea pentru *a nu se şti*. În felul acesta, intimitate smulge bărbatului o parte din plăcerea înrădăcinată în iluziile sale.

*

Sens magic al banului: el face ca lucrurile să se aproprie foarte mult de posesorul lor. Însă munca depusă pentru bani (atunci când sunt munciți!) constituie deseori o îndepărtare față de sine, fiind adesea şi un fel de anticameră la muncile iadului (aceasta e una din perspectivele din care putem înțelege sintagma „banul e ochiul dracului").

*

Uzura poate fi un semn al posesiei, *uzul* fiind unul din atributele acesteia. Poate de aceea bătrânețea ne lecuiește de iubirea pentru persoana de alături: semnele de pe fața ei ne arată că am avut-o. Numai că semne există şi pe fața noastră. Şi, poate, pe amândoi ne-a avut timpul.

*

Un posibil câştig al filosofiei: îți permite să-ți depăşeşti propriile obişnuințe perceptive. Astfel, lumea se descompune şi se recompune după alte criterii decât cele ale cotidianității. *Lumea* devine *lumi*; iar tu, văzându-ți posibilitățile, devii *mulțime*: începi să-ți zăreşti toate variantele pe care le-ai conturat şi la care ai renunțat cu fiecare alegere.

*

Sufletul ne minte în privința vârstei pe care-o avem; trebuie să ne vedem colegii de şcoală şi tovarăşii de joacă pentru a realiza cât de bătrâni suntem.

*

Ca popor suntem orientați înspre a găsi vinovați în tot ceea ce ni se întâmplă; ne-au salvat în acest sens atâtea neamuri care au trecut peste noi, prin faptul că am avut pe cine să dăm vina pentru toate neîmplinirile noastre. Rarele momente în care părem că ne-am asumat vina ne angoasează; şi acestea sunt doar momente de trecere: ne întoarcem către noi căutând vinovați, ne oprim asupra noastră, dar asta se întâmplă numai pentru câteva momente, trecând rapid *dincolo de noi*, înspre destin şi resemnarea în fața lui. Această atitudine este vizibilă şi la nivel individual. Uitați-vă, spre exemplu, la un accident auto: cel mai adesea ambii conducători coboară nervoşi din maşină, şi încep să țipe unul la altul acuzându-se reciproc. Rar recunoaşte cineva că a greşit. De altfel, apetitul pentru ceartă este semnul unei

neasumări a vinei. Ne credem un popor de inocenți și de victime.

*

Lipsa informațiilor conduce lesne la diferite forme de dogmatism. Când ai puține idei nu-ți rămâne decât să crezi în ele; și să te bucuri de ele totodată. Însă când sensurile se înmulțesc și vezi multiplicându-se combinațiile posibile devii mai circumspect față de diferitele credințe ce ți se propun. Spre exemplu, spălarea creierelor care se practică în armată nu are în vederea atât calitatea ideilor rămase, cât cantitatea lor. Poți vorbi de credință în sensul autentic abia după ce îți este accesibilă îndoiala, când poți vedea mai multe variante dar ai ales credința. Altfel, e mai degrabă vorba de orbire.

*

Artiștii constituie un punct de maximă concentrare a culturii; un loc în care se întâlnesc semnificații trecute cu înțelesuri prezente întru naşterea viitoarelor sensuri ale existenței umane.

*

Cuvântul *voință* își are luminat sensul din modul în care mai întâi metafizica și apoi psihologia l-au situat în cadrul existenței persoanei. Este unul din exemplele care ne indică presupozițiile metafizice (și, mai nou, științifice) ce sunt camuflate în limbaj.

*

Exemplu de îmbogățire a sensului cuvintelor prin intermediul culturii: când rostim cuvântul *broască*, acesta este însoțit de o „umbră" ce reprezintă o trimitere la „a săruta broasca pentru a se transforma în prinț", adică la o situație existentă în poveste. Astfel, prin intermediul po-

veştii cuvântul *broască* îşi deplasează în mod discret sensul dinspre situarea exclusiv în zona biologicului în cea a lumii; el devin (şi) un simbol pentru o anumită transformare, pentru o anumită orientare a dorinţelor noastre.

*

Din perspectiva fenomenologiei lumea este asemenea şarpelui care încearcă să-l hipnotizeze pe Mowgli; ea are nevoie de credința noastră în ea pentru a exista; încrederea noastră îi dă existența şi consistența.

*

Piramida nevoilor elaborată de A. Maslow (care este schițată şi de Aristotel în Metafizica) exprimă în mod adecvat umanul? Sunt nevoile noastre dispuse sistematic? La ce mod de orientare a conştiinței trimit ele? Dacă ea se verifică, avem schițată o fundamentare a conştiinței în transcendental, cel puțin în ceea ce priveşte partea bazală a piramidei.

*

Mă întreb dacă nevoia identificării unui substrat ultim al tuturor lucrurilor (spre exemplu, atomul a jucat o vreme acest rol) nu indică de fapt de o cerință a minții noastre mai curând decât de o structură a realității. Un sistem categorial poate da seama de un asemenea mod de-a fi.

*

Începuturi ale filosofiei: mitologia şi teologia. Vor fi acestea şi ”sfârşituri” ale ei?

*

Vecinătatea dintre gânduri şi emoții face ca ele să se însoțească uneori reciproc. Putem astfel desluşi ce ne emoționează în artefacte (spre exemplu în operele de artă),

aceste gânduri fiind „depuse” cumva în acele artefacte, şi putem avea trăiri similare cu persoana ale cărei idei le citim la un moment dat. Această posibilitate este potențată de similitudinile existente pe fondul de lume în care ne situăm.

*

Care este transcendentalul numărului?

*

Pentru a putea pedepsi, legea prezumă libertatea absolută în modalitatea în care ea este postulată de Sartre, recurgând chiar şi la conceptul de *rea-credință*: eşti prezumat a şti toate legile pentru că, teoretic, ai fi putut să le ştii dacă ai fi vrut. Lipseşte însă *conştiința de lege*, fiind astfel anulate toate prezumțiile legale.

*

O comparație uluitoare este cea dintre piramida lui Maslow şi lege: cum mai poți vorbi de libertate când vezi că altele (decât rațiunea) sunt principiile ce ne ghidează acțiunile?

*

Într-un fel, filosofia e o formă de călugărie: câteva persoane stau în „chiliile” lor şi cercetează lucruri care, cel puțin aparent, nu prezintă nici un interes practic. Sunt nişte ciudați, afară de cazul în care înțelegem că orice practică este imposibilă de fapt în lipsa unei teorii corespunzătoare, şi orice existență riscă să rămână fără sens dacă nu i-au fost propuse sensuri adecvate.

*

Existența socială e bazată şi pe limitare, pe o menținere într-un anumit interval a posibilităților personale; inclusiv cele de a gândi

*

Din anumite perspective comunismul a ieşit învingător, mai ales în Occident. Până acum mă gândeam la partea socială şi vedeam latura bună a acestei victorii. Cred însă că unele forme ale corectitudinii politice sunt foarte apropiate de cenzura comunistă, având caracter de ideologii. Spre exemplu, găsesc într-o gramatică a limbii engleze recomandarea de a nu mai utiliza sintagma „sexul slab" deoarece este uzată de prea multă utilizare (e drept, contextul era cel al evidenţieri unor expresii ce au devenit ceea ce numim *limbaj de lemn*). Văd aici ideologia pătrunzând în gramatică; semn că ideologia stăpâneşte căile prin care se poate acţiona asupra minţii cetăţeanului; este o formă de atentat la sensul tare al libertăţii.

*

Dorul faţă de forme de viaţă tradiţionale, *arhaice* (ceea ce ar însemna *esenţiale*, cele care constituie principii ale vieţii actuale; a se vedea sensul termenului grecesc *arhe*) ne este dat de acele modalităţi de-a fi în lume diferite de ale noastre, dar care le fac posibile pe acestea din urmă. Nu este de fapt o dorinţă de diferenţă, ci una de identitate, de regăsire de sine. Ceea ce a fost pare că a dispărut, însă urmele se păstrează în prezent, în ceea ce suntem; de aici şi îndreptăţirea Istoriei, întemeierea ei. Nevoia de rădăcini (în sens tare putem spune că obiectul de studiu al Istoriei îl constituie rădăcinile umanităţii) nu este dorinţa unui arbore genealogic (fie el şi unul naţional), ci a unei introspecţii, a unei regăsiri a ceea ce ne este esenţial. Ideile, cuvintele, credinţele, obiceiurile etc. înaintaşilor noştri sunt aici, în noi şi în preajma noastră, putând să le vedem doar dacă renunţăm la pretenţiile noastre de „oameni noi", de „moderni", dacă lăsăm deoparte orientări către trecut de tipul *dark age*.

O formă a uitării de sine o reprezintă uitarea strămoşilor; necunoaşterea Istoriei este o formă de amnezie. Globalizarea aduce cu sine trecerea în primul plan a Istoriei

Universale în dauna Istoriilor Naționale sau reprezintă de fapt o uitare a Istoriei?

Avem o dublă legătură cu trecutul: o survenire a trecutului prin intermediul lumii (nu putem gândi lumea, în toate dimensiunile ei, decât pe baza a ceea ce a fost) şi alta prin intermediul strămoşilor direcți. Trebuie să ne imaginăm ca stând pe umerii strămoşilor noştri; necazul e că imaginea preferată e cea a unei piramide, noi aflându-ne în vârful ei, trebuind să ne aplecăm pentru a-i vedea pe cei de sub noi (un gest prea greu de făcut de altfel). A ne vedea strămoşii ca fiind situați sub nivelul nostru, inclusiv din punct de vedere axiologic, dă seama de ceea ce a făcut din noi ideea de progres. Uităm să ne întrebăm cum am fi fost fără ei sau dacă, fiind în locul lor, am fi fost în stare să facem ceea ce ei au făcut pentru noi; ori, prin prisma prezentului, să ne întrebăm ce facem noi pentru urmaşii noştri (ceea ce înseamnă a te situa tot într-o perspectivă istorică). Am inventat discipline de genul Ecologiei şi considerăm că ne-am făcut datoria. Forma maximă de lipsă de respect față de strămoşi o constituie uitarea propriei limbi, tot mai frecventă în contextul migrației; e o formă de uitare a strămoşilor şi a noastră în acelaşi timp.

*

Pentru beţiv sticla de băutură este o clepsidră ce măsoară temporalitatea ciclică în care se situează. Dacă vrea să-şi mai dea timp, mai cere o sticlă; „Chelner, încă una!" e formula ce generează un nou început.

*

Aristotel (*Metafizica*, 996a) povesteşte că Aristip din Cirene considera că matematica nu prezintă interes etic deoarece în cadrul ei nu sunt operante ideile de *bine* şi *rău*. Putem spune că matematica „gândeşte" totul în *adevăr* şi

fals. De aici dorința unei gândiri matematizate, logica fiind pe drumul către această dorință.

*

În limba unei națiuni poți să-i găsești expuse valorile. Spre exemplu, engleza are o expresie pentru traiul de pe o zi pe alta în care se zărește dorința de a-l depăși: este *hand-to-mouth*, ea trimițând la un circuit scurt existent între mâna şi gură. Sau la a munci doar pentru a mânca.

*

Lucrurile pe care le-am înțeles germinează în noi, născând idei sau contribuind la naşterea lor. În timp ce informațiile doar memorate ne accentuează schizofrenia, depărtându-ne cumva de noi.

*

Expresia „excepția întăreşte regula", luată în sensul ei slab, reprezintă o formă de moarte a ştiinței. Sensul ei tare este de a indica regula ca fiind o regulă şi nu de a arăta că regula admite excepții.

*

Emoțiile sunt deseori identificate cu răsunetul lor corporal, simbolul lor cel mai frecvent fiind inima. Ceea ce explică încercările de a găsi sediul sufletului în zona toracică. Însă asta e o privire „din afară" pe care o aruncăm propriilor emoții.

*

Holocaustul dă seama de apropierea dintre bine şi rău, de modul în care o națiune bună (în termeni de eficiență mai ales) poate săvârşi răul.

*

Este posibil ca însăşi ideea de *principiu* să fie o pistă falsă în cazul sensului; ea presupune a căuta continuu temeiul când de fapt întemeierea este una complexă, ireductibilă la un element sau la câteva, fiind prinsă într-o plasă de determinări.

*

Echivocul de care este capabil limbajul nostru constituie unul din sensurile libertății.

*

Obsesia ființei, manifestată de filozofie, ar putea să nu fie decât o determinare a limbajului nostru. În această variantă, căutarea principiilor a tot ceea ce *este* reprezintă de fapt o căutare a modului în care putem noi vedea ceva, *este*-ul fiind mai curând în conştiința noastră decât în lucruri.

*

Considerarea lui Aristotel ca filosof materialist a fost determinată de o neînțelegere a conceptului de substanță, care e de fapt cauza formală pe care am putea-o identifica mai curând cu esența.

*

Dacă ne gândim la discursul lui Platon despre *Unul* (*Parmenide*) şi la a indicarea obiectelor matematice drept intermediari între Idei şi lucrurile sensibile, la paralelismul dintre Ființă şi Unul la care recurge Aristotel (*Metafizica*), şi dacă luăm în considerare faptul că ştiința este bazată pe matematică, am putea vedea în Grecia Antică izvoarele ştiinței contemporane. De altfel, discursul despre ştiințe şi domeniile lor este unul des întâlnit la Aristotel.

*

Cel ce urmăreşte să aibă succes într-o discuție poate fi considerat în universul de discurs antic un sofist. Spre deosebire de sofist, filosoful vine să transmită înțelepciunea sa, să învețe pe alții, să-i deschidă către a şti, şi nu să-i închidă înfrângându-i.

*

Dintr-o perspectivă aristotelică putem considera omul inautentic drept o persoană alcătuită numai din accidente, căreia îi lipseşte substanța. Formula „epoca oamenilor fără substanță" sună interesant!

*

Principiile logice lansează universul de discurs în care poate fi rostit ceva; chiar şi ființa. Dezbaterea lor reprezintă dezbaterea modului în care ființa poate fi rostită. Poate că principiile logice ascund în ele însăşi problema ființei, ele determinând lansarea ei ca problemă filosofică.

*

O bună metaforă pentru un anume sens al democrației ne-o oferă Aristotel (Metafizica, 1009b), spunând că doi-trei oameni sănătoşi într-o lume bolnavă ar ajunge să fie ei considerați bolnavi.

*

Societății româneşti nu-i plac oamenii fără vicii deoarece membri ei s-ar simți complexați de astfel de persoane. De aceea nu alege oameni care ar putea să-i culpabilizeze cetățenii, ci pe cei care-şi fac alegătorii să se simtă bine arătându-le că şi cei aleşi sunt vicioşi. Astfel, avem o criză a modelelor generată nu atât de absența cât de respingerea lor. În definitiv, ce ne poate determina să alegem o persoană a cărei puritate ne poate pune în evidență, prin contrast păcatele?

*

Opoziția dintre imobilitate şi proces dă seama de un număr însemnat de scrieri în filozofie. În fond, este ea întemeiată? Putem limita sensul ființei la aceste două perspective?

*

Unde se duc ideile ce nu ne convin? Există idei ce nu convin multora, idei care, odată rostite, trec parcă neauzite, fiind absorbite de gaura neagră a unei uitări forțate. La limită, avem chiar şi capacitatea de a nu auzi vorbele ce nu ne plac. Acest „auz selectiv" dă conturul locului în care se pierd ideile ce nu ne plac.

*

Marea provocare lansată de E. Lévinas o reprezintă încercarea de a gândi renunțând la unificare, la legare, la totalizare. Este o gândire fără capăt ce se orientează către infinit. Punctul de scurgere poate fi gândit asemenea găurilor negre, despre care Stephen Hawking spune că fac legătura între două universuri. Dar acestea sfârşesc în universuri lipsite de găuri negre, care au un caracter integrator (ele fiind singurele în care informația nu se pierde, iar informația pierdută din alte universuri se regăseşte tot în ele). Ceea ce, în fond, reprezintă tot o închidere de forma totalității.

*

Uneori avem gânduri care ne înveninează. Este posibil ca acest efect să fie dat de vreun conținut ce își are sălaşul în cuvinte care, odată amestecate, dau o „otravă"; nu este vorba de o „chimie" şi nici de-o „alchimie" a cuvintelor. Contextul în care ele apar (context ce le dă o parte din sens) ne înveninează; ele vin în întâmpinarea (sau drept rezultatul) unei orientări axiologice, a unei dispuneri față de unele valori (de fapt în spatele lor, deoarece valorile sunt, în bună măsură, unele asumate). O idee nu ne otrăveşte, ci

scoate la iveală o otravă ce ne macină pe nevăzute, secretată odată cu orientarea noastră față de anumite valori. Nu ideea succesului rivalului nostru este sursa amărăciunilor noastre, ci orientarea noastră către a fi mai buni decât el, centrarea propriei existențe pe comparații (care e de fapt o descentrare), pe ceea ce fac alții. Astfel, prin fiecare decizie pregătim ingredientele pentru ceea ce ne va amărî viața, deschidem calea pentru anumite otrăvuri.

*

Toată viața stăm sub dominația lui „ce se face"; sintagma reprezintă o formă de exprimare a preocupărilor noastre pentru valoare. Altfel spus, intenționalității generale a conștiinței noastre îi este constitutivă orientarea axiologică. Putem considera că, în una din dimensiunile sale, omul este *homo axiologicus*, fundamentele sale axiologice fiind date de faptul că intenționalitate trebuie interpretată în mod esențial din perspectiva posibilității de a alege (ea fiind deci intim legată de libertate).

*

Despre importanța punctului de vedere: chiar și luciditatea reprezintă tot o perspectivă. Cum cunoașterea este dependentă de multitudinea perspectivelor, cultura rămâne cel mai bun instrument de cunoaștere; prin intermediul ei reușim să ne diversificăm punctele de vedere ori să ne multiplicăm în cât mai multe perspective. Dacă așa stau lucrurile atunci dorința de cultură este o aspirația către ubicuitate.

*

Ceea ce ne unește ca națiune este contextul de care e nevoie pentru ca limba română să existe; context care este tocmai cultura.

*

Îndoctrinarea şi reclama au un succes mai mare asupra indivizilor smulşi din lumea lor, rupţi de obiceiurile cotidiene în care se odihneau. O modalitate de a experimenta asta a constituit-o pentru mulţi dintre noi armata. Comunismul a mers la noi, în mod conştient sau la comanda altora, pe acelaşi principiu; acesta este sensul tare al colectivizării şi urbanizării forţate. Ca şi cum suma credinţelor noastre (adică obiceiurilor) trebuie să fie constantă: atunci când pierdem unele înhăţăm repede judecăţile de-a gata oferite de propagandă sau de reclame, ca expresie a dorinţei noastre de a crede în „adevăruri colective", impersonale (ceea ce sunt de fapt obiceiurile), adică a dorinţei noastre de a ne linişti în impersonalul „se". Cred că toate sunt de fapt expresia temerilor noastre faţă de existenţă, faţă de riscul ce ne pândeşte atunci când trebuie să optăm, să alegem, faţă de angoasa pe care libertatea ne-o stârneşte; ca o fugă de povara libertăţii.

*

Atracţia pe care o exercită ideologiile e dată de asemănarea lor cu sistemele metafizice, ambele încercând să explice *Totul*.

*

Deseori ne definim pe noi înşine mai curând în sfera a *ceea ce am vrea să fim* decât în cea a *ceea ce suntem*; asta deoarece orice act reflexiv intră în constituţia *Eu-lui,* este deci egoist. Aceeaşi tendinţă de a asigura creşterea *Egoului* intervine şi atunci când îi caracterizăm pe ceilalţi încercând să vedem nu atât ceea ce ei sunt cât care ar fi cea mai potrivită imagine (o potrivire ce are două capete) ce ar face din ei un context favorabil pentru apariţia *Eu-lui* nostru într-o lumină cât mai favorabilă. Altfel spus, avem tendinţa (conştientă, cel mai adesea; sau cel puţin conştientizabilă)

de a-i transforma în „fata urâtă ce ne face să părem mai frumoşi".

*

Succesul moralei este demonstrat şi de faptul că refuzăm să ne identificăm cu personajele negative; maximul de cădere la care ne permitem să ajungem îl constituie identificarea cu victima, empatie ce vine tot în sprijinul moralei. Partea slabă a poveştii (mai bine spus *o altă parte slabă*) o constituie obiceiul, ce ne este indus pe calea educației, de a personaliza vinovații; avem nevoie de o imagine a răului pentru a-l putea identifica, şi din acest motiv îi forțăm un chip, cu riscul de a face răul tocmai prin acest gest. Ne vine extrem de greu să admitem că pentru un rău ar putea fi vinovat un sistem, mai ales un sistem pe care-l considerăm bun (cel mai adesea al nostru). Este vorba aici de un mecanism social ce se răsfrânge asupra conştiințelor individuale, el fiind forma pe care o ia ceva mult mai greu de văzut: credința noastră că singura formă de activism împotriva răului (ori cel puțin cea mai importantă) o constituie pedeapsa. Deşi la rândul său este un rău, în mod paradoxal pedeapsa ne produce o stare de liniște sufletească. De fapt, orice pedeapsă se face sursă a răului în două modalități: mai întâi prin faptul că ea înseamnă a face rău cuiva (celui vinovat), şi apoi pentru că de acest rău suferă de fapt cineva presupus a fi vinovat; formula folosită de instanțe este „a fost găsit vinovat", prea frecvent *a găsi* rostind de fapt că partea tare a vinei derivă din intenția noastră de a găsi un vinovat. Am în vedere aici relativitatea (la un anumit context, adică la un sistem de valori) vinii. Dacă mă gândesc şi la erorile de judecată, la cei total nevinovați (iată că am introdus în mod implicit ideea unei vinovății parțiale!), răul este cu atât mai mare. Gândurile mele sunt aici apropiate de perspectiva creştină, care lasă să se înțeleagă că *a pedepsi* înseamnă o sporire a răului în

lume. Şi o depăşesc cumva prin teama că prin intermediul pedepsei facem un rău doar pentru a ne fi mai bine, liniştea noastră având la temelie suferinţele unor vinovaţi, ale unor vinovaţi parţial sau (mă tem că cel mai adesea) a unor nevinovaţi.

*

Cu cât am mai multe primăveri cu atât sporeşte atenţia cu care privesc fiecare primăvară. În parte datorită experienţei, în parte datorită tot mai puţinelor primăveri ce-mi rămân de trăit. Cred că se adaugă şi faptul că primăverile sunt simbolul unei tinereţi care rămâne tot mai mult în urma mea. Poate şi angoasa în faţa *toamnei vieţii* îmi aduce un spor de atenţie.

*

Două modalităţi de a gândi raportarea noastră la ceilalţi: ei constituie *contextul* apariţiei noastre, ori ei sunt *pre-textul* (ca anunţare) apariţiei noastre. Ce-a de-a doua variantă dă seama de legătura noastră inseparabilă cu ceilalţi. Dar chiar şi în prima variantă trebuie să observăm că am fi invizibili dacă nu ne-am profila pe fundalul existenţei lor, fiind ascunşi de imposibilitatea vreunei comparaţii, ce constituie substanţa oricărei definiri.

*

Uneori nostalgiile noastre paradisiace pot căpăta chip prin intermediul filmelor.

*

Faţă de cărţi deseori avem aceleaşi sentimente precum faţă de femei: ultima pe care o ţinem în (de) mână ne pare cea mai frumoasă. Altminteri ar însemna că ne admitem decăderea.

*

Autorul nu este un creator *ex nihilo*, ci un talentat sintetizator al ideilor cu care vine în contact. El dă naştere unor interpretări care, într-un fel, preexistau în gândurile altora, idei la care el a avut cumva acces.

*

Lecturile de filosofia istoriei mă fac să descopăr oportunitatea specializării *Istorie-Filsofie* pe care tocmai am desfiinţat-o în conformitate cu modelul Bologna. S-ar părea că sistemul nostru universitar stă sub semnul racului.

*

Tiraniile sunt posibile datorită proiectelor pe care le propun cetăţenilor pe seama cărora se instalează. Nu-mi amintesc vreo tiranie care să nu se fi ascuns în umbra unor proiecte de cucerire sau de revoluţionare a ceea ce este. Semn că tiraniile se nasc şi pe fondul unor raporturi violente cu viitorul.

*

Uneori trăsăturile de caracter devin proiecte fundamentale ale existenţei noastre; spre exemplu, lăcomia. Este un *a proiecta* ce vine parcă de dinainte de libertatea noastră.

*

Putem compara organizarea unei armate cu logica: amândouă sunt rezultatul unei acţiuni de cosmotizare a ceea ce altfel ar sta sub semnul anarhiei. Organizarea serveşte în special comandanţilor pentru a şti şi a coordona.

*

Dacă definim existenţa unei reguli de drept prin probabilitatea sancţionării în cazul nerespectării ei (această situaţie dând seama de consistenţa legilor), atunci putem spune că sistemul juridic românesc are, în sens tare, foarte

puține legi. Ceea ce juriștii consideră a fi *spațiul juridic*, are la noi un caracter discontinuu. Am putea spune că spațiul juridic românesc este asemenea spațiului mioritic: deal-vale, deal-vale, unde valea arată absența totală a aplicării unei legi iar dealul aplicarea ei.

*

În mod paradoxal, în dezvoltarea cunoașterii personale viitorul stă în *a citi* autori din trecut; ceea ce justifică odată în plus formula: *viitorul vine din trecut*.

*

Ideea de progres și locul pe care acesta îl ocupă în societatea contemporană arată de fapt dominația pe care știința o exercită asupra acestei societăți, datorită faptului că progresul îl înțelegem ca venind din partea științelor; ele merg de la puțin la tot mai mult, iar din punctul lor de vedere viitorul este plin de speranță. Ceea ce indică faptul că speranța în viitor (pe lumea aceasta, altfel fiind vorba de religie) este o dovadă a măsurii în care spiritul științific ne domină existența, constituind (sau contaminând) unul din proiectele noastre fundamentale.

*

Un criteriu după care trebuie să ne judecăm prietenii trebuie să fie aidoma celui după care apreciem cărțile: în funcție de cât de inteligenți ne fac sau dacă prilejuiesc o relevare a inteligenței noastre. Trebuie să simțim drept o pierdere personală oamenii în prezența cărora nu avem idei, nu simțim că înflorim, măcar din când în când, intelectual, fie și numai printr-o vorbă de duh. De altfel, există și un principiu pedagogic conform căruia o clasă tâmpă face, în bună măsură, un profesor tâmpit. Când nimic nu ne provoacă inteligența, prostia iese cu bucurie la iveală. Semn că inteligența are în ea și o doză de contextual.

*

Dacă s-ar realiza o Istorie Universală a calității vieții, cred că am fi destul de răniți în orgoliul național; inclusiv în ceea ce privește perioada contemporană a acestei Istorii. În mod paradoxal, pare-se că ne simțim bine în pielea noastră, făcând deseori din această raportare la valori (inclusiv la cele materiale) un obiect al mândriei; cel puțin asta s-a întâmplat până acum.

*

Cunoaştem toate valorile specifice epocii noastre? Ori pe unele le preluăm în mod inconştient? Cred că relația noastră cu valorile cărora le aparținem (Sau care ne aparțin?) este mult mai complexă decât ne liniștește să credem.

*

A face rate înseamnă a-ți mânca viitorul.

*

Dacă adevărul umanității nu este primit, ci trebuie creat, atunci trebuie să privim literatura SF din perspectiva proiectelor posibile, proiectele dând seama de însăşi esența libertății noastre.

*

În bună măsură în materie de gândire *a crea* înseamnă a aduce ceva nou. Din păcate, în primă instanță caracterul de nou pe care îl poți vedea se naște raportat la ceea ce ştiai. De aceea se ajunge la situația, des întâlnită, că o creație este de fapt numai o reluare. Partea bună e că această reluare dă seama de gradul de necesitate al acelei creații, ea derivând din ceea ce se numește *spirtul unei epoci*; în plus, ea arată şi intensitatea comunicării dintre oameni.

*

Tinerețea este în goană după experiențe, în timp ce bătrânețea este obosită de ele; doar maturitatea ar putea avea o bună relație cu experiența.

*

O parte din libertatea noastră s-a sedimentat în trecutul nostru: dau mărturie de ea alegerile noastre trecute, care au fost şi care suntem. Chipul pe care-l avem astăzi poartă pe el amprenta libertăților trecute.

*

Mondializarea conduce la o creştere a numărului de elemente asemănătoare din cadrele specifice diverselor culturi. Însă chiar dacă presupunem că ar tinde către o identitate absolută, nu cred că aceasta ar putea fi posibilă vreodată. Vor exista continuu diferențe, fie şi numai pornite de la tendințe identitare. Doar întâlnirea cu locuitori ai altor planete ar putea forța orientarea către aceleaşi identitate. Ceea ce arată că unicul are nevoie de alteritate, aceasta fiindu-i constitutivă.

*

Observ la cei care se ocupă cu filosofia în spațiul românesc în ziua de astăzi o puternică reținere în a aborda existența corporală în discursul filosofic. Poate este rezultatul începuturilor filosofiei (deşi pentru grecii antici corpul era ținut la mare cinste), sau poate este un reflex creat de creştinism, corpul părând multora prea jos pentru a merita reflectat la el. E asemenea unui element care, dacă este luat în considerare, spulberă o teorie. Asistăm aşadar la continuarea modelului suflet-corp, locul sufletului părând a fi luat de spirit.

*

Valorile sunt generate în mod colectiv; putem observa asta într-un grup în care unul din membri are o

părere diferită asupra unei probleme față de restul grupului: o presiune mare apasă asupra celui izolat pentru a-şi schimba punctul de vedere (el putând rezista prin intermediul „instrumentelor" pe care cultura i le pune la îndemână). Grupul presează înspre punctul de vedere colectiv, care este un gen de *Weltanshauung*.

*

Geneza valorilor urmăreşte îndeaproape căile prin care limba îşi capătă şi îşi susține existența.

*

În comunitățile legate petrecerile au şi rolul de a limpezi relațiile dintre membrii lor.

*

Muncim pentru un viitor care este însoțit de însăşi lipsa noastră de viitor, reprezentată de bătrânețe. O fugă spre ceea ce va fi nostalgia după momentele în care fugeam.

*

Registrul emoțional ne este continuu îmbogățit de artă; în lipsa ei am avea mai puține emoții sau le-am trăi pe unele fără să ştim ce ni se întâmplă.

*

Prin însăşi logica evoluției sale progresul tehnic conduce la o tot mai accentuată aglutinare a persoanelor, aceasta având drept consecință o restrângere a individualității. Altfel spus, o tendință de alunecare a persoanei către individ, şi poate chiar mai jos decât atât. Rămâne doar speranța că, în noul context, noțiunile de individ şi persoană vor suferi o puternică modificare de sens care să ascundă ceea ce se pierde şi să indice cu mai mult patos ce s-a câştigat.

*

Într-un fel, a învăța ceva presupune a reface anumite trasee străbătute de cei care au descoperit acel ceva; o reluare a unor drumuri ce este foarte aproape de traseele inițiatice. Saltul apare atunci când găsim scurtăturile. Spre exemplu, vorbirea, inițial, şi apoi scrierea, au constituit scurtăturile ce au permis sintetizarea experiențelor, transmiterea lor în formă condensată, astfel încât urmaşii nu au mai trebuit să reia de fiecare dată întregul parcurs al existențelor anterioare. Această acumulare de experiență, de soluții de supraviețuire, această structură de răspunsuri la întrebări viitoare care este cultura, dă seama de condensarea a nenumărate experiențe desfăşurate. Gândind învățatul din perspectiva traseelor, scurtăturile ne permit să parcurgem drumuri pentru care altfel ne-ar trebui câteva vieți. Ceea ce justifică ideea că, într-un fel, trăim şi ceva din viețile înaintaşilor noştri, Istoria fiind cea chemată să ne lumineze natura acestor trăiri.

*

Când spunem că „nu am realizat ceva", în sensul de nu înțelege acel ceva, este vorba de fapt de o dificultate de a constitui realitatea. Ceea ce ne arată că, în contextul raportului cognitiv pe care-l avem cu lumea (care este într-un fel raportarea noastră esențială) realitatea constituie reperul fundamental al adevărului.

*

Dacă teoria evoluționistă este corectă, mă întreb când ne vom adapta la accidentele rutiere. Şi cum vom arăta odată adaptați? De fapt, întrebarea poate fi mai generală: cum se va adapta omul la industrie? (Sau această adaptare a avut deja loc?) Am în vedere faptul că până acum adaptarea s-a făcut la medii cărora nu omul le era creatorul.

*

Ciudate momentele în care ar trebui să ajungem la împlinirea proiectelor în umbra cărora ne-am odihnit atâția ani, visând la finalizarea lor. Deseori lenea ne împinge la reproiectări ce sunt mai curând împănate de argumente în favoarea propriei necesități, decât orientate către eforturile finale atât de necesare pentru împlinirea lor. Ceea ce transformă aceste proiecte în ceea ce limba engleză desemnează drept *day dreams*.

*

Distracția înseamnă a fi distras de la propria existență rațională; în ea se ascunde o fugă de rațiune, de principii, de morală. Derivat slab al orgiilor dionisiace, distracția lasă să se vadă urma unei armonii cu natura; de fapt cu propria natură. Numai că şi aceasta stă sub semnul socialului, fiind deseori o încercare de armonizare cu natura altuia (un altul generic), căzând astfel şi mai grav în înstrăinare. Semnul înstrăinării îl constituie dorința de mai mult, ea indicând că încă nu a fost găsit *eu*-l ce liniștește.

*

O carte în care m-am regăsit: *Partea diavolului*, a lui Denis de Rougemont. Aproape jumătate din ea reprezintă o punere în formă a propriilor mele presimțiri. Frumos şi tulburător faptul de a-ți găsi gândurile deja rostite de alții.

*

În orientarea noastră către descoperirea legităților, fundamentată pe credința în raționalitate, se ascunde şi ceva din fuga de noi înşine; vrem parcă să ne descoperim ca stând sub semnul legilor, pe care le-am postulat sau care urmează a fi descoperite, şi din dorința de a scăpa de povara responsabilității pentru existența noastră, pentru sensul vieții noastre.

*

Invenţiile omenirii nu sunt întâmplătoare, ele fiind orientate de ceva de dincolo de ele, de nevoi ale oamenilor ce s-au ivit pe fondul unui anumit mod de-a fi. În orientarea descoperirilor noastre intervine, într-o oarecare măsură, şi absenţa Raiului pe care ne-a produs-o lipsa credinţei, dublată de dorinţa de a-l reconstitui pe Pământ. Astfel, inovaţiile sunt (şi) rodul vechilor aspiraţii către transcendenţă, reproiectate în imanenţă. Poate că sensul tare al progresului îl constituie căutarea paradisului pierdut.

*

Ceea ce o bună parte a intelectualilor nu-i iartă lui Heidegger, respectiv adeziunea acestuia la nazism, e mai degrabă teama fiecăruia de decizii similare către ceea ce este considerat a fi răul. Răstignindu-l cât mai cu sârg parcă dispare pericolul adeziunii la rău. Însă poate că şi insistenţa asupra exemplelor rele constituie o reiterare a răului.

*

Una din părţile slabe ale secularizării o constituie preluarea rolului Divinităţii de către înlocuitori ai acesteia. Astfel, oamenii aşteaptă să fie ajutaţi de stat, considerându-l vinovat pentru multe din necazurile ce-i încearcă. Resemnarea în faţa voinţei Domnului nu a fost înlocuită de o abordare raţională a problemei, aşa cum dorea modernitatea, ci de revolta surdă împotriva statului. Ceea ce ne arată că statul a uzurpat funcţii şi simboluri prea tari pentru el.

*

Între *Eu* şi *Io* este o diferenţă ce dă seama de moduri diverse de constituire a sine-lui.

*

Există teorii care exercită o influenţă extrem de mare asupra modului de gândire al oamenilor; exemplul cel mai

elocvent îl constituie *teoria evoluționistă* care-şi aruncă umbra asupra tuturor ştiinţelor ce studiază viul, şi chiar mai mult decât atât.

*

Televiziunile profită tot mai mult de faptul că telespectatorul se simte bine când înțelege ceva, având sentimentul că este asemenea multor altor persoane (care *se* înțeleg), coborând gradul de inteligență al programelor până la nivelul mediei diferitelor categorii de public țintă. Părând că evită să complexeze telespectatorii, nu fac decât să le gâdile orgoliul; un spectator astfel amețit va îngurgita mult mai uşor produsele promovate de reclame, ele părând că fac parte din acea atmosferă de lume în care se simte bine.

*

Amintirile noastre au deseori o amprentă emoțională; astfel că reamintirea ține atât de o componentă rațională, spre exemplu o comandă de a-ți reaminti, cât şi de una emoțională, o anumită dispoziție afectivă putând activa amintirea ce poartă acelaşi gen de amprentă emoțională.

*

O muncă de-o viață pentru a rămâne om.

*

Nu întotdeauna *a şti* reprezintă un progres; uneori *a şti* ceva anume înseamnă o închidere într-un anumit mod de-a vedea ce nu permite alte perspective. Orice se adaugă sau întăreşte perspectiva inițială; sau, dacă nu se potriveşte, nu este văzut. Astfel, uneori a şti mai mult înseamnă a cunoaşte mai puțin.

*

Cum zeul modern este Rațiunea, preoții săi nu pot fi decât cei care-l slăvesc, respectiv oamenii de ştiință.

*

Postmodernismul nu are succes în România deoarece noi încă n-am reuşit să trăim corespunzător modernitatea; abia am ieşit dintr-un sistem social imaginat de unul din urmaşii lui Hegel, şi anume Marx. Poate că gândirii unei naţii îi este imposibil să ardă etapele. În acelaşi timp, cred că tehnica, unul din fundamentele modernităţii, ne-a găsit nepregătiţi.

*

Din perspectivă evoluţionistă este mai inteligentă specia care a trebuit să înfrunte condiţii mai nepotrivite cu natura ei. Ceea ce ar însemna că persanele care au de înfruntat mai multe dificultăţi ar trebui să fie mai inteligente (din perspectiva adaptării). Altfel spus, bunăstarea tâmpeşte, mai ales când este instalată de generaţii întregi. Se întâmplă asta în Occident?

*

Datorită relaţiei cu Celălalt avem chiar mai mult decât limbajul: avem inteligenţa. Iată un fundament pentru morală!

*

În lipsa experienţelor corespunzătoare, pentru multe cuvinte avem doar înţelesuri de suprafaţă, provizorii. Există însă şi riscul de a deplasa realitatea în zona cuvintelor, închizându-ne existenţa în definiţii de dicţionar.

*

Esenţa limbii este dată de relaţiile ce se stabilesc continuu. Astfel, bogăţia unei limbi derivă din multitudinea relaţiilor care o face posibilă.

*

Într-un fel, perceptele morale ale unei naţii sunt deja încrustate în limba în care ea îşi desfăşoară fiinţa (gândind limba în sens tare, ca fiind bazată pe cultura unei naţii).

*

Judecăţile diferite în mod radical (contradictorii) pe care le emitem asupra aceluiaşi element în momente diferite ne arată gradul de dependenţă a judecăţilor noastre de *starea de spirit* din momentul în care le emitem.

*

Dacă acceptăm teoria evoluţionistă atunci este necesar să observăm că orientarea fundamentală a minţii este una practică, vizând supravieţuirea individului şi, dincolo de el, a speciei.

*

Dominarea şi-a schimbat întru câtva structura, suferind o alunecare a accentului de pe forţa brută pe cunoaştere ca dominare. Voinţa de putere s-a mutat în domeniul cunoaşterii (sau, mai bine spus, şi-a anexat cunoaşterea dându-i orientarea). Raţionalitatea practică a produs o mutaţie de la dorinţa de a stăpâni alţi semeni la voinţa de a stăpâni totul. Trecerea de la Dumnezeu la Natură, întreprinsă de raţionalitatea practică s-a datorat şi dorinţei de a recunoaşte ca suprem ceva ce nu putea fi stăpânit. Voinţa de putere a raţionalităţii practice este întruchiparea dorinţei omului de a fi zeu. În felul acesta, noul zeu de care vorbea Nietzsche, supraomul, s-a născut. Numai că, în mod ciudat, nu poate fi individualizat, fiind mai curând un „zeu-societate"; nu un om anume sau fiecare om rivalizează cu zeul, ci omenirea, ea fiind noul zeu. Ceea ce arată că oamenii nu au curajul de a-şi asuma individual noul statut ontologic, ci se ascund unul după altul, poate şi din teama de a fi pedepsiţi.

*

Cele două războaie mondiale fac parte din logica raționalității pragmatice, ce poate fi înțeleasă și ca dorință de putere. Putem astfel să le înțelegem ca fiind una din formele posibile la care conduce centrarea pe rațiune, deci pe subiect. În lipsa transcendenței tot ce-i rămâne de dorit subiectului e puterea; de aceea se lasă prins cu ușurință în plasa oricărui ideal de putere (spre exemplu: al națiunii, al clasei etc.).

*

Uneori cuvintele pot crea deschideri către domenii ireale, ne pot împinge gândirea către „lumi" ce-și găsesc locul doar în limbaj. Posibilii limbii suplimentează câteodată în mod nepotrivit posibilii proprii

*

Metafora reprezintă împrumutul unui tipar de conexiuni, a unui model de trimiteri. De aici forța cu care ea reușește să se impună.

*

Uneori am senzația că totul a fost spus. Și atunci nu-mi rămâne decât a încerca scrisul ca o formă a tăcerii, a ascunderii, a învăluirii a ceea ce a fost dezgolit în mod impudic. Văd dezgolirea drept una din funcțiile rațiunii.

*

Poate că tot rostul zbuciumului nostru de-a lungul existenței este de-a fi *strămoș* (și, totodată, *urmaș*); acesta este locul pe care ni-l rezervă Istoria; Raiul a fost înlocuit cu amintirea (care este o formă slabă a pomenirii).

*

O carte „îți bagă idei în cap" doar dacă ele își avea locul pregătit de mai înainte, dacă erau cumva așteptate.

Altminteri rămânem surzi la orice chemare din partea ideilor pe care le întâlnim. În felul acesta putem gândi înțelepciunea şi drept rezultatul mai multor întâlniri fericite cu ideile.

*

Locul posedării de către Diavol a fost luat de nebunia ca diagnostic. Psihiatria nu ar fi existat fără Iluminism.

*

Orientarea societății contemporane către viitor ascunde o capcană pentru indivizi: în viitor este moartea. Autenticitatea (Heidegger) care este dată de raportarea la propria moarte trebuie înțeleasă şi ca eliberare de capcana viitorului şi restabilire a demnității prezentului.

*

Viitorul ca *progres* reprezintă forma de mântuire pe care ne-o propune modernitatea.

*

Dragostea de care dă dovadă o mamă față de copilul ei devine deseori sursă a nedreptății, acoperirea greşelilor lui fiind izvorul unor nedreptăți față de alți copii. E ca şi cum iubirea pentru propriul copil ar fi un tărâm situat undeva departe, unde rațiunea nu are ce căuta. Oare câte tărâmuri de acest fel mai există? Revin la gândul că orice om rău (considerat de societate astfel) are o mamă (tații renegând mai uşor). Ceea ce mă conduce la ideea că iubirea de mamă poate fi, cel puțin uneori, şi o sursă a răului. Dacă la perioada în care femeia este marcată de starea emoțională specifică unei mame adăugăm şi orbirea din perioada dragostei față de (un) bărbat, ajungem la un adevărat „ev întunecat" moral.

Orice rău are o mamă, şi fiecare dintre noi avem o mamă. Cum să ieşim din acest paradox?

*

A şti nu înseamnă numai putere şi competenţă, ci şi capacitatea de a îndura pe *a şti*. *A cunoaşte* înseamnă uneori o smulgere din plăcutul sentiment de *acasă* pe care ţi-l dă odihnirea la nivelul cotidianului.

*

Dacă postmodernismul are dreptate în ceea ce priveşte critica raţiunii (sau a formei de raţionalitate de până acum) atunci intelectualul ca model (erou) social va dispărea. Poate că soluţia o reprezintă întoarcerea la o formă de asceză mistică, în care sunt implicate atât raţiunea cât şi emoţiile persoanei.

*

Un concept ciudat: conceptul de *aură* la Walter Benjamin. *Aura* este aidoma unui *halo* ce înconjoară opera de artă clasică, ce trimite departe, în mod inexorabil; ea nu permite să se pună mâna pe sensul operei. Din critica pe care o aduce artei contemporane, care e lipsită de aură datorită producerii ei în masă, reiese că tăria aurei este dată de unicitatea ei. Îmi pare de neînţeles cum se pierde aura prin multiplicare, în condiţiile în care se menţin trimiterile către *Unul*. Benjamin sugerează că multiplicarea operei conduce la masificare deoarece nu mai lasă posibilitatea diversităţii experienţelor. Cultura de masă conduce la o forţare a identicului în dauna diferenţei, esenţială pentru umanitate fiind diferenţa.

*

Toţi filosofii visează să descopere o altă metodă, să închege un alt sistem. De ce nu le ajung cele existente?

*

Ce dezolant e să descoperi că ideile tale au fost exprimate deja de altcineva, înainte cu aproape o jumătate de secol. Regăsesc o bună parte din critica progresului pe

care am practicat-o deseori în aceste pagini la W. Benjamin. Pentru a mă liniști nu-mi rămâne decât să mă bucur de coincidență, considerând că atunci trebuie să fie ceva adevărat aici, şi să remarc apropieri. Dar…

*

Progresul nu este infinit; el ascunde la capătul său dorința noastră nemărturisită de a deveni zei. În felul acesta el este doar un interval dintre două tipuri de religiozități.

*

Progresul ne orientează către fuga după nou. Însă orice alergare după ceva este o fugă de sine. O caracteristică a contemporaneității o constituie distanța tot mai mare a persoanei față de sine (una din formele ei de exprimare constituind-o lipsa de timp).

*

Gândindu-mă la locul pe care misterul îl ocupă în opera lui Blaga, cred că acesta poate fi privit cu uşurință, dintr-o perspectivă postmodernă, ca neîncredere în absolutismul rațiunii.

*

Frumusețea oraşelor este o frumusețe a socialului; în cazul frumuseții satului accentul mai cade încă pe natură.

*

Dorința de înțelepciune te poate conduce la concluzia că nu-ți ajunge o viață pentru a învăța tot ce este de învățat. Dar înțelepciunea începe de la conştientizarea faptului că o viață este tot ce ai.

*

Comunismul s-a dovedit a fi mult inferior adversarului său, capitalismul. Având drept ideal eliberarea omului de *a munci pentru a exista*, odată instaurat nu a putut asigura existența celor care munceau, principala lor preocupare ajungând să fie lupta pentru existența zilnică (a munci nu era îndeajuns pentru a trăi).

*

Mă întreb dacă fără *Originea speciilor* a lui Darwin marxismul ar mai fi avut atâta succes.

*

Picnicul este semnul renunțării la respectul pe care modernitatea îl avea față de Natură. Ea devine acum un mediu exotic, diferit de cel cotidian (ne-natural). Abia ecologia mai păstrează ceva din raportarea modernilor la natură, dar având esența schimbată.

*

Idealul contemporan de locuire este *asepsia*; ideal marcat de dorința de-a locui într-un mediu curat, care preia tot ceea ce este convenabil de la natură, renunțând însă la „murdăriile" sale.

*

Motivația Unirii Principatelor (1859) este, asemenea celei a creării Uniunii Europene, una economică; boierul îi arată lui moş Ion Roată cum, prin unire, pot face ceva mai bine din punct de vedere practic, respectiv ridicarea bolovanului.

*

Impersonalul *se* are şi dimensiuni pozitive: spre exemplu, el face posibilă morala, poate chiar societatea, constituind unul din lianții ei.

*

Poate că pasiunea pentru grădinărit este determinată de nostalgia ascunsă după grădina Raiului.

*

Putem zări în sec. XX sfârşitul modernității; trebuie să vedem în cele trei *–isme* sub semnul cărora a stat modernitatea, respectiv capitalismul, comunismul şi fascismul, consecințe directe ale gândirii moderne.

*

Gândind statul național drept una din manifestările modernității în sfera politicului putem considera constituirea Uniunii Europene ca dând seama de „unul din sfârşiturile modernității".

*

Joaca băieților de-a războiul e de fapt o joacă de-a puterea; instinctul îi orientează rapid asupra coordonatelor esențiale ale epocii. Ceea ce a echilibrat până acum balanța a fost joaca fetițelor cu păpuşile. S-ar putea ca feminismul să rupă acest echilibru fragil şi să arunce pe toți într-o goană orbească după putere, fără a şti însă ce să facem cu ea.

*

Într-o epocă în care omul îşi este propriul ideal este normal ca modelul să fie omul cel mai puternic, şi toți să dorească fie să ajungă asemenea lui fie să-i reteze din calități. O formă de opoziție (care ascunde o dorință de putere) o constituie faptul de-a aparține unei minorități. Ascensiunea pe care o cunoaşte lupta minorităților s-a născut pe valul de culpabilizare colectivă consecutiv celui de-al Doilea Război Mondial. Riscăm să ajungem nu la o cultură a diferenței, ci la un cult al ei în sfera politicului.

*

Faptul că generațiile adulte de la noi s-au născut şi au trăit o vreme sub comunism ne salvează deocamdată de multe din pericolele **consumismului**. Această situație va fi valabilă atâta timp cât faptul de a cumpăra va avea rezonanța unui act de libertate. Însă acest efect de contrast ne va situa în afara problemelor contemporane.

*

Ideea lui Marx că „societatea se clădeşte în mod necesar pe schimbul de substanțe cu natura" este foarte aproape de descrierea pretins obiectivă a actului sexual ca „schimb de fluide". Zărim aici un motiv pentru a da dreptate freudo-marxismului.

*

În timp ce capitalismul se ocupa de manipularea nevoilor membrilor societății (conducând la o formă de masificare prin atracție şi persuasiune) comunismul stabilea care sunt nevoile oamenilor ce sunt demne de a fi satisfăcute, nevoia de muncă fiind pe primul loc (conducând la o masificare forțată).

*

Credinciosul şi-l ia ca martor al existenței sale pe Dumnezeu în timp ce modernul apelează la mărturia altor oameni (idealul pentru el constituindu-l mărturia *omenirii*). A cui mărturie credeți că e mai credibilă?

*

În timp ce pentru credincios formele sociale de organizare sunt secundare ordinii Divinității, pentru modern esența cade tocmai pe aceste forme de organizare (în special pe *stat* şi *familie*), ba chiar aceste forme de organizare capătă autonomie, ele ajungând să subjuge individul. Romano Guardini spune, în *Sfârşitul modernității,* că

puterea şi independența căpătate de sisteme le pune la îndemâna Diavolului. Cred că într-un fel creştinii, prin rolul pe care-l acordă Bisericii pe Pământ, fac trecerea de la accentul pe Divinitate la cel pe societate.

*

Observ că supunerea față de reguli (în cazul acesta față de cele ale Gramaticii) este atât de mare încât ajungem să scriem Diavolul cu *D* mare, punându-l parcă pe picior de egalitate cu Divinitatea, când, conform logicii creştine, ar trebui să-l scriem cu cea mai mică literă posibilă.

*

Istoria filosofiei (ce coincide cu istoria mentalităților) a conceput esența omului în variate forme; poate că cele de creatură şi făptură rațională ori irațională sunt cele mai importante. Întrebare e cum putem defini esența omului contemporan? Ca lipsă (de esență), aşa cum au propus unii? Chiar acceptându-i caracterul procesualist, de devenire, tot trebuie s-o descoperim, cel puțin în proiectele avute în vedere.

*

Creditul constituie în societatea contemporană un instrument de control social; el exercită o presiune constantă (deseori angoasantă) pentru a munci, pentru a inova, pentru a câştiga fie şi furând (criminalitatea trebuie privită şi din punctul de vedere al presiunii sociale pe care o exercită *a avea*). Suntem împinşi în a ne împrumuta de o dorință tot mai mare de *a avea*, a cărei creştere este determinată de dezvoltarea accelerată a instrumentelor de plăcere, deci de efectul de *modă* al ştiinței. Ce curioşi ni se par părinții noştri care abia se descurcă cu un telefon celular! Şi ce ciudați le părem copiilor noştri că nu ştim să vorbim pe „mess" şi batem atât de greu la tastatură! În felul

acesta ştiinţa creează rupturi din ce în ce mai adânci între generaţii (să adăugăm aici şi efectul „transferului de proprietate" între generaţii).

*

Dorinţa (şi străduinţa) noastră pentru ca ai noştri copii *să aibă* este contraproductivă: tocmai le fură din idealuri, scurtcircuitându-le. Să ne întrebăm ce şi-ar mai putea dori dacă noi le-am da totul!

*

Dacă nu aş fi citit unii autori aveam să mă chinuiesc toată viaţa să le gândesc ideile, pornind de la ceea ce mocnea în mine, fără a ajunge poate să le duc până la capăt. Ei dau parcă mai mult timp vieţii mele; evident, şi conţinut.

*

Sensul tare al teoriilor greşite e dat de faptul că ele constituie capcane pentru alte minţi; ele nu reprezintă doar un punct mort în renumitul proces al evoluţiei, ci mai curând o gaură neagră. Cine ştie ce teorii greşite ne hrănesc chiar în acest moment orgoliul cunoaşterii! Partea proastă e că aflăm despre o teorie că este greşită abia după ce ne-am smuls din braţele ei. Iar dacă o bună parte din viaţa noastră intelectuală am adăstat în umbra acesteia e posibili chiar să nu ne mai putem desprinde, ea căpătând statutul de dogmă. Partea şi mai proastă e că o teorie este dovedită ca greşită de o altă teorie.

*

Trebuie să înţelegem teoriile ca dezvoltându-se sub forma unei structuri arborescente. Esenţiale sunt teoriile „de trunchi", care fundamentează posibilitatea altor teorii. Acestea sunt cele mai râvnite de „teoreticieni" deoarece constituie noi moduri de a vedea. Din păcate sunt şi cele

mai des uitate, poate şi din dorința de a nu vedea corectitudinea teoriilor la care am aderat ca depinzând de alte teorii a căror cunoaştere ne scapă.

*

Existența moralei ne-a determinat deprinderea cu proiectul, forțându-ne să gândim consecințe îndepărtate ale faptelor noastre. Cum nu putem să prevedem toate aspectele viitorului, nu ne-a rămas decât să ne temem pentru ceea ce ar putea să ne scape. Iată două consecințe ale moralei: imposibilitatea de a mai trăi clipa şi angoasa pentru ceea ce ar putea să ni se întâmple!

*

Dacă progresul uman este condiționat de existența societății, iar existența societății depinde de înfrânarea unor porniri primare atunci progresul s-a născut din spaime şi laşități. Ceea ce înseamnă că pozitivitatea eroismului este doar circumstanțială.

*

Ceea ce pare a spune în mod implicit Freud e că realitățile sociale prin care au trecut strămoşii sunt cumva depozitate în psihicul nostru, ca o formă slabă a Istoriei; o istorie personală. Dacă reuşim să întrezărim frica strămoşilor de migratori în spaimele noastre atunci teoria pare a fi confirmată.

*

Unii filosofi îți fac vizibil invizibilul; în timp ce alții doar îți adaugă elemente în câmpul vederii. În mod ciudat parcă, doar primii sunt creatori, ultimii doar animând diverse fantasme.

*

Dacă eşti atent doar la „interiorul" tău greu îşi dai seama că îmbătrâneşti; asta înseamnă că îmbătrânirea ține mai ales de exterioritate.

*

Trebuie să împărțim realitatea umană în domenii şi să identificăm care sunt dominate de rațiune şi care de sentimente. Poate că aşa ne vom clarifica, diminuând pretențiile noastre de raționalitate exclusivă.

*

Şi după ce vei fi citit tot ce puteai citi într-o viață poate vei considera că mai bine „trăiai"! Dar poți spune că trăieşti atunci când te situezi în afara destinului?

*

De moartea ca stare ne desparte toată distanța dintre biologicul cel mai evoluat şi anorganic. Adică întreaga regiune a viului.

*

În dorința sa de putere asupra semenilor şi animalelor omul a descoperit o „schimbare a mediului" foarte convingătoare: bătaia. A determinat această schimbare de mediu vreo mutație.

*

Liniştea noastră construită rațional o obținem cu prețul libertății unora din cei care dau ascultare propriilor pulsiuni. Încă un mod în care rațiunea stăpâneşte afectivul!

*

Credința noastră în progres arată atât faptul că nu suntem mulțumiți de situația noastră cât şi credința (ori speranța) noastră într-un *bine* viitor. Acest bine viitor este

incert, el presupunând fie o realizare a unor condiții bune, fie moartea ca scăpare de orice suferință actuală. Din această a doua perspectivă am putea spune că viitorul presupune coincidența cu trecutul individual, respectiv inexistența noastră.

*

Speranța unui *mai bine* pentru copiii noştri o trăim într-un mod extrem de personal, ca fiind cumva vorba de *mai binele* nostru. Poate e însă şi o sublimare a gândului la *mai răul* pe care li l-am cauzat dându-le naştere, vrând parcă să ne ispăşim orgoliul de creatori.

*

Rațiunea presupune capacitatea de a face comparații. De aceea dinamica societăților dominate de raționalitate presupune existența grupurilor sociale aflate la cele două extreme ale lui *a avea*; ceea ce echivalează cu a afirma că societatea rațională modernă consfinţeşte nevoia existenței săracilor.

*

Revoluțiile întreprinse de comunişti au demonetizat termenul *revoluție*, ducându-l în zona limbajului de lemn. Sensul lui inițial era acela de schimbare în mai bine; odată cu revoluțiile comuniste s-a văzut că schimbările pot fi şi în rău, ba chiar în foarte rău. Oare ce concept îi va lua locul?

*

Principala premisă a sondajelor de opinie o constituie credința în apartenența fiecărei persoane la una sau alta din categoriile sociale avute în vedere la stabilirea eşantionului. Este o premisă de masificare a indivizilor. Să ne temem de momentul în care pentru stabilirea unui eşantion repre-

zentativ la nivel național (poate chiar mondial) vor fi suficiente doar câteva persoane!

*

Uneori mi se pare că scrisul îmi aduce ceva în plus; spre exemplu, dacă nu aş fi scris anumite idei nu le-aş fi dus până la capăt (în măsura în care ele sunt duse), rămânând pure fulgerații ale gândirii ce aveau să cadă în uitarea trecutului. Acest spor de idei (sau *la idee*) pe care-l aduce scrisul poate da seama de sensul tare al *scrierii pentru sine*.

*

Dacă evoluția tehnicii ar ține de satisfacerea nevoilor omeneşti ar trebui să ne întrebăm când se va ajunge la satisfacerea totală a lor. Cum însă progresul tehnicii este însoțit nu de o evoluție în acest domeniu, ci de o creştere a nevoilor ce trebuie satisfăcute, nu ne rămâne decât să gândim esența evoluției drept o dominare a naturii ce-şi creşte continuu nevoile şi îşi diversifică formele de dominație. Întrebarea e până la ce nivel vor creşte nevoile noastre sau cum va arăta omul aflat la capătul evoluției? (Presupunând că evoluția are vreun capăt, adică un ideal de atins; altminteri ea nu e decât evoluția de dragul evoluției, adică simplu proces în cadrul căruia vor fi tot mai greu de distins diferențele; ceea ce înseamnă că acest proces îşi va pierde treptat calitatea de evoluție).

*

Odată cu avântul modernității nu mai ştim încotro ne îndreptăm. Am păstrat din creştinism imaginea Raiului pe care am dorit să-l creăm pe Pământ, însă istoria contemporană a dinamitat acest ideal. Cum nu putem zări un scop spre care ne îndreptăm, nu putem identifica un sens de curgere a Istoriei. Am căzut la îndemâna propunerilor comerciale făcând din *a avea* (noi sau copiii noştri) scopul

vieții noastre; eventual, îl putem adăuga pe cel de *a trăi*. Ceea ce înseamnă că viața noastră a devenit un scop în sine (Oare nu așa sună imperativul Kantian?).

*

Elementul comun oamenilor în cea mai mare măsură este gândirea; posibilitatea de a gândi la fel (de a realiza *comunitatea*) este dată de respectarea aceloraşi reguli. Regulile care uniformizează gândirea şi, în acelaşi timp, modelează raportarea la obiecte sunt legile logicii formale. Aceasta are pretenția de a constitui „locul" universal de desfășurarea a oricărei gândiri şi de a cuprinde totul; de aici tendința ei totalitară. În măsura în care regulile societății au aceeaşi modalitate de desfășurare şi aceleaşi pretenții totalitare, se naşte totalitarismul (ca tendință socială sau ca realitate politică).

*

Știința are o structură evolutivă, bazându-se pe continua verificare şi corectare a ipotezelor sale, şi pe lansarea unor noi ipoteze. Numai că la fel ca în cazul progresului această structură se bazează (şi) pe viitor (spun „şi" deoarece o a doua fundamentare a științei este în rezultatele ei practice, adică în verificarea – chiar dacă cumva parțială – a ipotezelor sale). Gândită prin prisma orientării sale teleologice (care, forțând o comparație, este dorința de a fi Dumnezeu, având la bază idealul de a şti totul şi de a putea totul) putem vorbi de un grad de incertitudine al științei ce ia naştere în această fundamentare, mai ales în raport cu scopurile sale avute în vedere de relația ei cu omul.

*

Trebuie să privim organizările sociale din perspectiva evoluției: supraviețuiesc cele mai eficiente. Istoria ne arată că societățile construite pe baza unor modele teoretice născute în sânul Rațiunii au eşuat. Construcțiile sociale

reuşite implică un grad ridicat de „se face”, din impersonalul „se”, rolul raţiunii fiind limitat la a le explica. De aceea orice teorie socială (ca proiect social) este într-un anumit grad utopică.

*

Din nefericire prin *progres* înţelegem o dezvoltare continuă a capacităţilor noastre (individuale şi ca umanitate) de a inventa, de a construi, de a trăi mai bine. Partea care ne scapă e că progresul înseamnă şi dezvoltarea concomitentă a capacităţii noastre de a face răul; Istoria ne demonstrează cu prisosinţă asta.

*

În spiritul lui Nietzsche vorbind globalizarea ascunde voinţa de putere mondială. Dintr-un anumit punct de vedere am putea spune că nici Marx nu s-a înşelat în ceea ce priveşte importanţa economicului, acesta stând la baza globalizării (doar că partea cu clasele de producţie este contrazisă tocmai de ceea ce chemase drept martor al veridicităţii teoriilor sale: Istoria).

*

Preoţii noii religii numită *progres* sunt oamenii de ştiinţă; halatele înlocuiesc sutanele iar instituţiile de cercetare se transformă în noile catedrale. Mântuirea este aşteptată să fie adusă de viitor.

*

Problema „adormirii” conştiinţei este dată de permanentizarea unor structuri provizorii, a unor sensuri sub care aşezăm lucrurile pe moment pentru a le putea înţelege. Este vorba de *legături* provizorii ce acoperă setea noastră de sens, stabilite dintr-un *reflex al unificării* sub semnul căruia stă însăşi posibilitatea sensului. Contestarea metafizicii de

către postmodernism vizează deconstrucția acestor *teze*, prezentarea lor drept posibilități umane de a înțelege și eliminarea suprapunerii forțate cu modul de-a fi al lucrurilor.

*

Observațiile lui Bruce Lipton privind dependența geneticului de factorii de mediu deschid atât către posibilitatea libertății cât și către necesitatea istoriei, mediul (în special în acea dimensiune a sa de mediu cultural) neputând fi înțeles în afara istoriei.

*

Dacă vedem în Aristotel învățătorul lui Alexandru, iar în Alexandru pe cel care lansează ideea unui imperiu universal bazat pe multiculturalitate, idee pe care se fundamentează globalizarea dăm dovadă de imaginație sau de ascuțime a spiritului?

*

Există categorii de fapte pe care suntem „setați" să le uităm, cel mai adesea ca nefiind esențiale; e vorba de o selectivitate a memoriei ce derivă din orientarea atenției. Ceea ce ne scapă de fiecare dată, neesențialul, dă seama de alternativele noastre de-a fi pe care nu le alegem, de posibilii pe care nu-i împlinim.

*

În definitiv, anumite condiții ne pot aduce în situația de a vedea în moarte tot un izvor de plăcere, ca oprire a chinului; ceea ce conturează existența unei zone de ambiguitate între *principiul plăcerii* și *principiul morții*.

*

Să fie ipoteza *inconștientului* unul din rezultatele perspectivei metafizice?

Într-o zi se va descoperi că „orientarea metafizică" a persoanei este data de o anume formă a biologicului, care determină căutarea întregului, a totului. Poate chiar va fi considerată drept un handicap mental, aruncând astfel întreaga metafizică întru-un anumit domeniu al patologicului.

*

Capitalismul contemporan demonstrează o eroare a marxismului: gruparea oamenilor în clase nu se face în funcție de producție, ci în funcție de consum; problema nu este atât ce lucrează indivizii cât ce-şi pot permite să cumpere ei. În aceste condiții „capitalistul" nu vede în individ muncitorul, ci în special consumatorul, această „calitate" antrenând dorința de a munci.

*

Polarizarea în patronate/sindicate dă seama de polarizarea în clase sociale introdusa de Marx. Ceea ce înseamnă că pe un anumit plan „lupta de clasă" continuă chiar şi în societățile cele mai liberale.

*

Prin scurtăturile şi auto-protecția ce ne caracterizează, economia minții umane ne arată că o doză de prostie este inevitabilă, chiar utilă. Ceea ce ar justifica un elogiu al prostiei.

*

Profesiile existente într-o societate se înscriu pe firul firesc al evoluției, drept fragmentări ale unei experiențe umane tot mai bogate şi tot mai greu de transmis in corpore unui singur grup de persoane; ca să nu mai vorbim de o singură persoană. Ele sunt de neînțeles în afara unei perspective istorice, în cadrul căreia timpul are, cel puțin pe

acest interval dat de existența umanității, caracterul de progres….

*

Umanitatea este perioada în care timpul a ieşit din curgerea sa uniformă, căpătând o direcție.

*

Care sunt „bisericile" noilor comunități numite „științifice"? („Primăria" o cunoaştem; ca şi secția de poliție). Cum arată topografia „aşezărilor" acestor comunități?

*

Încercare de re-fundamentare mergând pe logica feminismului: dacă femeile sunt primii cultivatori, şi dacă *a cultiva* dă seama de instituirea proiectului, a rațiunii instrumentale, atunci femeile sunt responsabile de tot ce a urmat, iar noi ne aflăm în plină gândire feminină.

*

A fi autor înseamnă a crea în „intertextul" țesut de toate lecturile anterioare suprapuse (sau concomitente) cu ceea ce numim generic *experiență de viață*; astfel, *creatorul* umple golul apărut prin evoluțiile creatoare ale altor autori, ca şi cum ar umple de culoare o carte de colorat. Abia geniul este cel care reuşeşte să traseze conturul unor noi schițe; dar şi el pleacă de la ce au făcut alții înaintea lui. Şi aşa se ajunge la tăria conceptului de umanitate.

*

Păcat capital: a scrie fără a avea nimic de spus. La asta obligă sistemul de evaluare universitară actual. Nu rămâne decât *a reproduce*, părând că scrii. Cea mai reuşită variantă a acestei căderi o reprezintă explicarea: a scrie pentru a încerca să(-ți) explici ce au spus alții (o expresie

care rezumă o astfel de atitudine „cărțile din cărți se scriu”); caz în care bucuria scrisului este înlocuită de bucuria înțelegerii a ceea ce alții au gândit.

*

Cei care gândesc cu adevărat „noul” sunt puțini (despre condițiile de posibilitate ale „noutății” voi vorbi în altă parte); cei mai mulți nu fac decât să gloseze pe marginea a ceea ce alții au reușit să gândească. Când vedem o carte să ne întrebăm mai întâi în ce categorie se înscrie autorul ei; sau, dacă nu cumva ideile originale din acea carte puteau fi prezentate într-un articol. Câte articole sunt cărți pe care autorul a avut bunul simț să nu le scrie? Pentru a scrie o carte ai nevoie de foarte multe; pentru a nu o scrie e nevoie doar de decență (mă suspectez deseori că nu o am!). Impunerea diverselor sisteme de evaluare ne-a condus la un nou gen (literar?): autorul de maculatură. Poate că acest tip uman ar trebui să constituie ținta predilectă a ecologiștilor, el reprezentând o formă de neantizare a pădurii. Singura salvare în fața acestor devoratori ai pădurii (care suntem fiecare dintre noi, cel puțin uneori) o constituie internetul.

*

Toată știința noastră este un studiu al relațiilor; conceptul de substanță pare a fi doar un pur postulat teoretic ce are un rol stabilizant în cadrul unei procesualități continue. De aici și nevoia unui chip nou al ontologiei, diferit de tot ceea ce s-a gândit până acum, în cadrul căruia *este* va fi mai curând o funcție aptă să dea seama de procese.

*

Nevoia organismului nostru de exerciții fizice ne arată că, în fond, dorința omului de a munci pentru a avea

derivă şi din instinctul de conservare biologică, de menținere a organismului în bune condiții. Poate că asta „ştie" țăranul care se trezeşte în zori pentru a pleca la muncă; este mânat de intuiția eşecului biologic a lui Oblomov.

*

Dacă gândim totul din perspectiva eficienței şi introducem axiologia în ontologie, ținând cont de importanța a ceea ce desemnează conceptul de spirit, putem considera că idealismul are dreptate, esența (drept cel mai important lucru) lumii acesteia fiind gândirea.

*

Ar trebui să judecăm succesul societății din America de Nord şi din perspectiva absenței preocupărilor de filosofie la nivelul masei (să ne gândim la faptul că nu se studiază filosofia în licee): oamenii au fost mai uşor de „condus" către succesul pragmatic. Există vreun preț de plătit la această situație? Ca „adept" al filosofiei îmi place să cred că da. Perspectiva merită şi răsturnată: la ei filosofia se studiază numai în universități; semn, poate, al neîncrederii în inteligența medie. Or, semn al temerii de a nu corupe tineretul (ceea ce înseamnă o continuă reluare a procesului lui Socrate).

*

Ca societate nu suntem moderni, deoarece ne lipseşte credința într-o metapovestire (tocmai am ieşit din tenebrele iscate de o metapovestire); nu suntem însă nici postmoderni deoarece părem a mai cocheta (fără să ne-o asumăm în mod hotărât) cu o metapovestire: creştinismul. Să fim oneşti: asumarea creştinismului ca mod de viață ar însemna o formă de fundamentalism. Or, poate sub presiunea corectitudinii politice occidentale, nu putem accepta asta deoarece coincide cu noua imagine a Răului. Putem

observa că în ultimul secol Răul pentru Occident a constat întotdeauna într-o metapovestire: mai întâi comunismul şi apoi fundamentalismul. Poate asta este metapovestirea Occidentului: opoziția la alte metapovestiri.

*

Cum modernitatea a investit *poporul* cu puterea de decizie politică, tot către popor se îndreaptă şi obişnuința (mai dificil de satisfăcut odată cu „uciderea" divinității) de a avea un judecător. Televiziunea intervine în satisfacerea acestei nevoi: ea mediază relația cu *poporul*, fiind totodată scena (poate chiar tribunalul) pe care se desfăşoară judecata. Ceea ce presupune şi o nouă formă pe care o ia mulțimea: audiența (am putea vorbi de o trecere de la *popor* la *audiență*).

*

De unde ne vin ideile? Uneori simt că „cineva" (*daimonul* socratic) ni le transmite. Într-o teorie a conştiinței *ce* este acest *cineva*? Răspunsul la această întrebare ar putea aduce o mai mare transparență a noastră pentru noi.

*

Ceea ce scriem (asemenea existenței personale) va fi întâmpinat de diverse nivele de lectură, de diferite categorii de cititori. Receptarea (în măsura în care ea are loc) ne descompune în feluri diferite.

*

Pre-otologicul unora din fenomenologi (Heidegger, Merleau-Ponty) suportă o perspectivă evoluționistă, putând fi identificat în perioada de trecere la gândire; astfel, el este o stare de „pregătire" pentru naşterea sensului ce se desfăşoară în cadrul trăirii (în cazul acesta, a unei trăiri neraționalizate).

*

Frumusețea locurilor vizitate stă într-o măsură considerabilă sub semnul dispozițiilor personale; rămâne ca disecția acestor dispoziții să dezvăluie ingredientele uimirii sau indiferenței noastre.

*

Să ne setăm înțelegerea prin intermediul unor poveşti comune; acesta este rolul Bibliei.

*

O raportare de avar la gândire: să-ți pară rău pentru toate momentele în care investiția ta (propria minte) nu produce nimic, pentru toate clipele sterpe în care timpul minții proprii este umplut cu inutilități. Să tai coada pisicii numită obişnuință pentru a nu permite ca prin uşa păstrată prea mult deschisă să intre prea multe momente seci.

*

Trecerea din timpul circular în cel istoric este angoasantă; momentul a putut fi depăşit într-o oarecare măsură prin reproiectarea existențelor în funcție de noile cadre, cariera putând constitui un exemplu. De remarcat că ambele temporalități sunt pândite de riscul infinitului. Succesul creştinismului este datorat şi rupturii pe care o produce în perspectiva timpului infinit.

*

Ca nație n-ar trebui să fim obsedați de a ajunge din urmă alte state, ci marcați de căutarea propriului mod de-a fi. Abia odată cu propria cale putem vorbi de identitate. Altminteri singura identitate este una geografică, care e cel mai slab reper identitar al unui popor.

*

Zăresc pe stradă tot mai multe persoane cu care îmi pare rău că sunt concetățean. Sub presiunea modelelor occidentale de civilizație îmi vine tot mai greu să-i asum ca fiind „ai mei". Oare câte refuzuri stârnesc la rându-mi?

*

Postmodernismul m-a făcut să depășesc bucuria de a avea o idee despre ceea ce înseamnă dreptul, de a mă descurca într-un sistem greu de desluşit. În special Michel Foucault mă împinge înspre a gândi o posibilă re-fundamentare a dreptului în afara relațiilor de putere.

*

La Aristotel putem încă să mai zărim acel amestec dintre filosofie şi (ceea ce se va dovedi ulterior a fi) ştiință; ele nu sunt încă despărțite, însă separarea ce va urma poate fi deja zărită (e drept, dintr-o perspectivă contemporană).

*

Dacă pretenția ştiinței de absolut este justificată atunci filosofia are în societatea contemporană acelaşi status precum religia, filosofii fiind „preoții" unui mod de-a face ştiință de mult apus.

*

Fiecare boală e un *memento mori*.

*

O caracteristică general umană o reprezintă *nevoia*: toți oamenii se află în fiecare moment într-o stare de nevoie, chiar dacă subiectul nevoii fiecăruia poate fi altul. Satisfacerea unei nevoi reprezintă deschiderea către o alta. Ceea ce înseamnă că suntem continuu orientați către un proiect fundamental (Sartre); adică esența noastră este transcendența. O fugă de sine care e de fapt fugă după sine.

*

Din punct de vedere formal creştinul şi filosoful (consider că un filosof creştin este de fapt un teolog) se apleacă asupra aceluiaşi obiect: cartea; diferența e dată de faptul că în primul caz este vorba de *Carte* în timp ce în al doilea e vorba de cărți. Ceea ce înseamnă că filosoful dă dovadă de un *umanism epistemologic*, considerând că poate afla adevărul prin intermediul semenilor săi, în timp ce creştinul caută adevărul în afara omenirii, poate chiar trecând dincolo de ea).

*

Știința este umanistă; din păcate dovedeşte continuu că poate fi şi antiumanistă. Ea arată omului două fețe: una bună, fiind un mijlocitor al bunăstări sale, şi alta rea (partea diavolului în termenii lui Denis de Rougemont). Numai că fețele științei sunt de fapt fețele umanității. (Chiar dacă, dintr-o dorință de idealizare a umanului, fețele deosebit de rele sunt considerate *inumane*; inumanul fiind termenul prin care modernitatea indică partea diavolului).

*

Tindem să considerăm din ce în ce mai multe nevoi ca fiind vitale. Ceea ce înseamnă că una din dimensiunile vieții noastre este în continuă extindere: dorința (partea apetentă). Este o creştere a extensiunii şi nu a intensiunii vieții: dorim tot mai multe însă nu tot mai mult (în sens calitativ); ba chiar aş spune că tot mai puțin.

*

Dinamica dorințelor noastre ne arată că nu există o libertate față de nevoie în general, ci doar față de nevoi specifice. „Gradul de nevoie" al unei persoane este aproape constant.

*

Mintea umană pare să corespundă mai tuturor teoriilor postulate despre ea; asta şi datorită unui fel de mimetism, tinzând să simuleze simptomele care se aşteaptă de la ea. Cred că pretenţia unei înţelegeri riguros ştiinţifice asupra ei este un pic exagerată.

*

Din păcate progresul a adus cu sine şi o formă de industrializare a morţii, un exemplu în acest sens constituindu-l camerele de gazare.

*

Ca naţiune suntem în stare să dăm mită călăului pentru a beneficia de o execuţie mai uşoară. Dacă am crede în Purgatoriu acesta ar fi locul în care am încerca *să ne descurcăm* pentru o repartiţie mai bună. Pentru noi simţul dreptăţii suferă o continuă alunecare spre zona utilităţii personale.

*

Psihanaliza este mai importantă prin sensurile pe care le dă persoanei decât prin conflictele pe care le rezolvă scoţându-le la iveală.

*

Ideea de progres ascunde în ea şi ceva din creştinism (şi din iudaism totodată), din apropierea venirii lui Dumnezeu; poate că aceasta este structura pe care a luat naştere. Aş vedea aici în Luther momentul răsucirii, al luării destinului în propriile mâini, momentul introducerii creaţiei umane în raportul omului cu Divinitatea (aceasta fiind singura care supravieţuieşte în aparenţa progresului).

*

Între modelul uman proslăvit de Nietzsche şi interlopul de astăzi pare a exista o ciudată asemănare; noroc că intervine noblețea salvând astfel diferența. Şi totuşi… Poate că esența umanului se desfăşoară actualmente *undergrund*.

*

Una din trăsăturile tehnicii o reprezintă, în cazul fiecărui dispozitiv, excesul de caracteristici inutile practic, dar care contribuie la dezvoltarea senzației de putere. Raportat la totalitatea funcțiilor unui dispozitiv procentul funcțiilor utilizate este destul de redus, el dând seama de un exces de *a avea* (posibilități).

*

Înțelegerea are o dinamică inversă celei aşteptate (anticipate): nu o faci „să vină la tine", ci trebuie să te deplasezi înspre ea. Înțelegerea este un „loc" unde trebuie să ajungi, „loc" ce are drept una din caracteristici modificarea Sine-lui (şi poate chiar a eu-lui). Ceea ce înseamnă că gândirea este un drum (au deci dreptate misticii; poate şi Heidegger!).

*

A te rata înseamnă a nu descoperi conținuturile proprii vieții tale; a trăi conținuturi de-a gata.

*

Teoriile politice şi sociale nu țin cont de variabila independentă numită *om*, de modul în care acesta se transformă în cadrul diferitelor sisteme promovate; omul din faza elaborării teoretice a sistemului este radical diferit de omul ce se dezvoltă odată cu implementarea sistemului.

*

Uneori marele merit al unui autor e de a-ți trezi o sensibilitate (ceea ce echivalează cu adăugarea unei dimensiuni).

*

Marii formatori de opinie ai timpurilor noastre sunt regizorii; din imaginația și interesele lor ia naștere astăzi morala (în măsura în care se mai poate vorbi de „o morală").

*

Orice observare a unui fenomen este dependentă de niște ipoteze, date fie de o orientare științifică înspre cercetarea lui, fie de domeniul comun constituit de școală și experiența socială. Pretenția de obiectivitate este absurdă; ea nu este decât o altă ipoteză. Obiectivitatea dă seama mai curând de dorința de-a avea dreptate. Ceea ce mă face să cred că ea e mai curând o dimensiune morală. Morala intrată în știință, asta este obiectivitatea!

*

Familia oamenilor de știință, a cercetătorilor, ca grup la care aspirăm să accedem, dă seama de o nouă modalitate de organizare a valorilor, în cadrul căreia *a cunoaște* reprezintă o nouă formă de înnobilare, dependentă atât de legătura cunoașterii cu progresul (ca sens al societății contemporane) cât și de evidenta conexiune a acestora cu puterea.

*

„Castele științifice" își bazează existența pe acordul majorității ori pe decizia experților. Însă și în cazul sistemelor totalitare tot de un acord al majorității este vorba. Ceea ce arată posibilitatea ca acest tip de acord să nu fie întotdeauna eficient.

*

Am fost convins că gânditorii existenți într-o limbă dau dimensiune acelei limbi. Acum ştiu că mai este nevoie de ceva: acei gânditori trebuie citiți (ori cel puțin citați) pentru ca plusul pe care-l aduc limbii să fie manifest. Or, tocmai asta înseamnă cultura. De unde rezultă şi că puținătatea culturii unui popor dă seama de o sărăcie a limbii.

*

Una din formele de cădere a limbii o reprezintă limbajul cazon; este urmată îndeaproape de limbajul politic.

*

Față de regulile sociale limba este un transcendental. Abia acordul tacit pe care-l reprezintă limba face posibilă existența a ceva de genul contractului social.

*

Aşa cum un cuvânt nu are un sens decât prin raportarea sa la alte cuvinte, tot astfel un om îşi capătă sensul prin raportarea sa la alți oameni.

*

Într-un fel şcoala şi mass-media conduc la o uniformizare a utilizării limbii, care sporeşte posibilitățile de înțelegere dar reduce şansa creației spontane; factorii de influență nu mai vin dinspre popor, ci dinspre diferite autorități. Ceea ce justifică problema unei înstăpâniri a puterii asupra limbii.

*

Multitudinea sentințelor ştiințifice față de problemele cotidiene conduce la o restrângere progresivă a libertății. În fond, asistăm la o expansiune continuă a ştiințificului (sub forma academiilor, asociațiilor, institutelor etc.) ce tinde să reducă la zero spontaneitatea soluțiilor perso-

nale. Cred că în curând vom vedea apărând *Ghiduri de practică ale existenței*, protocoale şi îndrumări ce acoperă toate situațiile posibile de-a lungul unei existențe. Or, tocmai aceasta este esența unui regim penitenciar: a-ți trăi viața după regulile stabilite de alții; o depersonalizare a existenței.

*

A vorbi înseamnă a te adresa altuia; ceea ce presupune a-l simți pe celălalt, a-i avea în vedere modul de-a fi. Orice act de vorbire ale la bază *o ipoteză a interlocutorului*, o anticipare a modului lui de-a înțelege, care se inseră la rândul ei pe acordul prestabilit pe care-l reprezintă înseşi existența limbii.

*

Dorința noastră de-a avea dreptate (derivată din imaginea de sine) ne împiedică deseori să vedem adevărul; nu putem fi de acord cu interlocutorul nostru, ba chiar nu-i mai „vedem" argumentele, deoarece asta ar însemna *ca noi să nu avem dreptate*, faptul de a ne înşela dând seama de un raport al nostru deficitar cu dreptatea (ce corespunde în planul imaginii de sine situării în vecinătatea nedreptății). Şi astfel, pe nevăzute, ne cantonăm în eroare, ceea ce dă seama de însăşi definiția prostiei.

*

O altă culme: să scrii poezie în limbaj ştiințific.

*

Inautenticitatea capătă în domeniul vorbirii o formă ce caracterizează modul contemporan de producție, respectiv producerea (reproducerea) în serie; e vorba de o reproducere mecanică a celor ce „se spun". Cum actele de vorbire ne reprezintă, această situație dă seama de un mod

de-a fi al gândirii: gândirea „în serie" sau, altfel spus, gândirea în masă.

*

Întâlnim oameni care „ne cheamă" să spunem tâmpenii şi oameni în prezența cărora devenim mai înțelepți. Ce face diferența? În plus, noi ce declanşăm în alții? Iată o dimensiune a umanului care ne scapă! Pare-se că doar îngerii mai pot constitui răspunsul.

*

Fiecare spusă a noastră antrenează cu ea un contur al alterității; prin ea presupunem un mod de-a fi cel puțin al unei conştiințe. Enervarea pe ceilalți dă seama de o neconcordanță între modul în care rostirile noastre le-au proiectat contururi şi răspunsul diferit față de ceea ce anticipasem. Când ceilalți ne greşesc suntem deci vinovați de o deficitară presimțire a lor. În tot acest joc conceptul de realitate nu este decât ultimul contur la care am reuşit să ajungem.

*

În bună măsură clasificările prin intermediul cărora sistematizăm lumea sunt rodul modului nostru de gândire, ele derivând în special din formele de organizare a învățării. Altfel spus, nu ştiu câte din clasificări ar mai fi existat dacă nu ar fi fost această nevoie de transmitere a experienței şi gândirii prin intermediul învățării. Clasele sunt generate de didactică.

*

Familiaritatea are fundamente gnoseologice: ea se bazează pe *cunoscut*.

*

Unul din modurile în care ne raportăm la Celălalt: ştim (fără să conştientizăm) la ce concluzii trebuie să ajungem (cel mai adesea că e mai slab decât noi; excepție face iubirea când ținem să ajungem la concluzia că e persoana pe care o aşteptam); nu ne rămâne decât să căutăm argumente pentru concluzia pe care deja am tras-o. De câtă imaginație dăm dovadă în a interpreta fapte în sensul dorit de noi! Este unul din cazurile în care ne lipsim de libertate, respectiv de a fi liberi pentru Celălalt. Iată una din situațiile în care ne suntem proprii gardieni!

*

Am inventat îndeajuns de multe ştiințe pentru a surprinde natura realului? Ori realul este constituit tocmai în cuprinsul limitelor cunoaşterii noastre?

*

Ceea ce-ți doreşti să fii ține de ceea ce ştii. Posibilitățile proprii pentru care te chinuiesc dorințele sunt mai întâi imaginate; abia apoi urmează (câteodată) „în-chipuirea". Însă chipul dorințelor tale împlinite este tu-ul tău maxim?

*

Marea majoritate a celor pe care-i întâlnim de-a lungul vieții doresc să ne schimbe aşa cum vor ei. Doar puțini vor să ne transforme în noi înşine. Pe aceştia din urmă îi numesc *prieteni*. Restul sunt *societatea*.

*

Prima explicație a perpetuării răului am descoperit-o în armată. Mecanismul era înfiorător de simplu: cei vechi, „veteranii", îi chinuiau în varii forme pe noii veniți (bibanii) din pură plăcere; salvarea celor din urmă venea

din faptul că şi ei urmau să fie veterani, bucurându-se cu anticipație de răul pe care urmau să-l producă.

*

În momentul în care lumea, aşa cum este ea modelată de cei mai tineri decât tine, îți este străină e semn că timpul ți-a trecut. Refugiul tot mai frecvent în amintiri este indiciu al apropierii morții.

*

Progresul are ceva înfiorător în el: creează o distanță între generații până la a le face de nerecunoscut una pentru alta. Poate că apariția Istoriei ca știință este determinată tocmai de acest aspect terifiant al progresului, istoria fiind cea care încearcă acceptarea generațiilor trecute. Care este însă știința care ne împacă cu generațiile viitoare?

*

De la o anumită vârstă începe să se ivească o fisură între propriul corp şi imaginea de sine; e primul semn al unei prăpastii ce se va căsca din ce în ce mai mult. Evident, parcurgem, sub varii forme, treptele de rigoare: negare, furie, tânguire, depresie şi acceptare. Undeva în momentul *furie* poate (deşi aş tinde să cred că în toate momentele) intervine dorința, conştientizată sau nu, de a ne părăsi corpul. Poate că în această tendință este înrădăcinat ceva din credința noastră în nemurirea sufletului; acel „eu" din noi, care vrea să scape de degradarea corpului simțindu-se continuu acelaşi (poate veşnic tânăr), fiind ceea ce numim *suflet*. Şi poate că vorba „Şi-a dat sufletul!" trimite mai curând la o părăsire a sufletului în brațele corpului şi nu la evadarea acestuia.

*

În relația cu un prieten înainte de a-l judeca trebuie să vedem care-i este forma maximă de prietenie, ținând cont de întregul context în care este situată existența sa. A nu vedea că anumite atitudini sunt inevitabile înseamnă un deficit de atenție sau înțelegere din partea noastră, ceea ce reprezintă o scădere în calitatea prieteniei pe care o oferim.

*

Ca profesor a insista să-ți chinui studenții cu expuneri colțuroase, în condițiile în care-ți lipseşte talentul rezumatului şi al sintetizării, reprezintă o greşeală mult mai mare decât a avea curajul să preiei prezentările unor colegi care se bucură de claritatea exprimării şi geniul formulărilor (evident, fără a revendica paternitatea – sau maternitatea dintr-o perspectivă feministă – celor preluate).

*

Acestea sunt propunerile pe care ți le fac de a vedea lucrurile altfel! Dacă totul ți se pare cunoscut, dacă nu trăieşti un sentiment de stranietate atunci „eu sunt tu”! Un „tu” posibil, dacă ai senzația că şi tu ai fi gândit lucrurile la fel.

*

Dragostea e alunecarea pe nesimțite în punctul de vedere al celuilalt.

*

Cărțile au diferite statute ontologice; cum spuneam în altă parte, punctul de pornire îl constituie maculatura. Undeva nițel mai sus se află compilația de texte, care este depăşită în mod clar de o bună prezentare a ideilor altora. Urmează prelucrarea în manieră personală a gândurilor altora, acum uitate (deoarece au devenit *sine*); deasupra acestora sunt cărțile de creație. În mod formal aş spune că în vârful ierarhiei se află cărțile de geniu. Unde să punem însă cărțile nescrise?

Cele al căror conținut a fost împărtăşit treptat prietenilor sa altui gen de auditoriu, ideile dezvoltate rătăcind acum stinghere prin ceea ce numim *cultură*, împingând de la spate idei pe care alții se grăbesc mândri să le publice.

*

Îmbâcsite! Acesta este termenul cu care tind să-mi caracterizez gândurile. Să nu mă întrebați de ce! (Aş fi nevoit să vă arăt ceea ce poate nu a-ți văzut).

*

Povara responsabilității față de propriile acte! De asta are nevoie morala. În lipsa ei ar fi imposibil *a pedepsi*, care e strâns legat de putere. Judecarea semenului ascunde dorința de putere asupra vieții lui. Pentru ca acest mecanism să fie posibil am inventat *voința*: oamenii voiesc să facă un act ori altul; de aceea merită pedepsiți pentru actele lor. În felul acesta ne încărcăm în orice moment semenii cu prezumția libertății absolute şi a cunoaşterii binelui şi răului pentru a ajunge la ceea ce ne dorim: povara responsabilității absolute. *Eul* dezvoltat pe fondul moralei este unul al responsabilității, un *eu* pasibil de a fi continuu vinovat. De aici angoasa față de semeni; însă fără ei nu putem trăi.

*

Ştii că ai ajuns la înțelepciune atunci când începi să nu mai judeci. Abia renunțarea la postura de judecător te eliberează de povara căutării unei dreptăți imposibile şi de captivitatea pe care o reprezintă cântărirea acțiunilor celor pe care-i întâlneşti. E momentul în care înțelegi ce-i determină, care le sunt resorturile; clipa în care nu-i mai încarci cu povara tuturor actelor ce vin de dincolo de ei. E răstimpul în care nu mai vezi în ceilalți categoriile din care par a face parte, nu-i mai forțezi să intre în cadrele înțelegeri tale, ci începi să găseşti persoane. Din păcate nu

durează decât puțin această smulgere din fluxul lumii; iar recăderea în impersonalul „se" ne salvează de ridicolul propriilor judecăți prin uitare.

*

Să gândeşti până la limita tuturor posibililor tăi! Aceasta este împlinirea! Când mă gândesc cât am dormit până acum…

*

Abia sensurile pe care ni le oferă filosofia limbajului ne deschid către o înțelegere adecvată a importanței artei. E vorba nu atât de complementaritatea sa cât de deschiderea pe care o oferă cercului închis al limbii.

*

Societatea centralizată din care am ieşti ne-a creat obişnuința viziunii unice. Motiv pentru care suportăm greu perspectivele. Or, societatea contemporană este una a multiplelor centre, a diversității; de aici şi oboseala noastră. E îndeajuns să priviți pe stradă fețele celor formați în universul concentraționar pentru a zări efectele anacronismului.

*

Dacă zăriți bătrâni nostalgici după vechiul regim să ştiți că dorul lor e mai curând față de propria tinerețe, de timpurile în care nu-i dureau şi organe pe care nu ştiau că le au.

*

Feminismul a golit de conținut expresia „soția lui…"; am uitat ce tip de ordonare a lumii alcătuia contextul acestui mod de-a fi.

*

Putem vorbi de *dispoziții reflexive*: există momente în care suntem total transparenți pentru noi înşine; dar şi

altele în care opacitatea pare să predomine. Matematica ne dă ghes să facem media. Dar nu asta e soluția. Atenția cred că ar trebui să ni se îndrepte asupra *fluctuațiilor faptului de-a fi*, asupra modurilor diferite de a ne arăta nouă înșine. De fapt problema e la cel care privește sau la cel ce e privit?

*

Existența familiei exprimă nevoia de identitate: avem nevoie de un loc în spațiu (*acasă*) pentru a ști *unde* suntem (pentru a ne poziționa spațial), de un „cu cine", pentru a ne poziționa în cadrul relațiilor sociale, poate chiar și de un „când" (la un anumit moment al vieții noastre, al existenței părinților și copiilor noștri) pentru a ne identifica temporal. Tradiția ne-a livrat obișnuinței de a putea spune „eu" abia odată cu aceste repere. Cred că asta reprezintă una din biruințele modului feminin de-a vedea lumea; bărbații sunt mai fără de căpătâi, dacă sunt scăpați liberi tinzând să-și găsească alte repere (trebuie să înțelegem crâșma în acest context).

*

Actul botezului are o mare importanță lingvistică: prin el cineva capătă un nume, acesta fiindu-i oferit, în principiu, de două persoane împuternicite special pentru acest scop, și anume nașii. Astfel, nașii ne conferă „existența lingvistică"; odată cu botezul ieșim din domeniul nenumitelor sau din calitatea de accesoriu al părinților (sub forma „este copilul lui… și al…"; de altfel această formă de identificare va coabita mult timp cu apelarea după nume). Poate că *eul* se naște abia odată cu această posibilitate de a ne indica pe noi înșine nu prin prisma unor relații cu alte persoane sau lucruri, ci prin intermediul unei legături directe cu un „obiect lingvistic", adică cu un nume. Mai târziu poreclele vor tenta să facă o legătură între un nume și anumite trăsături ale noastre; e încercarea de a da un nume caracterului.

*

Conceptul de *înțelept* suportă două tipuri de definiri: din perspectiva a ceea ce ştie persoana căreia îi este aplicat acest atribut şi prin prisma a ceea ce poate înțelege cel care se adresează înțeleptului. A doua perspectivă suportă o diferență bazată pe calitate; într-un fel oricine ştie mai mult decât alte persoane riscă să fie considerat de acele persoane înțelept. Această perspectivă nu satisface. Care ar fi acel „altceva" ce face dintr-o persoană un înțelept? Să fie domeniul în care are mai multe cunoştințe, acesta fiind situat în zona *sensului vieții* sau a *modului de a-ți trăi viața*?

*

La un anumit nivel nu contează cât de mult ştii despre subiectul discuției, ci convingerea cu care afirmi ceva, convingere pe care trebuie s-o transmiți şi celor care te ascultă. (Paradoxal, uneori a şti prea mult te împiedică să convingi; propriul corp are semnale prin care trădează ruptura dintre ceea ce afirmi şi ceea ce crezi.) E una din zonele în care dialogul se transformă în raporturi de forță, esențial fiind un anume gen de putere ce poate fi comunicat; într-o astfel de dispută nu mai trebuie să convingi, ci să-ți impui propriul tău punct de vedere. Impunerea perspectivei ia locul adevărului. Dus la extrem acest gen de putere capătă forma *dictatură* (în cadrul căreia o singură persoană dictează punctele de vedere) sau *totalitarism* (toți trebuie să aibă aceeaşi perspectivă). Ceea ce arată că esența puterii este de factură gnoseologică.

*

Fundamentarea unei gândiri (a unei filosofii) poate să aibă nevoie chiar de cercetarea fundamentelor gândirii. Sunt două moduri de a face filozofie: a lua un anumit nivel al gândirii ca dat (amintesc faptul că *un anumit nivel al gândirii* înseamnă în acelaşi timp *un anumit stadiu al limbajului*) şi a construi pe el şi în continuarea lui, sau a încerca să orientezi interogația şi construcțiile pornind de la

fundamentele gândirii. Cred că această reorientare radicală reprezintă sensul tare al filosofiei. Numai că ei îi scapă dependența de dat, continua situare în contextul lingvistic (care înseamnă şi mental) al epocii.

*

Admite o teorie corectări parțiale? Ori ea, prin definiție, trebuie să surprindă *totul*, orice corecție însemnând de fapt invalidarea ei?

*

Bătrânețea (şi, la limită, moartea) înseamnă o diminuare (până la anulare) a tuturor posibililor noştri; în acest stadiu tindem să coincidem total cu alegerile noastre. Ceea ce pierdem este *libertatea* (sau *libertățile*) la care ne conduceau posibilii noştri. E o îngustare de orizont ce lasă să se vadă doar o posibilitate unică: moartea ca imposibilitatea oricărei posibilități. Chiar şi libertatea mentală tinde să se dizolve, începând să coincidem cu ceea ce am exprimat (pierderea memoriei putând să ne fure şi această dovadă a coincidenței cu sine, rămânând doar intuiția unui *eu* căruia nu-i mai putem descifra conținuturile). Când propria minte nu ne mai poate surprinde prin noutatea unui gând înseamnă că sfârşitul e aproape (chiar dacă biologic „o mai putem duce").

*

Două modele diferite pentru a fi învățat: a şti cât mai mult din ceea ce „s-a spus" până acum şi a spune ceva nou, chiar fără a şti îndeajuns despre ce „s-a spus". Cum „spectatorii" rar ştiu suficient pentru a sesiza diferența, rămâne să judece „cei ce ştiu", orientându-i (deseori în funcție de preferințele personale) pe cei ce încă (poate) nu ştiu. Cum primul tip predomină, iar domeniul „ştiutorilor" este bântuit de „ideologia" democrației, tendința e de a

stabili valoarea la nivelul lor. Cine scapă acestei tendințe progresează (Să nu mă întrebați către ce!).

*

Progresul poate fi gândit ca tendință de a împlini toate posibilitățile omului de-a fi. Ce ne scapă atunci când idolatrizăm progresul e că aceste posibilități includ şi ceea ce obişnuim să considerăm a fi *răul*.

*

În *Hermeneutica subiectului* M. Foucault aminteşte (p. 20) sensurile verbului *therapeuein* (cunoscut nouă sub forma *terapeutică* sau *terapie*): îngrijiri medicale (autorul pune accentul pe îngrijirea sufletului), serviciul pe care un servitor îl face stăpânului dar şi serviciul de cult al unei divinități. Pornind de la acest din urmă sens mă întreb: Cărui zeu îi închinăm terapiile? Cred că am păstrat doar forma de *îngrijiri medicale* ce are drept corelativ îngrijirea „zeului" corp; un corp care tinde să capete valoarea de *sine*. Către o adorare a propriului corp ne îndreaptă orientarea consumistă contemporană, pornind de la faptul că, în definitiv, corpul *vrea* cele ce țin de consum. O centrare pe corp ce riscă să ne facă a uita întrebările despre sine. Conform unui loc comun contemporan *eu sunt corpul meu*; eu pot fi redus la imaginea pe care-o arăt altora. Singura concesie e cea făcută prelungirilor corpului propriu care sunt, toate, situate în domeniul lui *a avea* (haine, casă, maşină etc.). Pornind aşadar de la „terapiile" contemporane putem zări corpul drept zeul căruia ne închinăm.

*

Ceea ce ne scapă atunci când percepem într-un mod „rece", ştiințific, e tocmai asceza (ce presupune şi transformarea de sine) care precede şi însoțeşte cunoaşterea. Fapt care mută pe *a cunoaşte* în vecinătatea lui *a trăi*.

*

Putem spune oare că a studia filosofia te scuteşte de psihanaliză (privind, spre exemplu, succesul psihanalizei în S.U.A. din această perspectivă)? Cine vindecă în definitiv în societățile noastre: cârciuma sau filosofia? [Tentația inițială a fost de a spune că *teologia*; nu avem însă o credință în masă (înțeleasă în sens tare), motiv pentru care putem vorbi de un grad redus de penetrare a creştinismului.]

*

Transformările pe care le-au suferit banii fac aproape inoperabilă parabola drahmei pierdute a lui Grigorie de Nyssa (în rezumat: să ne scotocim sufletul în căutarea efigiei pe care Dumnezeu a întipărit-o în sufletul nostru cu ardoarea cu care căutăm o monedă pierdută). Asistăm la o „spiritualizare" a banilor (banii virtuali) care va media mai eficient legătura cu cele spirituale ori la o apropiere a banilor de esența lor, care este convenția? Câte alte parabole trebuie resemnificate în acest context? Un exemplu: de la „banul este ochiul dracului" putem trece la „banul este gândul dracului".

*

Politica reprezintă una din patimile sufletului nostru. Pasiunile pe care aceasta le poate stârni în noi îşi trag seva din două concepte corelative: puterea şi dreptatea; în timp ce primul e mai aproape de dorință cel de-al doilea, prin statutul căpătat de-a lungul Istoriei, maschează coabitarea sa cu cel dintâi.

*

Căutarea sufletului îi donează acestuia existența. De fapt, cred că putem vorbi de o concomitență a căutării şi a constituirii. În cazul sufletului se poate spune „Nu l-ai fi găsit (în sensul de „nu ai fi avut ce să găseşti") dacă nu l-ai

fi căutat!". Să ne întrebăm atunci ce ne-a determinat să-l căutăm!

*

Naşii ar trebui să fie pentru familie ceea ce magistrul este (ori ar trebui să fie) pentru individ: un *Altul* care sprijină întoarcerea către sine însuşi sau descoperirea de sine; persoane ce ne sprijină pentru a deveni un *noi* ce tinde către armonie.

*

Două modele fundamentale pentru a învăța: cel promovat de Socrate şi de Platon, în cadrul căruia interlocutorii sunt conduşi pentru a spune ceea ce ştiau (fără a şti că ştiu), şi cel propus de stoici şi adepții lui Epicur, care considerau că discipolii trebuie mai întâi să tacă şi să asculte. Este evidentă dominația celui de-al doilea model asupra sistemului nostru de învățământ. Abundența de informații pare că deschide posibilitatea unui al treilea sistem, în care esențială este încrederea în indicarea informațiilor relevante. Semn că formarea, despre care se tot vorbeşte, are o tot mai acută nevoie de magiştri. Suntem noi capabili de aşa ceva?

*

Pregătirea terenului pentru apariția filosofiei a fost făcută de mitologia greacă; putem observa aici primele încercări de a explica ceea ce în alte culturi nu este nici măcar zărit. Semn că sub însoritul cer al Greciei deja „se vedea" mai mult (sau poate altfel) decât altundeva.

*

Unul din riscurile religiilor monoteiste este dat de închiderea, realizată prin intermediul unor explicații anticipative, a unor viitoare întrebări: răspunsul la unele întrebări pe care am fi putut să ni le punem îl avem înainte de

naşterea întrebărilor, respectiv Dumnezeu. Într-o lume care face din *a cunoaşte* o valoare fundamentală acesta este un minus; în schimb, într-o lume în care contemplația ar fi esențială, acesta e un important element pozitiv.

*

Premergerea întru moarte, care pentru Heidegger deschide către autenticitate, se numea la stoici *meletê thanatou*, având rostul unei deschideri către sine.

*

Unul din semnele lui *a trăi* (în sens tare, adică autentic) îl constituie încetarea amânărilor, a vieţuirii în dulcea umbră a posibililor proprii spre care trimit semne numai de noi ştiute. Când simți că „acum este timpul" şi „acesta sunt tot" trăieşti deja în vecinătatea limitelor proprii, ceea ce dă seama de o umplere a existenței.

*

Interesantă următoarea observație a lui M. Foucault (*Hermeneutica subiectului*): în antichitate subiectul putea ajunge la adevăr printr-o transformare de sine, în timp ce modernitatea consideră că subiectul este totdeauna luminat de adevăr, el fiind baza deciziilor sale etice. Altfel spus, în antichitate transformarea de sine survine înainte de cunoaştere, ca o condiție a ei, în timp ce pentru modernitate mai întâi vine cunoaşterea iar apoi, ca o consecință a cunoaşterii, transformarea de sine. Consecința: modernitatea postulează subiectul ca fundament atât al cunoaşterii cât şi al deciziei etice.

*

Nu sunt de acord cu un existențialism creştin aşa cum nu pot fi de acord nici cu o bioetică creştină, decât într-un sens slab al acestor concepte (care fundamentează stiluri de gândire). Consider că existențialismul are drept caracte-

ristică o despărțire de transcendența pe care o reprezintă Divinitatea, accentul căzând pe existența persoanei; în sens tare cred că existențialismul este ateu. La fel stau lucrurile și în cazul *bioeticii*: o etică a viului exclude morala creștină, fiind fundamentată pe supraviețuire și nu pe nemurire. Existența acestor concepte dă seama de atracția pe care o exercită știința asupra credinței, ajungând să-i impună chiar și teme de cercetare.

*

Neantizarea supremă pe care ți-o poate aplica o femeie: *Bine că nu am un copil cu tine!* Este antinomia mamei: mama s-a bucurat (sperăm) să ne aibă, în timp ce această formă de neantizare poate fi reinterpretată sub forma: *Nu vreau să fiu mamă cu tine!* Față de acest gen de formule este de preferat indiferența.

*

Ceea ce filosofia poate oferi contemporaneității e constituirea unor *pattern*-uri de gândire eficiente, ca smulgere din șabloanele induse de ideologii. Este vorba nu de formule de-a gata, de gândire prestabilită, ci de căi de dezvoltare a gândirii proprii. Prin *eficient* nu înțeleg ceva de genul pragmaticii, ci mai curând o curățire de redundanțe, de formule ce livrează gândire de-a gata. Filosofia este datoare să ofere un evantai de posibilități de accedere la sine dimpreună cu o bună prezentare a neajunsurilor și avantajelor lor.

*

Mai găsim noi astăzi un filosof capabil să înființeze și să susțină o școală de filosofie? Ori conceptul de *școală de filosofie* s-a mutat în Universitate, semn vizibil al acaparării acesteia de către stat?

*

„Unde" anume în noi ia naştere dorința de o nouă structurare a regulilor, specifică spiritelor pe care le numim cel mai adesea *revoluționare*? În mult vehiculatul conflict între generații? Într-o presimțire a viitorului? Ori într-o desluşire a posibililor? Într-un fel *noul* ce stă să vină este deja în ființă; acesta este sensul Destinului. Dacă dorința de *Nou* este în individ nu ne rămâne decât să ne orientăm cercetarea asupra lui. Cum dorința unei persoane de nou se împlineşte numai dacă îşi găseşte ecoul, cercetarea naşterii *Noului* trebuie să se desfăşoare mai curând pe terenul impersonalului „se". În acest context este valabilă întrebarea: Ce anume din Vechi pregăteşte Noul?

*

Pustnicul contemporan: izolat de ceilalți, cu burta plină şi telecomanda în mână.

*

O formă de pierzanie a omului contemporan: cariera. A inventa ierarhii profesionale înseamnă a oferi motive pentru a munci. Condiția de existență a carierei este dată de ocolirea întrebării „Pentru ce?"; ori de anticiparea ei prin intermediul răspunsurilor preformate (acesta fiind unul din rosturile şcolii).

*

Copiii care dau răspunsuri haioase la întrebarea „Ce vrei să te faci când vei fi mare?" dovedesc că încă nu au fost agățați de sistem. Aştept să întâlnesc copilul care răspunde „Nimic!" pentru a crede în transcendentalitatea cunoaşterii!

*

Formă de mântuire contemporană: a deveni autoritate într-o materie.

*

Formă de specializare contemporană: doctorat în fotbal. Pe când doctoratul în bucătărie ori în „munci domestice”?

*

Limitele la care au ajuns actualele ierarhii sugerează că e timpul unei noi revoluții (sau reconstrucții, ori un alt tip de „re”). Sau de o renunțare la ierarhii?!

*

Știința contemporană a condus la reformularea dorinței de a renaște; ba chiar a adus o renaștere ce include o transformare în „mai bine”. Numai că de data aceasta visul nu este orientat asupra interiorului (frecvent numit *suflet*), ci asupra propriului corp; e dorința de a deveni, în special prin intermediul medicinei, mai tânăr și mai frumos. Iată forma sub care a supraviețuit speranța în nemurire! Aceleași dorințe turnate în alte forme.

*

Uneori prea multă cunoaștere conduce la o diminuare a eficienței: riscăm să fim mult prea reflexivi tocmai când trebuie să acționăm. Conceptul de *supraspecializare*, cu atitudinile pe care le antrenează, ne demonstrează asta.

*

Avem nevoie de o cercetare a simbolurilor cauzalității existente în limbajul nostru precum și a altor forme în care aceasta ar putea fi prezentă, pentru a vedea cât de prinși suntem de acest mecanism explicativ. Abia pornind din acest punct putem întreprinde o cercetare a existenței sau absenței cauzalității în realitate.

*

Dovadă ce vine în sprijinul teoriei inconştientului: unele gânduri se scriu singure, venind parcă de undeva de dincolo de mine; aştept uneori curios să văd ce urmează să gândesc, surprinzându-mă deseori cu aspecte nebănuite. E o aşteptare de sine, desfăşurată în zona de acțiune a propriilor posibili. Când nu voi mai reuşi să mă surprind, ori când noutatea va fi datorată doar uitării, înseamnă că, în sens tare, am murit. Cum ori nu voi avea tăria să-mi constat decesul (pentru prima variantă) ori nu voi fi capabil de o face (a doua variantă) nu-mi rămâne decât să mă bazez pe mărturia celor din jur.

*

Una din caracteristicile societății româneşti este dată de importanța acordată cuvântului „lasă". Două formule le-am întâlnit cel mai des: „lasă legea" şi „lasă cartea". Ambele dau seama de un anumit tribalism, în cadrul căruia regulile sunt generate de un sens brutal al forței.

*

Care este folosul cunoaşterii dacă uneori îmi aduc aminte cu nostalgie de un „eu" anterior, aflat în diferite situații existențiale dar ştiind mai puține decât cel de acum? Ca şi cum aş avea nostalgia (cel puțin implicită) a acelui nivel de cunoaştere.

*

Prin intermediul ştiinței ne facem curaj împotriva naturii.

*

Ce primează în cazul recursului la ştiință: dorința noastră de a stăpâni (şi atunci ştiința este voință de putere) ori teama de natură (de incontrolabil; şi atunci ştiința are un caracter reactiv)?

*

O carte e asemenea unei vieți: are variații de intensitate. În felul acesta cred că pot explica numeroasele momente de umplutură existente în fiecare carte. Simt că tensiunea gândului nu este uniformă, ceea ce conduce la idei cu profunzimi diferite. În felul acesta înțeleg să-mi cer iertare pentru gândurile „prea de suprafață".

*

Mi-am petrecut întreaga viață de până acum pentru a afla cine sunt. Abia de curând am înțeles că esențial pentru acest demers este să-mi pun întrebări potrivite. Or, pentru a descoperi întrebările ce pot să mă dezvăluie mie însumi am nevoie să știu tot mai multe despre alții. M-am convins în felul acesta că drumul către sine trece inevitabil prin Ceilalți. Mi-a rămas de desluşit acest întreg pe care-l desemnăm în fugă cu formula „noi".

*

A scrie înseamnă a avea curajul să-ți asumi că undeva în lume aceasta altcineva să fi exprimat deja ideile de noutatea cărora te bucuri, fără ca tu să fi avut timpul, răbdarea, posibilitatea etc. să știi asta. Te poți salva de riscul repetării postulând bucuria regăsirii unui „suflet pereche" sa a unei „minți gemene". Numai că pornirea inițială e cea de-a fi unic, marcându-ți astfel locul într-o lume prea plină de similitudini.

*

Două idei la fel de goale de sens: *scriitor fără (o) carte* şi *rege fără (o) țară*.

*

Postmodernismul aduce în primul plan ideea sfârşitului Istoriei pornind de la conceptul de bază al modernității, *progresul*, interpretându-l ca fără capăt.

Sfârşitul ideologiilor lasă lumea fără un *telos* care să constituie polul de orientare al acțiunilor. Efectul? O prăbuşire a oamenilor asupra propriilor existențe în încercarea de a le descoperi sensul. Singura soluție posibilă acum pentru postmodernism este deconstrucția sensului existenței, dezvăluindu-i aspectele ideologice.

*

O *lectură tare* este una care te neliniştește, care este însoțită de o agitație determinată de modificările pe care ideile lecturate le produc, aproape pe neobservate, în tine. Ceea ce indică lectura *slabă* drept una care te adoarme. Cu precizarea că *tăria* sau *slăbiciunea* unui text izvorăsc şi din posibilitățile proprii de a te deschide lui.

*

Pentru femeie bărbatul este *ustensila* ce-i pune lumea la dispoziție, care-i facilitează manipularea lucrurilor; bărbatul trebuie să achiziționeze, să repare, să facă să meargă lucrurile în vederea unei creşteri progresive a confortului, a cărui limită este greu de întrezărit.

*

Fiecare carte ascunde dorința autorului de a se „muta" şi într-o altă conştiință.

*

Critica metafizicii are în ea ceva firesc: metafizica e cea mai semnificativă prezență în gândirea occidentală; astfel încât orice încercare de afirmare (sau orice încercare de a identifica un „vinovat" pentru actuala situație) trebuie să vizeze o depăşire a metafizicii. În ce măsură trăsăturile acestui „inamic" sunt date sau în ce măsură ele sunt constituite tocmai de cei ce luptă împotriva lui? Altfel spus,

asistăm şi aici la binecunoscuta tehnică de demonizare a adversarului?

*

Gândirea lui Jaques Derrida postulează, în mod implicit, o cădere în istorie, dând un conținut tare progresului (pe care acesta nu-l avea încă): totul se face şi rămâne de făcut, fără a căuta o înțelegere totalizantă a ceea ce se întâmplă. Din această perspectivă autorul este încă prizonierul modernității, împlinindu-i, în chip neaşteptat, unul din vise. Cu precizarea că în urma acestei gândiri sensul Istoriei este pe cale să se schimbe.

*

Obsesia filosofiei sec. XX pentru *alteritate* dă seama atât de existența unei mari probleme în această zonă cât şi de răzbaterea unor teme din plan politic în planul filosofiei; odată cu aceste teme s-au ivit în filosofie şi metode ale politicului, un exemplu în acest sens constituindu-l responsabilizarea gândirii metafizice. Însă acest atac, deşi se afirmă ca anti-metafizic, rămâne tributar metafizicii tocmai prin recunoaşterea implicită a unui *sistem,* de forma: gândirea filosofică a unei epoci este instanța care determină mutațiile politice. Pentru a putea explica derapajele din gândirea unora (fiind vorba uneori chiar de națiuni) filosofia pretins anti-metafizică a recurs la generalizare, acuzând înseşi gândirea unei epoci de ceea ce se întâmpla. Numai că gândirea dintr-o epocă sau alta i-a produs atât pe cei răi cât şi pe cei buni. Semn că problema ar putea fi în altă parte.

*

Despre multe lucruri simțim că vin prea târziu. Nici măcar moartea nu este punctuală; doar că ea vine prea devreme.

*

După o vârstă *a trăi* se conturează pe fundalul unei continue încercări de a uita suferințele cotidiene ale propriului corp, a încerca să nu auzi strigătul propriei senzualități. Din mutarea dinspre senzorialitate spre rațiune se naşte pretinsa înțelepciune specifică vârstei.

*

Mişcările pentru drepturile animalelor îşi găsesc fundamentarea în teoria evoluției speciilor; ceea ce înseamnă de fapt tot o raportare la om. Începând cu modernitatea (uit pentru moment dreptul roman) dreptatea (ca drept) nu poate fi fundamentată decât ca umanitate. Am avut nevoie de o teorie pentru a vedea toate animalele drept posibile rude (nu şi invers!)!

*

Câte ipoteze greşite au condus totuşi, în istoria medicinei, la terapii ce au reuşit să vindece ori să ajute vindecarea? A vedea tratamentele aplicate în decursul istoriei ca fiind făcute la întâmplare şi fără efecte pozitive înseamnă a arunca o puternică umbră de îndoială asupra tratamentelor contemporane. Prin definiție, a te situa de partea progresului înseamnă a slăbi tăria momentului prezent, el nefiind decât un punct pe traseul ce conduce către un final reuşit.

*

Din perspectiva lui M. Foucault ierarhiile sociale (spre exemplu cele militare) sunt moduri de organizare a exercitării puterii, fiecare avându-şi locul său determinat în cadrul acestui mecanism.

*

Pentru noi traiul la oraş asre încă un grad de noutate, negăsindu-şi până acum aşezarea. Suntem o națiune predominant rurală din cauza greutății de a constitui o tradiție

urbană. Am putea totuşi fi salvaţi de modă în materie de locuire (mă gândesc la zonele rezidenţiale din periferia marilor oraşe).

*

Mama este echivalentul juridic al avocatului: ea îşi apără copilul considerându-l nevinovat orice ar face. Asta şi pentru că a-l considera vinovat înseamnă a fi considerată vinovată (de ceea ce a născut, de educaţia pe care a dat-o, dar chiar şi de ceea ce ea este).

*

Nevoia de sens a propriei existenţe este un transcendental ori ea se naşte odată cu vehicularea sensurilor de către conştiinţa noastră, decurgând mai curând din situarea într-o perspectivă metafizică (una ce vizează Totul)?

*

Faptul că sugerez „cum nu trebuie făcute anumite lucruri" nu înseamnă că ştiu cum trebuie făcute, că doresc să prescriu reţete existenţiale. Dorinţa mea este doar de a deschide posibilitatea căutărilor proprii.

CLUBUL DE CARTE
INSTITUTUL EUROPEAN

Stimate Cititor,

Institutul European Iaşi vine în sprijinul dumneavoastră ajutîndu-vă să economisiţi timp şi bani.

Titlurile dorite - unele căutate îndelung prin librării - pot fi comandate acum direct de la *Editură*!

Consultaţi oferta! Completaţi apoi talonul de comandă (carte poştală) din subsolul paginii. Nu uitaţi să înscrieţi, cu atenţie, titlul şi numărul de exemplare solicitate.

Plata se va face ramburs (la primirea coletului poştal), taxele poştale fiind suportate de editură.

Şi pentru că dumneavoastră apreciaţi cărţile noastre, meritaţi din plin să faceţi parte din **Clubul de carte Institutul European**, beneficiind totodată de reduceri semnificative de preţ.

Astfel:

Suma minimă	Suma maximă	Reducere (%)
–	19,9 RON	5
20 RON	49,9 RON	10
50 RON	99,9 RON	15
100 RON	149,9 RON	20
150 RON	199,9 RON	25
200 RON	–	30

In aceeaşi colecţie (selectiv):

- *Cartea pentru cei mulţi. Studiu cultural asupra romanului popular în America postmodernă*, Ovidiu Aniculăiesei
- *Acolada atlantică*, Ştefan Avădanei
- *Cele trei trepte ale singurătăţii*, Andrei-Iustin Hossu
- *Contemplatorul solitar*, Dan Stanca

Numele .....
Cod numeric personal .....
Strada .....
Bl. ..... Sc. ..... Et. ..... Ap. .....
Judeţ (sector) ..... Cod .....
Localitatea ..... Tel .....

CARTE POŞTALĂ

Nu timbraţi

Destinatar
EDITURA
Institutul European
C.P. 161, Cod 700198, IAŞI

Depuneţi cartea poştală, completată, în cea mai apropiată cutie poştală!

• *Cu garda deschisă*, Gheorghe Crăciun
• *Jurnal parizian*, Dumitru G. Danielopol
• *Luciditate şi nostalgie*, Dan Ciachir
• *Noi şi ceilalţi*, Tzvetan Todorov
• *Picătura de cucută*, Paul Eugen Banciu
• *Sărbătoarea nebunilor*, Istvan Rath-Végh

TITLUL	Nr. Ex.
1.	.....
2.	.....
3.	.....
4.	.....
5.	.....
6.	.....
7.	.....

LIBRĂRII în care puteți găsi cărțile editurii *Institutul European*
(selectiv)

ALBA-IULIA
Librăria *Humanitas*, str. 1 Decembrie 1918, bl. M10, tel. 0258.826007

ARAD
Librăria *Corina*, str. Mihai Eminescu nr. 2, tel. 0257.284749
Librăria *Alexandria*, str. Nicolae Bălcescu nr. 12, tel. 0234.545721

BRAŞOV
Librăria *Ralu,* str. Mureşenilor nr.12, tel. 0268.412601

BUCUREŞTI
Librăria *Mihai Eminescu*, Bd. Regina Elisabeta nr. 5, tel. 021.3158761
Librăria *Verona,* Str. Pictor Arthur Verona nr. 13, tel 0788.758408
Librăria Humanitas *Kretzulescu*, Calea Victoriei nr. 45, tel. 021.3135035

CLUJ
Librăria *Logos*, str. Republicii nr. 11A, tel. 0264.590297
Librăria *Universității*, str. Universității nr.1, Tel.0264.598107
Librăria *Dacia*, str. Memorandumului nr.12 ,Tel.0264.431494

CONSTANȚA
Librăria *Sophia*, str. Dragoş Vodă nr. 13, tel. 0241.616365

CRAIOVA
Librăria *Școlii*, str. M. Viteazu, bl. 7-14, tel. 0251.412588

DEVA
Librăria *Prescom Divers*, str. Ana Ipătescu nr. 11, tel. 0254.213782

IAŞI
Librăria *Casa Cărții*, Bd. Ştefan cel Mare nr.56, tel. 0232.270610
Librăria *Junimea*, Piața Unirii nr. 4, tel. 0232.412712
Librăria *M. Eminescu*, str. 14 Decembrie 1989, nr. 1, tel. 0232.264528
Librăria *Cubul de sticlă*, Bd. Carol I nr. 3-5, tel. 0232.215683
Librăria *Alexandria*, Str. Al. Lăpuşneanu nr. 21, tel. 0232.206066

PITEȘTI
Librăria *Casa Cărții*, Bd. Republicii, bl. G1, parter, tel. 0248.214679

SIBIU
Librăria *Polsib*, Şos. Alba Iulia nr. 40, tel. 0269.210058
Librăria *Humanitas*, str. N. Bălcescu nr. 16, tel. 0269.211434

SUCEAVA
Librăria *Casa Cărții*, str. N. Bălcescu nr. 8, tel. 0230.530337

TIMIŞOARA
Librăria *Esotera*, str. Lucian Blaga nr. 10, tel. 0256.431340
Librăria *Noi*, str. Hector, nr. 2-4 tel. 0256.220949
Librăria *Cărturești*, str. Aristide Demetriade nr. 1 (Iulius Mall), tel. 0256.247696
Librăria Humanitas *Emil Cioran*, str. Florimund Mercy nr. 1, tel. 0256.433180

Librării ON-LINE
www.euroinst.ro
www. anticariatonline.ro
www.librariaeminescu.ro
www.cartedesucces.ro

În pregătire:

Bun de tipar: 2010 • Apărut: 2010 • Format 12,5 x 19,5

INSTITUTUL EUROPEAN • Iaşi • str. Lascăr Catargiu nr. 43 • cod 700107 • O.P. 1 • C.P. 161
Tel. Difuzare 0788319462 • Fax: 0232/230197
editura_ie@yahoo.com •
http: //www.euroinst.ro